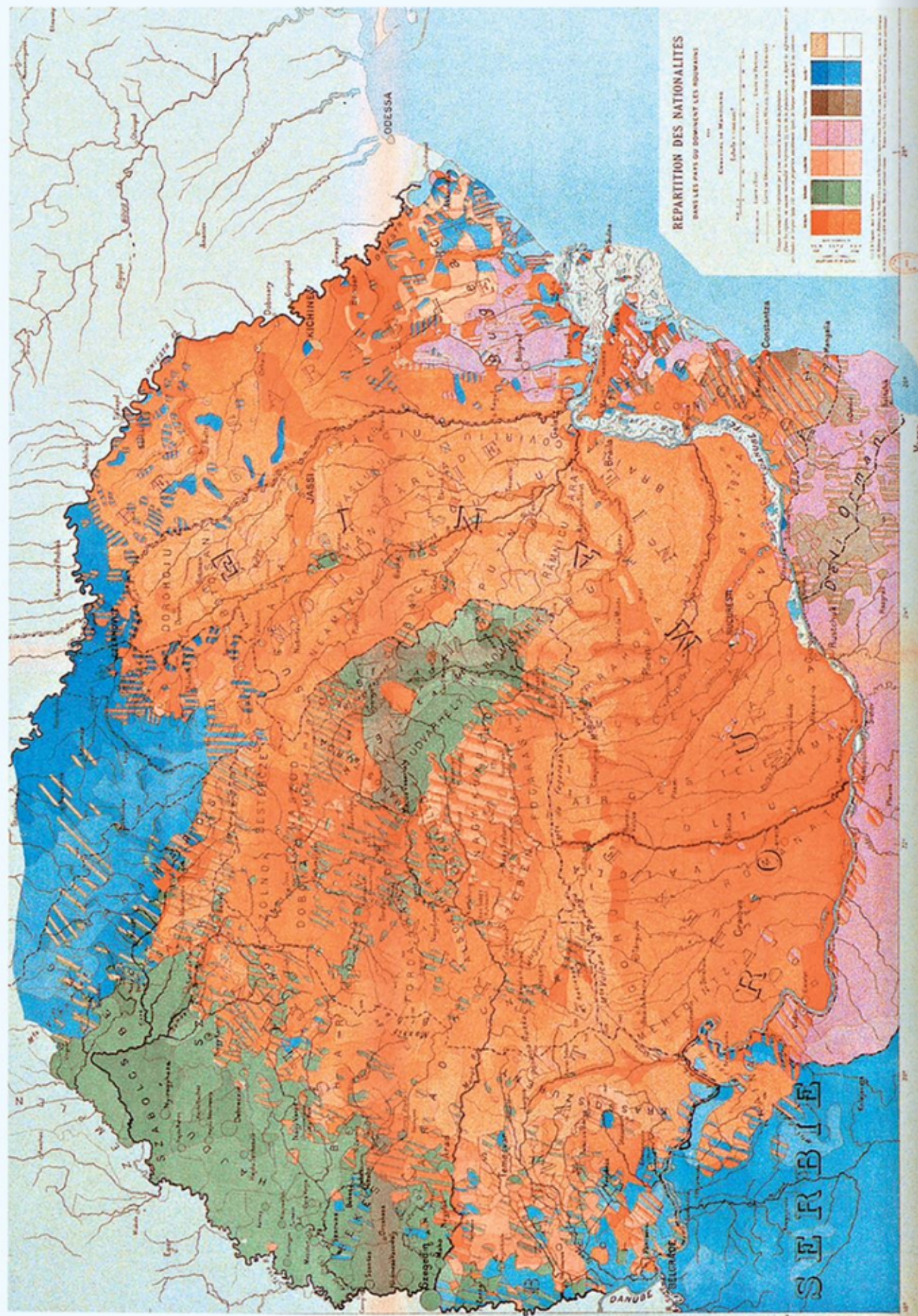

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2018

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2018

SUMAR

iulie
2018

4 Un fals yankeu
la București
G. CĂLINESCU

ENIGME ALE ISTORIEI

5 Odissea crucii-
relicvar a împăraților
de Trapezunt
M. CAZACU

EXCLUSIVITATE

11 Prieteni
ai României în 1918
Emmanuel de Martonne
G. BOWD

16 Un ministru
care știa să vorbească
Constantin Banu
M. STAVINSCHI

INTELECTUALII ȘI MAREA UNIRE

19 Cât de definitiv
unifică Eminescu
Camil Petrescu
C. SIRCUȚA

24 Ucis
de propria creație
Robespierre
D. MIHALCEA

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

29 La soare,
la mare...
Mersul la plajă,
o descoperire târzie
T. STĂNESCU-
STANCIU

1918 – 2018

33 România – S.U.A.,
un zig-zag geopolitic
ȘT. CIOCHINARU

38 Din vremea când
Occidentul îi gonea
I.-E.-E. DENIZE

ISTORIA PRIN DETALII

42 Vocea lui Iorga
în Gallica
ȘT. LEMNY

44 Drame și bucurii
la Cupa Mondială
P.N. CONSTANTIN

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

46 Visul unei nopți
de vară, ca dramă
P. PANDREA,
AL. ȘIPERCO

49 Un
Nicolae Milescu sârb
I.G. ANDREI

magazin istoric

Anul LI – serie nouă – nr. 7 (616)

iulie 2018

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Goniți din Europa Occidentală, unde li se interzice accesul sau șederea în cele mai multe dintre țări, vânați la propriu în anumite momente, romii au reținut atenția unor artiști ai epocii, care i-au surprins în operele lor. Este și cazul acestui portret de *Tânăra țigancă*, realizat de pictorul italian renascentist Boccaccio Boccaccino (c. 1467 – c. 1525), păstrat azi la Galeria Uffizi din Florența

2 Pentru Conferința de Pace de la Paris, de după Primul Război Mondial, Emmanuel de Martonne a realizat harta „Repartiția naționalităților în ținuturile unde domină românii”, publicată în 1919 de Serviciul geografic al Armatei franceze

3 Nu la fel de elaborat lucrată, probabil, ca acea cruce-relicvar ce i-ar fi aparținut lui Ștefan cel Mare, provenită de la împărații bizantini ai Trapezuntului, dar tot de origine bizantină este și aceasta, descoperită în așezarea de la Garvăn și datând din secolul al XI-lea

4 Istoriografia secolului al XIX-lea a lansat falsa teorie că în Evul Mediu (Evul Întunecat) omenirea nu știa că Pământul avea o formă sferică și abia marii navigatori din secolele XV – XVI au descoperit că era rotund. Doar o falsă teorie, după cum o demonstrează și reprezentarea globului pământesc din pânoul central al tripticului intitulat „Grădina desfătărilor umane”, realizat la începutul veacului al XVI-lea de pictorul flamand Hieronymus Bosch și aflat azi la Muzeul Prado din Madrid

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BĂRINDEL**,
academician

DINU C. GIURESCU
(1927 – 2018),

academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155,
Telefon, Fax: 021.315.09.91, 021.312.68.77

SCRISOAREA UNUI AMERICAN CĂLĂTORIND ÎN ROMÂNIA

GEORGE CĂLINESCU

Dear Sir,

Vreau să vă trimit câteva impresii din această țară foarte originală, în care mă aflu de câteva zile. Deocamdată sunt în capitala ei numită București, ceea ce înseamnă, așa mi se spune, orașul bucuriei. În orice caz, acești locuitori au o noțiune foarte originală despre veselie.

Este de prisos a vă spune că orașul este mai mult un sat. Cea mai înaltă casă nu are, lucrul pare aproape de necrezut, dar sper că sunt o persoană de încredere, decât 12 etaje. Am zis douăsprezece. Am vrut să locuiesc într-o astfel de clădire, dar mi s-a spus că e Palatul (sic!) Telefoanelor. Bineînțeles, ascensorul devine un obiect decorativ, fără nicio utilitate. Dar ceea ce mă surprinde și mai mult este că orașul e pustiu. La început, am crezut că s-au petrecut niște evenimente grave, cutremur, molimă, dar mi s-au dat asigurări că întotdeauna lucrurile se petrec la fel. Pe străzile principale abia poți zări câteva mii de persoane. În tramvaie găsești oricând loc liber. Lumea pare a suferi de o turburare a voinței. Am văzut persoane care în loc să se suie într-un tramvai foarte puțin aglomerat și să dea brânci unor femei care se țineau de scară au așteptat să vină alt vagon.

Toate merg încet, foarte încet. Am văzut, vă dau cuvântul meu cel mai solemn de onoare, trăsură cu cai. Să vă explic ce este aceasta. Sunt un fel de automobile fără motor pe care le trag caii. E un spectacol foarte istoric. Aproape niciun individ nu are mașină proprie. Numai câteva persoane mai bogate își permit acest lux.

Propriu-zis nu sărăcia împiedică pe cetățeni să cumpere automobile, fiindcă toți mi s-au părut foarte prosperi, cât lipsa trebuinței de a se deplasa. Funcționarii acestui stat, pe câte am aflat, nu sunt obligați să se ducă la birourile lor. Eu cel puțin n-am putut găsi nicio instituție deschisă. Mi s-a explicat că luna e Luneciul, marțea Macoveiul etc. Pare a fi vorba de niște sărbători foarte importante. În acest stat, ordine este foarte mare și se cultivă ca o virtute gratuită. Am vrut să trec, de pildă, de pe un trotuar pe altul pe o stradă absolut pustie, dar gardianul mi-a

arătat niște cuie în asfalt și m-a oprit cu: *unde mergi, mă?* (Mă este o formulă de politețe înaltă, foarte frecventă.) Ca să poți trece o stradă, trebuie să-ți cauți prin oraș un tovarăș ca să poți constitui o aglomerațiune.

Deși orașul e de o tăcere mormântală, s-a luat de curând măsura de a se stârpi zgomotele. Automobilele nu claxonează, vânzătorii nu scot strigăte. În centrul orașului este un mediu admirabil pentru liniștirea nervilor. Găsesc că ar fi foarte nimerit să cumpărați măcar centrul acestui oraș, unde sunt clădiri oarecum tolerabile, spre a înființa un sanatoriu pentru americani[i] obosiți... (restul scrisorii lipsește).

(Gâlceava înțeleptului cu lumea,
Pseudojurnal de moralist,
vol. I, 1927 – 1939,

Editura Minerva, București, 1973)

53 Primul duhovnic
al lui Steinhardt,
martir
al Rugului Aprins
M. VASILEANU

57 Pe vremuri
oamenii își trimiteau
scrisori
*Jaf comunist în pădurile
de pe Valea Troțușului*
G. FILITTI

61 Nu trece
nici musca
*Măsuri pentru protecția
lui Carol al II-lea
pe stadionul A.N.E.F.*
P. OPRÎȘ

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

PORECLA ÎN RENUME

66 Nelson
al Orientului
F. DOLGHIN

70 Artistul
nu-i profet în țara lui
Pictorul Lascăr Vorel
M.-C. VERZEA

74 Teoria
Pământului plat, un
fake-news de secol XIX
G. DAMIAN

76 Odihnească-se în
pace... în mai multe
locuri
Moaștele regilor Franței
A. DARIE

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

81 Pe front la 16 ani
R.N. SPIRIDON

HOOVER INSTITUTION

82 Fundația
regală universitară
„Carol I“,
raport de activitate

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

80 Clio anunță
V. BUGA

75; 83; 84
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

AL XXVI-LEA
SIMPOZION
DE ISTORIE
ȘI CIVILIZAȚIE
BANCARĂ
„CRISTIAN
POPIȘTEANU“

85 Reconfigurări
statale și instituții
financiar-bancare
în Europa anului 1918

David Comnen

(data morții lui David Comnen) și august 1464, când a prezentat-o patriarhului Sofronie pentru autentificare. Scopul său era, foarte probabil, să vândă prețioasa bijuterie unui cap încoronat. Biograful său, bizantinistul francez Thierry Ganchou, a avansat ipoteza foarte verosimilă că era vorba de domnul Moldovei, stăpânul Cetății Albe, Ștefan cel Mare.

Patriarhul nu s-a mulțumit numai cu autentificarea relievei, ci a compus o lungă scrisoare, unică în felul ei, adresată tuturor ortodocșilor din lume, conținând descrierea ei amănunțită. „Această cruce, făcută din aur curat, este împodobită pe cele patru laturi cu câte cinci hiacinte așezate în formă de cruce (20 cu toate), și pe fiecare braț se găsesc, așa cum s-a spus, pe lângă pietre, două perle mari (opt cu toate), apoi pe a patra parte a crucii, în mijloc, patru perle foarte mari care au avut de la origine o formă rotunjită. În mijlocul crucii se află o piatră minu-

nată, greu de găsit, cum numai regii posedă, cu grații și culori extreme, atât de frumoasă și cu tente atât de variate, încât oricine o vede este cuprins de o admirație asemenea celei pe care am simțit-o și noi cu putere la vederea ei. În partea de jos este atârnat un engolpion sferic de aur conținând fier provenind de la Sfintele Cuie înfipite în carnea Hristosului meu. Autenticitatea acestei pietre este de asemenea dovedită prin inscripțiile cu litere gravate celebrând aici piatra în chestiune cu aceste cuvinte: «O străinule, piatra îți va arăta o mare putere numai dacă o vei privi cu grijă» și purtând acolo numele marelui și preabunului împărat Alexie. Căci această zisă cruce a aparținut într-adevăr acestui monarh. De asemenea, pe engolpion este atestat faptul că fiul provine de la Sfintele Cuie. În afara crucii mai este o casetă de argint, pe a cărei față este gravat IS XS NIKΑ [Iisus Hristos învinge], în timp ce pe dos sunt înfățișați patru E care înseamnă *euren eurema ek [tou] Theou Elene* [Elena, ajutată de Dumnezeu, a descoperit Crucea]. Și aceste litere sunt gravate la cele patru colțuri, în timp ce la mijloc cutiuța are un vultur bicefal, emblema imperială sub care figurează două litere, A K, adică Alexie Comnenul.

Cruce relicvar din secolul al XI-lea descoperită la Garvăn, în așezarea bizantină

Necredinciosul [doctorul Jacopo de Gaeta] ținea deci această cruce în posesia sa, când a venit un arhonte numit Gheorghe Pôlos, de neam nobil, înzestrat cu cele mai înalte virtuți și în-suflețit de o arzătoare evlavie pentru cele dumnezeiești. Aflând despre existența crucii, toată ființa sa a simțit o mare plăcere la gândul de a o scoate din mâinile necredincioșilor pentru a o remite în cele ale unui monarh prea-creștin, pentru ca odoarele dumnezeiești să nu se afle în mâinile necredincioșilor. Și astfel a cumpărat-o cu prețul a mari

Foarte diferit de ametist este hiacintul, care are totuși o culoare asemănătoare. Diferența e dată de faptul că strălucirea violetă care se vede în ametist este atenuată la hiacint și lucru foarte plăcut la prima vedere dispăre mai înainte de a umple ochii; și chiar până într-atât reușește să nu-i umple, încât aproape că nici nu-i atinge, stingându-se mai grabnic decât floarea cu același nume [zambila].

Pliniu cel Bătrân, *Istoria naturală*

Enigme ale istoriei

O CRUCE RELICVAR A LUI ȘTEFAN CEL MARE?

MATEI CAZACU

Chipul lui Ștefan cel Mare reprezentat pe o dveră (perdeaua care acoperea ușile împărătești ale catapeteasmei ce despărțea altarul de restul bisericii) din 1500, aflată la Mănăstirea Putna

Crucea aparținuse împăratului David Comnen al Trebizondei, azi Trabzon, pe malul oriental al Mării Negre, regat cucerit de Mehmed al II-lea în 1461. Familia imperială și o bună parte a nobilimii și locuitorilor au fost exilați la Adrianopol, unde David Comnen, acuzat de uneltiri cu dușmanii otomanilor, a fost executat la 1 noiembrie 1463, împreună cu cei trei fii, iar averea i-a fost confiscată în beneficiul te-

În luna august a anului 1464, un negustor grec din Cetatea Albă, arhonte kir Georgios (Gheorghe) Pôlos (Polo), se prezenta în fața patriarhului Sofronie I al Constantinopolului (1462 – 1464), cu o afacere de cea mai mare importanță. Cei doi se cunoșteau de multă vreme, de pe când patriarhul era doar călugărul Silvestru Syropoulos, marele eclesiarh al Marii Biserici, iar Georgios Pôlos, împreună cu frații săi Nicolae și Mihail frecventau capitala bizantină și cercurile Curții imperiale cu care întrețineau fructuoase legături comerciale. Întrevederea secretă s-a petrecut, fără îndoială, în apartamentele private ale patriarhului, situate în acea vreme în Mănăstirea Maicii Domnului Pammakaristos, astăzi moscheea Fetih Camii (Moscheea Victoriei) a sultanului Selim al II-lea. Acolo, la adăpostul zidurilor groase, departe de zgomotul orașului, bogatul negustor a desfăcut sub ochii patriarhului un pachet conținând o relicvă de mare preț, o cruce de aur împodobită cu perle și hiacinte, având în mijloc o piatră „minunată, greu de găsit, cum numai regii posedă.”

zaurului (*hazna*) imperial. Crucea era însă mult mai veche și data din vremea împăratului Alexie Comnenul (1081 – 1118) sau, mai probabil, a unuia dintre strămoșii cu acest nume ai lui David: Alexie I (1204 – 1222) sau Alexie al II-lea (1297 – 1330).

După confiscarea averii ultimului împărat de Trebizonda, marea cruce relicvar a ajuns în mâinile doctorului lui Mehmed al II-lea, maestro Jacopo (Giacomo) de Gaeta,

un formidabil practician care l-a îngrijit pe sultan vreme de 30 de ani. Doctorul era evreu. Patriarhul afirmă chiar că s-ar fi convertit la islam și e de bănuț că această cruce a fost un cadou al augustului său pacient numai pentru valoarea ei intrinsecă, iar nu pentru rămășițele Sfintelor Cuie pe care le conținea.

In orice caz, Gheorghe Pôlos a cumpărat crucea în intervalul 1 noiembrie 1463

Ioan al VIII-lea, zugrăvit în Capela Magilor din Palazzo Medici Riccardi din Florența de pictorul renaștivist Benozzo Gozzoli (cca 1421 – 1497)

aproape toate bisericile creștinate, dar, contrar unei opinii larg răspândite, nu toate bucățelele sale au fost identificate până azi. Potrivit unui calcul făcut de savantul francez Charles Rouhault de Fleury în 1870, dintre cei 178 de milioane de mm³ câți avea Crucea, au fost identificate particulele însumând abia 15 milioane mm³, deci puțin peste 8% din total!

În ceea ce privește Sfintele Cuie (în număr de patru, cărora li se adăuga încă unul sau două utilizate pentru fixarea inscripției deasupra Crucii), împărăteasa Elena le-a folosit în mod foarte ingenios: primul a fost aruncat în apele Mării Adriatice pentru a „liniști valurile tulburate”, și de atunci se spune că navigația a devenit mult mai ușoară; din al doilea, ea a pus să se confecționeze o zăbală pentru calul împăratului Constantin. Al treilea a fost fixat pe coiful împăratului, iar al patrulea pe

capul statuii acestuia de la Constantinopol. Și totuși, specialiștii au ajuns la concluzia că Sfintele Cuie s-au multiplicat în mod exponențial și miraculos și numără astăzi minimum 32 „autentice”, conservate în 29 de orașe, printre care Roma (două) și Veneția (trei). Se poate presupune deci că unele au fost pilită și încorporate în cuie noi, iar altele au fost confecționate din metal care fusese în contact cu sfintele moaște, precum cel pe care îl avea regele Filip al II-lea al Spaniei. Este desigur imposibil să stabilim, astăzi, autenticitatea fragmentelor de cuie din engolpionul împăraților Comneni de la

Trebizonda, dar este indubitabil faptul că actul patriarhului Sofronie le conferea legitimitate și autenticitate.

A venit momentul să vorbim despre Gheorghe Pôlos și fratele său Nicolae. Ei erau originari din Creta, posesiune venețiană între 1204 și 1669, și, ca multe familii autohtone, au adoptat patronimul venețian Polo (familia lui Marco Polo), sub forma grecizată Pôlos. Aceasta se datora împărțirii insulei în feude aparținând celor 63 de mari familii venețiene – Tiepolo, Gradenigo, Venier, Querini, Paulo (Polo) etc. – la 1211. Deci, de la noii seniori venețieni Polo, unii dintre suptușii lor și-au creat un nume de familie inexistent până atunci.

Cei doi frați erau fiii lui Ioannes Polo, un meseriaș dogar care exporta o parte din producția sa la Constantinopol sub formă de butoaie pline cu vin, dar și de doage. În deceniul patru al secolului al XV-

lea, ei sunt menționați în relații comerciale cu Constantinopolul (Nicolae la 1439) și cu Cetatea Albă, unde Gheorghe se instalează după 1433 – 1434. Grecii bizantini și insularii cunoșteau mai demult drumul Țării Românești și al Moldovei, unde îi întâlnim deja în vremea lui Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun. Cei doi frați Nicolae și Gheorghe creaseră o asociație comercială frățască (*fraterna societas*), care opera între Constantinopol, Cetatea Albă, Suceava și Liov, alături de moldoveni, italieni, raguzani și alții, grație căreia au realizat o avere însemnată. Printre partenerii lor comerciali se număra și pârcălabul moldovean al Cetății Albe, Iurghici (pârcălab în 1443; membru în Sfatul domnesc până la 1447), care mai trăia în 1453, când se afla la Constantinopol, unde l-a surprins asediul otoman.

Un simbol important al prosperității acestor negustori a fost căsătoria lui Nicolae cu Eufrosina Ralli Sguromali în 1449, dintr-o veche familie aristocratică bizantină de origine franceză (Raoul) după tată și una de mari proprietari în Moreea (Peloponez), după mamă. Cum mireasa era orfană de tată, acest rol a fost jucat de despotul Dimitrie Paleolog, unul dintre frații împăraților Ioan al VIII-lea și Constantin al XI-lea, ultimi basilei pe tronul Bizanțului. După căderea capitalei imperiale sub loviturile lui Mehmed al II-lea, Nicolae a fost făcut prizonier împreună cu toată familia și și-a regăsit libertatea plătind o mare sumă de bani drept răscumpărare, după care a revenit în Creta. Această pa-

eforturi și cheltuieli. Și iată că acum el o deține și o posedă.

Deci a venit el înaintea Smereniei noastre implorându-ne și cerându-ne să-i dăm în scris garanția noastră cum că zisa cruce este cu adevărat un odor împărătesc pe care l-au venerat împărații. Ceea ce este însuși adevărul.

Noi adevărim deci că această cruce provine cu adevărat de la marele împărat Alexie, această cruce pe care o descriem mai sus, dându-i caracteristicile și aranjamentul.

Prezenta scrisoare de recomandare a Smereniei noastre a fost eliberată ca o cheazășie pentru toți cei care o vor citi, nobilului arhonte kir Gheorghe Pôlos, în luna august a anului 6972 [1464].“

Acest document extraordinar este unic în felul său și de aceea mai mulți istorici l-au considerat un fals, mai ales că nu se păstrează în original, ci în copie, într-un incunabul din 1483, conservat la Biblioteca Națională din Viena. Lucrarea recentă a bizantinistului francez Thierry Ganchou a confirmat însă autenticitatea și sinceritatea scrisorii patriarhale, pe de o parte, și a reconstituit viața agitată a arhontului Gheorghe Pôlos și a urmașilor săi.

Dar să vedem mai întâi despre ce fel de relictă era vorba în document. Crucea relictă, spune patriarhul Sofronie, avea atârnată în partea inferioară un „engolpion sferic din aur conținând fier provenind de la Sfintele Cuie înfipite în carnea Hristosului meu“. Engolpionul (*enkolpion*, în grecește), „po-doaba pieptului“, este un ornament propriu episcopilor, format dintr-o iconiță rotundă, în medalion, înfățișând pe Mântuitorul sau pe Maica Domnului cu pruncul în brațe. Arhieriei ortodocși, și numai ei, o poartă atârnată de un lanț pe piept, „spre a-și aduce aminte că sunt dator să-și pună nădejdea numai în Iisus Hristos, pe care să-l aibe pururea în inimă și să se încreadă în mijlocirea Prea Curatei lui Maici“. La origine, engolpionul deriva dintr-un mic relictă conținând moaște de sfinți sau o bucată din lemnul Sfintei Cruci, pe care mulți creștini din primele veacuri îl purtau atârnat de gât. El făcea deci oficiu de talisman, după cum scrie sfântul Ioan Gură de Aur în omilia sa *Despre statui*. La început, engolpionul se prezenta sub forma unei cruci (menținută în Biserica catolică), fie de formă rotundă înscrisă tot într-o cruce, în Biserica ortodoxă.

Spre deosebire de cele mai multe engolpioane cunoscute, cel de la 1464 conserva pilitură de fier din Sfintele Cuie. Acestea erau la origine în număr de patru (două pentru mâini și două pentru picioare) și au fost descoperite de împărăteasa Elena la Ierusalim împreună cu celelalte relicve ale Patimilor: Sfânta Cruce, coroana de spini, cămașa fără cusătură, lancea lui Longinus, buretele de oțet, vălul Veronicăi (*Vera eikon*, adevăratul chip al Domnului), giulgiul din mormânt și foaia de hârtie sau placa de lemn pe care era scris „Iisus Nazarineanul, regele iudeilor“. După ce împăratul Heraclius a readus în 638 Crucea din Persia (ajunsă acolo după ce fusese răpită de perși la cucerirea Ierusalimului), Biserica creștină a instituit o mare sărbătoare, Înălțarea Sfintei Cruci, care se serbează la 14 septembrie. Mai târziu, aceste moaște s-au răspândit în toată lumea creștină după cucerirea Constantinopolului de cruciații latini la 1204: lancea lui Longinus a devenit însemn regal și imperial și se păstrează azi la Viena; coroana de spini și inscripția de batjocură au devenit proprietatea regilor Franței în 1239 și se păstrează, doar prima, în tezaurul de la Sainte Chapelle din Paris; foaia de hârtie sau placa de lemn, oferită și ea regelui Ludovic cel Sfânt de împăratul Baudouin al II-lea al Constantinopolului, a dispărut de la Sainte Chapelle în 1792; cămașa lui Hristos este conservată în Domul din Trier, vălul Veronicăi la Roma și giulgiul la Torino (unele în mai multe exemplare „autentice“). În fine, fragmente din lemnul Crucii se găsesc în

Cetatea Albă

săi. A trecut și Canalul Mâncii în Anglia, unde se afla în 1501, când aflăm că era cavalier (*miles*) și conte palatin, foarte probabil făcut de Maximilian de Habsburg (rege al romanilor din 1493 și împărat din 1508), care se afla în bune relații cu Ștefan cel Mare încă din 1490. Este posibil că își câștiga viața dând lecții de greacă, așa cum făceau și alți refugiați din Bizanț, dar dispăre din documente după 1504 și nu mai cunoaștem nimic despre familia sa.

Dacă Gheorghe Pôlos a vândut într-adevăr crucea relicvar lui Ștefan cel Mare, întrebarea legitimă care se pune este următoarea: unde se află astăzi? Ea se păstra, fără îndoială, în tezaurul domnesc de la Suceava, căci nu avem nicio știre despre ea din vremea marelui voievod și nu a fost descoperită în niciuna dintre ctitoriile sale: Putna, Neamțu, Pătrăuți (care are hramul Înălțarea Sfintei Cruci)

În 1538, sultanul Süleyman a poruncit să se caute în cetatea Sucevei comorile domnilor Moldovei

sau altele. În acest caz, ea a avut soarta întregului tezaur descoperit de otomani în 1538, când sultanul Süleyman Legiuitorul, pornit în campanie contra lui Petru Rareș, a ocupat Suceava, predată fără luptă de boierii trădători (17 septembrie). Cu această ocazie, ne spun mai mulți istorici otomani contemporani sau mai târziu, sultanul a poruncit marelui imbrohoro Huseyin aga să facă sondaje pentru a descoperi tezaurul domnesc ascuns în subterane în niște enorme butoaie de vin.

„Cu prilejul acestor cercetări și săpături făcute din ordinul sultanului cuceritor – scrie cronicarul Mustafa Ali (1541 – 1599) – au ieșit la iveală atâtea diamante de mare preț și atâtea avuții, încât au depășit închipuirea emirilor. Astfel, au fost găsite multe vase de aur și de argint, diverse arme și unelte de luptă ornate și lucrate artistic, roți și obiecte bătute în pietre prețioase, evanghelii artistice legate, cruci aurite, stoffe prețioase, lingouri de aur curat și altele. În sfârșit, au fost găsite atâtea comori și tezaure ascunse sub pământ, ca și când ar fi rămas bogățiile marilor Afriasab și Afridun [figuri legendare]. Toate aceste comori de neînchipuit au fost luate pentru vistieria norocosului padișah“.

Această enumerare este prezentă mai în detaliu la contemporanul cu evenimentele, cronicarul Mustafa Celalzade (1494/5 – 1568): s-au descoperit, scrie el, „berbeci de argint, carafe, ibrice, cușme, pahare, săbii încrustate cu pietre prețioase, săbii germane, săbii foarte înguste și cu vârful ascuțit, perle prețioase, giuvaericele, vase prețioase de pus flori, cămăși de mătase, cărți legate în aur și argint, evanghelii, cruci, monete în mare cantitate, obiecte și mărfuri și de asemenea și obiecte de podoabă și lux, stoffe de mătase și multe alte lucruri care nu pot fi descrise de pana autorului“.

Câteva decenii mai târziu, istoricul Ibrahim Peçevi (1574 – cca 1650) precizează că tezaurul conținea „cruci împodobite și meșteșugit lucrate“ și, în general, obiecte care „depășeau orice închipuire și socoteală“, exact ceea ce constata și sultanul, „uimit că, într-o țară atât de mică, un domnitor a putut aduna o așa mare comoară“.

In sfârșit, o informație de mare importanță pentru subiectul care ne interesează este oferită de un istoric otoman de mai târziu, Huseyin Hezârfen (m. 1691), cunoscut de Dimitrie Cantemir, care l-a rezumat astfel: „Hezar Fenn, istoric turc destul de exact, povestește că s-au găsit în acest tezaur mari bogății, între altele o cruce de aur împodobită cu atâtea pietre prețioase, că era socotită de o valoare inestimabilă. Aflu că este conservată întreagă în tezaurul sultanului“.

Să fie oare vorba despre crucea relicvar a împăraților de la Trapezunt? ■

gubă, la care s-au adăugat altele, provocate de războiul otomano – venețian din 1463 – 1479, i-au înrăutățit situația materială, astfel că a murit sărac și necăjit, după 1479.

Spre deosebire de Nicolae, afacerile lui Gheorghe, instalat la Cetatea Albă, prosperă sub protecția lui Ștefan cel Mare, aflat în bune relații cu otomanii, cărora Moldova le plătea haraci din 1453 – 1454, beneficiind astfel de libertatea comerțului în Imperiul Otoman pentru supușii săi și în special pentru orașenii cetății de la limanul Nistrului. Achiziționarea crucii relicvar de la doctorul Jacopo de Gaeta pentru o sumă importantă este cea mai bună dovadă a acestei prosperități. Sigur este că Gheorghe Pôlos a cumpărat crucea pentru a o revinde unui puternic suveran, un „monarh prea-creștin”, după cum se exprima patriarhul Sofronie. Or, potrivit ultimului său exeget, Thierry Ganchou, acest suveran nu putea fi decât Ștefan cel Mare. Bizantinistul francez respinge astfel părerea părintelui Vitalien Laurent care se gândea, în 1968, la regele Matias Corvin al Ungariei, și argumentele sale sunt convingătoare. În 1464, Moldova și Ștefan cel Mare erau în conflict cu regele Ungariei, conflict al cărui moment decisiv a fost bătălia de la Baia (1467). Pe de altă parte, Gheorghe Pôlos era instalat în Moldova de circa 30 de ani la acea dată și expedițiile sale comerciale îl conduceau numai în Polonia, la Liov, și la Constantinopol. În fine, el se căsătorise cu o moldoveancă de neam bun și avusese cu ea cel puțin cinci copii, așa cum făcuse și ge-

novezul Dorino Cattaneo, aflat în slujba domnului de la Suceava. La moartea sa la sfârșitul anilor '70, fiul mai mare, Ioan Pôlos, „nobilis vir de Albo Castro”, „nobilis vir nationis Grecorum de Albo Castro” [nobil bărbat de națiune greacă din Cetatea Albă], a preluat direcția afacerilor comerciale ale tatălui pe aceeași rută Liov – Suceava – Cetatea Albă – Constantinopol. În cursul uneia dintre călătoriile de afaceri, Ioan a primit vestea ocupării, în 1484, a Cetății Albe și a Chilie de sultanul Bayazid al II-lea. Atunci, mama, fratele mai mic și cele trei surori ale sale au căzut în robie. Suma pentru răscumpărare se ridica la 1.500 de ducăți de aur, peste 50.000 de aspri otomani, o sumă considerabilă, pe care Ioan Pôlo nu o poseda. Într-adevăr, e de presupus că întreaga sa avere de la Cetatea Albă încăpuse în mâinile otomanilor, ca și partenerii săi de comerț și creditori care nu mai puteau să-și achite datoriile sau să-l împrumute cu bani. De aceea, Ioan Pôlo a cutreierat întreaga Europă pentru a strânge această sumă „grație ajutorului și simpatiei credincioșilor”, cum spune un document contemporan. În 1498, deci la 14 ani după eveni-

mente, el se afla la Roma, unde Papa Alexandru al VI-lea Borgia îi elibera o brevă, un document relatând tribulațiile lui pentru răscumpărarea familiei, începând cu fratele mai mic, a cărui libertate fusese prețuită la 500 de ducăți.

Un amănunt interesant în acest document papal este precizarea că Ioan era „fiul prințului Valahiei” (*filius principis Balachie*). Thierry Ganchou credea că e vorba de o înrudire cu familia domnească, eventual o nașie, Ioan fiind botezat de domnul Moldovei. O altă ipoteză ar fi că acest Ioan, mult mai în vârstă decât frații și surorile sale, era copil din flori al lui Ștefan cel Mare (sau al unui predecesor al său la tron), care înzestrase tânăra mamă la căsătoria ei cu Gheorghe Pôlos, așa cum făcuse Ștefan cu mama lui Petru Rareș și desigur cu alte fiitoare.

Peregrinările lui Ioan Pôlos au continuat și după 1498. În 1504 el era în Flandra și oferea arhiducelui Filip cel Frumos un manuscris (așa cum mai făcuse și la Utrecht și la Worms) tradus din grecește în latinește și conținând chestiuni teologice, pe care le copia pare-se el însuși sau unul dintre servitorii

Bătălia de la Baia, dintre Ștefan cel Mare și Matias Corvin, miniatură din Chronica Hungarorum

Patrula germană pe Calea Victoriei, în 1916

juca un rol în cadrul conflictului. De Martonne își folosește cunoștințele științifice pentru a-i incita pe români să intre în război. Carpații sunt mai curând inima decât limita teritoriului locuit de români. Ar trebui așadar ca trupele lor să treacă pe celălalt versant al acestor munți.

În momentul intrării României în război, de Martonne este *visiting professor* la New York. De acolo urmărește cu emoție veștile grave ce sosesc de pe frontul românesc: la 6 decembrie armata germană intră în București. Ulterior, intrarea în război a Statelor Unite va face ca lui de Martonne și colegilor săi românofili să le revină moralul.

Începând din 1917, luând în considerare un sfârșit favorabil al războiului, Ministerul de Externe francez creează un comitet de studii, care îi încredințează lui de Martonne elaborarea rapoartelor privind România și țările vecine, pe baza cărora să se gândească noile frontiere după încheierea unei păci victorioase. De Martonne a prezentat patru rapoarte: despre Dobrogea, la 6 mai 1918; despre Transilvania, la 22 mai 1918; despre Banat, la 3 februarie 1919, și despre Basarabia, în iulie 1919.

În momentul când s-a creat comitetul, soarta războiului rămânea încă incertă. În cursul anului 1917 Rusia este zguduită de două revoluții și va ieși din război. Trupele române și aliații lor francezi comandați de generalul Berthelot suferă înfrângere după înfrângere. În fața acestei situații, România își dublează eforturile în planul propagandei. În iulie 1917, prim-ministrul Brătianu trimite la Washington o misiune formată din români transilvăneni. Dar România va găsi mai ales în Franța, țara unde s-au format cei mai mulți

intelectuali români, sprijinul cel mai eficient. În paralel cu activitatea depusă la Ministerul de Externe, de Martonne va contribui la acest efort de propagandă.

La 12 martie 1918 se publică lucrarea semnată de François Lebrun, corespondentul ziarului *Matin* în România, intitulată *Dobrogea, Schiță istorică, geografică, etnografică și statistică*. În prefața pe care o semnează, de Martonne se alătură protestelor românilor: „Nu este prea târziu pentru a lămurii opinia publică asupra Dobrogei. Pacea dureroasă pe care România este obligată să o semneze cu cuțitul la gât va fi revizuită, așa cum va fi și soarta poporului român și a popoarelor slave, menținute încă sub un jug detestat.”

Simpatia pentru țăranul român

Atunci când de Martonne prezintă Comitetului marele raport asupra Transilvaniei, situația este cât se poate de incertă: după Pacea de la București, România se află izolată într-o Europă Orientală, aflată în acel moment sub stăpânirea Puterilor Centrale. În Vest, Antanta nu a câștigat încă. Armata germană înțește atacurile și „a doua bătălie de pe Marna” nu a sosit încă.

La masa de lucru

EMMANUEL DE MARTONNE ȘI NAȘTEREA ROMÂNIEI MARI

Dr. GAVIN BOWD,
Universitatea St. Andrews, Marea Britanie

*Emmanuel de Martonne într-una dintre expedițiile sale prin munții României;
în medalion: detaliu al hărții etnografice din 1919*

Opera lui Emmanuel de Martonne (1874 – 1955) nu se limitează la domeniul strict științific, dezinteresat. Opera sa geografică, cu studiul neobosit al teritoriilor și examinarea minuțioasă a raporturilor dintre om și mediul său, este puternic ancorată în istorie și deci în circumstanțele politice, lucru atât de evident în lunga și pasionala sa relație cu România.

Emmanuel de Martonne și-a început opera de geograf înainte de Primul Război Mondial, pe frontiera dintre Ungaria și România. Câștigat de un peisaj și de un popor – le va consacra peste 60 de lucrări –, acest eminent savant se va pune în slujba cauzei „României Mari”; mai întâi ca susținător al intervenției românești în conflictul mondial, apoi ca „trasator de frontiere” la Conferința de Pace de la Versailles. Aici putem vedea în ce măsură se poate implica geografia în proiectele politice, în rivalitățile pentru teritorii și dezbaterile identitare. Putem vedea, de asemenea, cum importanța imperativelor diplomatice și militare poate prima asupra celei a argumentelor

științifice. Cu Emmanuel de Martonne în România suntem la frontierele geografiei.

Un geograf în război

De la începutul Marelui Război, Emmanuel de Martonne se preocupă de România și vorbește public despre rolul acestei țări în conflictul mondial. La 15 mai 1915, în *Revue de Paris*, de Martonne explică „condițiile unei intervenții române” și se adresează românofililor dezamăgiți. Cu cei șapte milioane de locuitori, cu un comerț cifrat la un miliard de franci și o armată de 650.000 oameni, România reprezenta o forță care putea

Vasile Stoica, la Pittsburgh, în 1919, alături de Dimitrie Dimăncescu (stânga) și Mihnea Socec

pământ și populație. Astfel se îmbină geografia regională și simpatia pentru țaranul român. În rapoartele sale, de Martonne insistă asupra continuității, complementarității și interdependenței „țărilor române”. În aceste luni, de Martonne propune trasee de frontieră favorabile României. Intervenția geografului francez este reținută de comisia teritorială.

Imperativele militare și diplomatice, mai puternice

Un alt contencios privește Banatul, revendicat de români și de sârbi, unde trăia și o puternică minoritate germană. Potrivit unui clișeu, românii nu ar avea decât doi prieteni printre vecini: Marea Neagră și sârbi. Dar la sfârșitul Marelui Război, Serbia se bucură de simpatia Antantei, pentru suferințele îndurate și pentru rezistența eroică, în vreme ce Bucureștii lui i se reproșează pacea încheiată cu Puterile Centrale în primăvara lui 1918. Se va găsi o soluție de compromis, căci România își dă seama că nu are nevoie de un dușman în plus.

Jocurile diplomatice primează din nou asupra rațiunilor geografice în ceea ce privește Dobrogea. În raportul din 6 mai 1918, de Martonne pledase în favoarea României. Statisticile etnice și factorii economici ar fi justificat revendicările românilor. La 6 aprilie 1919, Consiliul suprem a respins pretențiile bulgare în baza următorului raționament: nu se poate recomanda o modificare de frontieră ce ar antrena o cedare către un stat inamic a unui teritoriu ce

face parte integrantă de drept dintr-un stat aliat.

Tratatul au întâmpinat și alte obstacole importante. În iunie, Brătianu s-a supărat din cauza garanțiilor ce trebuia acordate minorității evreiești, a împărțirii Banatului cu sârbi și a frontierei româno-ungare pregătită de Aliați. A părăsit lucrările Conferinței. La începutul lui iunie, de Martonne face parte dintr-o Misiune universitară franceză, care, potrivit Ministerului de Externe francez, are o sarcină dublă: universitară și economică. Mai întâi, „este vorba despre reforma învățământului în România, de pregătirea introducerii personalului și a metodelor noastre în organizarea și instrucția publică din această țară”. Al doilea obiectiv ține de „dezvoltarea bogățiilor României [...], exploatarea pieței românești ca un debușeu pentru producția noastră industrială, sporirea vânzărilor noastre”. A fost vorba, desigur, și de o misiune de conciliere cu guvernul României.

De la București, de Martonne a plecat în Basarabia. Era prima sa vizită în această provincie pierdută. În acel moment, drepturile României asupra Basarabiei nu erau acceptate de toată lumea. La întoarcerea la Paris, la 7 iulie 1919, de Martonne prezintă o „Notă despre Basarabia”, în care arată: „Dintre toate provinciile care formează domeniul istoric al României, Basarabia este în mod clar una dintre cele mai românești [...] Anexarea integrală a Basarabiei este conformă cu justiția etnică, cu istoria și cu geografia. În plus, ea este impusă de interesul populațiilor”.

Mareșalii Joffre (stânga) și d'Espèrey, în 1922

De Martonne își începe raportul stabilind că nu există o adecvare între limitele administrative ale provinciei „ungurești” Transilvania și populația de limbă și cultură românească. Constată prezența masivă a românilor de-a lungul crestei muntoase a depresiunii transilvane și, deși ia oarecare distanță față de autorii de la București în privința originii poporului român, susține că, din cauza natalității sporite, Transilvania pare destinată să capete un caracter tot mai românesc. Martonne constată că, după unirea Principatelor, guvernul de la București nu a făcut nimic pentru a ajuta irendentismul românesc în Transilvania. În plus, Pacea de la București, încheiată la 7 mai 1918 cu Puterile Centrale, marca eșecul complet al României în a-și susține revendicările, dezastru provocat de defecțiunea rusească.

Totuși, evoluția situației de pe front va schimba lucrurile. Eșecul mării ofensive germane din vest redă speranța francezilor și românilor. La 6 iunie 1918, într-un editorial intitulat *Paris – București*, publicația *La Roumanie* afirma: „Va sosi ora când cântecul cocoșului francez ne va spune cât de înșelătoare erau strigătele radiourilor din Berlin. Această oră va fi și cea a României, căci va fi ora umanității eliberate.”

Mentorul său, Paul Vidal de la Blanche

Articol despre Basarabia publicat de geograf în presa franceză

În august, ofensiva Antantei pare să promită sfârșitul calvarului. În octombrie, în plină prăbușire a Puterilor Centrale și a aliaților lor, guvernul francez recunoaște Consiliul național al unității românilor, iar generalii d'Espèrey și Berthelot se străduiesc să redea capacitatea României de a reintra în război. Ceea ce se va întâmpla în ajunul armistițiului din 11 noiembrie. La 16 noiembrie, trupele române trec Carpații în direcția Ungariei. La 21 noiembrie, *La Roumanie* titreză *Către România Mare*, iar numărul din 26 decembrie oferă ca supliment o Hartă etnografică a României. Bătălia pentru retragerea frontierelor este deschisă.

Din ianuarie 1919, expertiza de geograf a lui de Martonne este pusă în slujba Conferinței de Pace de la Paris, unde comisii teritoriale sunt însărcinate să studieze și să propună traseele frontierelor. În cele patru mari studii ale sale privind provinciile revendicate de România, ansamblul ca o individualitate spațială organizată este în centrul reflecției sale. De Martonne pune limbajul cartografic în slujba cauzei române. Chiar titlul hărții sale în culori, „Repartiția naționalităților în ținuturile unde domină românii”, publicată în 1919 de Serviciul geografic al Armatei, este departe de a fi neutră. Folosirea culorii roșii pentru reprezentarea românilor pune în evidență departamentele unde sunt predominanți. În plus, harta nu evidențiază minoritățile care reprezintă mai puțin de 25% într-un departament și colorează departamentele potrivit majorităților rurale. Naționalitățile urbane sunt reprezentate prin cercuri segmentate, de talie redusă. Acest demers evidențiază influența mentorului său, Paul Vidal de la Blanche, care tindea să favorizeze regiunile mai înăpoeiate și agricole, unde ar fi existat o armonie între

CONSTANTIN BANU ȘI MAREA UNIRE

MAGDA STAVINSCHI

Constantin Banu (1873 – 1940; Magazin istoric, nr. 2/2012) este cunoscut în primul rând ca fondator al revistei *Flacăra*, dar și ca scriitor, jurnalist, profesor, jurist. Mai puțin se știe despre implicarea sa în politică, mai ales în Marea Unire.

Sărbătorirea Centenarului m-a dus cu gândul la câteva detalii care arată prezența sa directă în împlinirea acestui deziderat.

Constantin Banu, despre care Iorga scria că are „o deosebită aplecare către studiile istoriei”, este „o figură neobișnuită în societate și în activitatea politică”, „străin de intrigile care frământau partidul liberal”

Cu certitudine, Banu nu a stat de-o parte de viața politică. O descriere din *Flacăra* (anul III, nr. 16, 1 februarie 1914), referitoare la candidații revistei la alegerile generale pentru Parlament, semnată de „Cronicarul Dâmboviței”, spune multe despre directorul publicației: „Dar d-l Banu nu este numai un mare naiv, e și o excepție foarte curioasă. Într-o vreme când valorile morale și intelectuale se selecționează mai mult după foloasele multe pe care ei se pricep să le stoarcă vieții, d-l Banu și-a ales ca procedeu abnegația și ca ideal sacrificiul. Votați, prin urmare, cetățeni, printre atâția oameni practici, pe un naiv și între atâția reprezentanți ai regulii generale, și o excepție curioasă.

Și, în sfârșit, d-l Banu are nenorocul să fie și un om de caracter, un talent real,

oratorul cel mai de seamă cu care Partidul Liberal se mândrește azi. (Nu protestați, domnule Banu! M-ați lăsat singur să redactez *Flacăra* în timpul campaniei electorale, scriu și eu ce mă taie capul.) O, știu că acestea toate sunt calități care menesc pe un om să fie totdeauna ocolit și veșnic sacrificat, știu că talentul și mai ales caracterul au nevoie pururea să fie puternic scuzate

în politică. Dar ce Dumnezeu! Nu cer ca d-l Banu să fie ministru! N-am asemenea ambiții deșerte. Îl vreau numai deputat, pentru ca proza bună românească, fără greșeli de gramatică și fără reticențe morale, să poată răsună cu elan la tribuna Parlamentului.

De aceea, cetățeni, votați pe candidații *Flăcărei*.”

Ei bine, Banu a fost votat și albumul P.N.L. din 1916 îi dedică o pagină deputatului de Ialomița Constantin Banu. Între 1907 și 1911 a fost secretar al Camerei Deputaților, uneori chiar și senator. Se pare că discursul său din Parlament a atras admirația unanimă a parlamentarilor, fără vreo deosebire de culoare politică. Se-

Senatorul de Buzău Alexandru Marghiloman, viitorul prim-ministru al României, cel care a renunțat la cuvânt, tulburat de sublimul discurs al domnului Banu

Mai mult, de Martonne scrie două articole de presă pentru a contracara propaganda antiromânească. În *Adevărul despre Basarabia*, de Martonne afirmă că a vorbit românește în aproape toate satele pe unde a trecut, inclusiv în coloniile bulgărești din sud. Străbătând cu mașina toată Basarabia, a văzut o „țară minunată de bogată, unde lanurile de cereale ondula în bătaia vântului cât vedeai, promițând o recoltă bogată, în care siguranța este perfectă, atât în orașe, unde am ajuns de mai multe ori noaptea, cât și la țară, unde am văzut femei și copii muncind la mai mulți kilometri de sat”. N-a văzut nicio urmă de abuzuri românești, de nemulțumiri sau de tulburări. Curentul antiromânesc nu are rădăcini profunde, iar cel românofil sporește în fiecare zi.

Dar pledoaria lui de Martonne contează prea puțin în fața imperativelor diplomatice și militare. Comisiei teritoriale i se retrag competențele în problema Basarabiei. Consiliul miniștrilor de Externe suspendă atribuirea provinciei până la reglementarea chestiunii ruse.

Trei diade amicale și trei inamice

Situația din Ungaria complică și ea negocierile de la Versailles. Revoluția bolșevică din Budapesta riscă să facă posibilă joncțiunea trupelor roșii din Ungaria cu cele din Rusia sovietică. Clemenceau profită pentru a plasa armata română sub înaltul comandament al generalului d'Espèrey. Pentru a-i liniști pe români, el aprobă avansarea trupelor lor în toată Transilvania și în Crișana, fără a recunoaște încă în mod oficial anexarea acestor provincii sau ocuparea Budapestei.

Delegația ungară sosește la Trianon, pentru semnarea Tratatului de pace

Militari români hrănesc populația Budapestei, în 1919

Intrarea armatei române în Budapesta precipită căderea și fuga lui Bela Kun, ceea ce sporește optimismul românilor. În presă încep însă să apară informații despre o armată română care jefuiește și brutalizează populația în Ungaria. Evacuarea Budapestei de către trupele române schimbă datele problemei, permițând încheierea negocierilor de pace. Această evacuare și semnarea de către România, la 10 decembrie 1919, a tratatelor de pace cu Austria și Bulgaria și a Tratatului privind minoritățile au deblocat relațiile franco-române, aducând și promisiunea recunoașterii anexării Basarabiei.

Părea deci că prietenii francezi ai României au izbutit la Versailles. Tratatul de la Neuilly (cu Bulgaria) și Tratatul de la Trianon (cu Ungaria) consacrau frontierele noii României. Dar trebuie să constatăm că bătălia pentru România Mare nu s-a încheiat. Bela Kun s-a refugiat în Rusia bolșevică, care a rezistat intervenției Occidentului și forțelor contrarevoluționare. Franța, în căutarea sprijinului contra Germaniei, a subordonat, în fapt, în mod tacit, recunoașterea unirii Basarabiei de sfârșitul războiului civil din Rusia. Abia după contraofensiva poloneză din august – octombrie 1920 Franța va accepta să renunțe la vetoul său tacit contra Tratatului Basarabiei, prin care, alături de Regatul Marii Britanii, Italia și Japonia, recunoștea unirea Basarabiei.

Procesul construcției națiunii române pare să fi atins punctul culminant. În al său *Eseu de hartă etnografică a Țărilor Române*, publicat în 1921, de Martonne susține că noile frontiere corespund ariei locuite de români și că acest teritoriu va tinde către o uniformitate etnică. Dar frontierele sale nu sunt de necontestat. La trei diade amicale – cele cu Cehoslovacia, Iugoslavia și Polonia – se adaugă trei inamice – cu Uniunea Sovietică, cu Ungaria și cu Bulgaria. ■

Național Român“ de la Paris proclama constituirea „Consiliului Național al Unității Române“, cu o largă reprezentare a românilor din țară, dar și a celor din Austro-Ungaria, sub președinția lui Take Io-

nescu. Acest comitet va fi recunoscut oficial de Guvernul francez, la 12 octombrie 1918, de Guvernul englez, la 11 noiembrie (ziua armistițiului Germaniei), și de Guvernul italian, la 22 noiembrie. Comitetul a funcționat până în 1919. Scopul său era „promovarea internațională a dreptului poporului român la unitatea națională“. O placă memorială din Paris consemna aceasta, chiar la fostul hotel de pe Avenue de l'Opéra, nr. 22. Mihai Sorin Rădulescu amintește de ea în cartea *În căutarea unor istorii uitate: familii românești și peri-pluri apusene*. Am căutat-o la fața locului. Placa nu mai exista. Imobilul era în restaurare; nici urmă de placă. Credeam că încă o pagină a istoriei noastre se ștersese. Revin după câțiva ani pe Avenue de l'Opéra. Nu-mi venea să cred: o placă de toată frumusețea, plasată chiar lângă portalul de intrare a imobilului renovat. Așa cum se vede, pe placă este scris: „În acest «Hôtel des Deux Mondes» și-a avut sediul din ianuarie 1917 până în 1919

Spitalul Brâncovenesc, în arhiva căruia se pierde ascendența franceză, prin bunică, a lui Constantin Banu

«Comitetul Național al Unității Române», prezidat de marele om de stat Take Io-nescu și recunoscut oficial de Guvernul Republicii Franceze, la 12 octombrie 1918, ministrul României în Franța fiind Victor Antonescu.

Acest Comitet Național reunea: o misiune parlamentară, prezidată de Toma Stelian, fost ministru, o misiune universitară, în fruntea căreia se aflau profesorii Nicolae Titulescu, ministru de Finanțe și semnatar al Tratatului de la Trianon, George G. Mironescu, fost președinte al Consiliului, Ermil Pangrati, fost ministru, o misiune a Românilor din Transilvania, prezidată de pr. Vasile Lucaci. Organul său oficial era *La Roumanie*, fondat de marele român Pavel Brătășanu și condus de Constantin Banu, Constantin Mille și Emil D. Fagure.

În amintirea acțiunii patriotice duse în Franța de acest Comitet, a fost pusă această placă la 27 februarie 1936, dl Jean Chiappe fiind președinte al Comitetului Municipal al Parisului și Dinu Ce-

sianu ministru al României în Franța.

Frumoasă recunoaștere a fraților francezi pentru lupta românilor de a-și împlini fierbințele deziderat.

Dezamăgirile anilor care au urmat și poate și temperamen-

tu l-au determinat pe Constantin Banu să se retragă din viața politică, fără însă ca acei care l-au cunoscut să-l uite. Constantin Kirițescu va scrie la plecarea jurnalistului la cele veșnice, la 29 septembrie 1940, în *Constantin Banu – o figură aleasă din galeria slujitorilor școlii*: „Viața noastră publică a avut în Constantin Banu un om cu însușiri de rar preț. De o frumoasă și simpatice presanță; de o cultură istorică, filosofică și literară, care deschideau largi orizonturi unei inteligențe clare; vorbitor de mână întâi, exprimându-se cu eleganță în fraze calde, cu formă literară impecabilă, stăpânind deopotrivă masele populare ca și adunări selecte; scriitor de talent, mânuind în versuri și proză la fel coardele duioșiei ca și ale ironiei, era predestinat, după regulile obișnuite ale vieții, să ajungă și să se mențină în rândurile dintâi ale ierarhiei sociale și să producă opere durabile...“.

Și, aș adăuga eu, un adevărat patriot, pentru care Unirea cea Mare a fost un vis împlinit. ■

natorul de Buzău Alexandru Marghiloman (prim-ministru al României, în 1918, martie – noiembrie), care îi urma la tribună, a renunțat la cuvânt, „spre a nu turbura impresiunea frumoasă lăsată de sublimul discurs al d-nului Banu, pentru a cărui achizițiune feliicită Partidul Național Liberal”. C. Banu a fost ministru al Cultelor și Artelor între 19 ianuarie 1922 și 30 octombrie 1923, în Guvernul Ion I.C. Brătianu.

Avea o pregătire serioasă pentru această misiune: după ce urmasse Literale și Filosofia și apoi Dreptul la Universitatea din București, a mai făcut studii de științe politice, economice și financiare în diferite universități străine.

Pentru a înțelege mai bine gândirea sa politică ar fi bine de recitat *În grădina lui Glaucon sau Manualul bunului politician* (ediția inițială, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, 1937; reeditată de Editura Flacăra în 2011), un manual pe care probabil niciun politician al zilelor noastre nu l-ar mai urma.

În 1918 C. Banu se afla cu certitudine la Paris. Ce să fi căutat el acolo? Cert este că nu era pentru prima dată în orașul în care-și completase studiile. Din Franța venise și una dintre bunicile lui. „Singura moștenire a unei bunici pe care n-o cunoscusem – o

Nu cer ca d-l Banu să fie ministru! N-am asemenea ambiții deșerte. Îl vreau numai deputat, pentru ca proza bună românească, fără greșeli de gramatică și fără reticențe morale, să poată răsună cu elan la tribuna Parlamentului.

franceză rătăcită, prin cine știe ce întâmplare, pe meleagurile noastre... Iată și *Le correspondant français*, pe care sârmana bunica și-a scris ultimul-i strigăt de durere și de nădejde în Dumnezeu, câteva rânduri de arzătoare chemare către A-tot-puternicul, înșirate cu o mână tremurândă, «le samedi du soir, à l'hôpital Braconvani, 11 Septembre 1848...» (Sâmbătă seara, la Spitalul Brâncovenesc, 11 septembrie 1848 – C. Banu, *Trăiască viața*, Tipo-

Clădirea din Paris, din Avenue de l'Opéra 22, și placa memorială de lângă intrare

grafia Flacăra, București, 1916). Întâmplarea face ca singurul registru al Așezămintelor Brâncovenesti din acea perioadă să fie cel din 1848. Dar cum să găsești numele necunoscut al unei franțuzoaice printre cele aproape 2.000 de internări și externări înscrise în acel an, toate cu litere chirilice de mână?

Ei bine, altul a fost motivul pentru care se afla la Paris Constantin Banu: pregătirea Marii Uniri. Într-o telegramă păstrată la Academia Română, trimisă de la Paris în 1918 din Hôtel des Deux Mondes, avenue de l'Opéra 22, era scris: „E.A. Pangrati, P. Brătășanu și C. Banu îl roagă pe I. Ursu [Ioan Ursu, 1875 – 1925, istoric, membru corespondent al Academiei Române din 1910], aflat în Rue de Ribéra 45, să vină la hotelul din av. de l'Opéra pentru o comunicare de cea mai mare importanță, în urma unei convorbiri avute cu d. Președinte al Consiliului, G. Clemenceau.” Probabil că există pe undeva conținutul acelei convorbiri atât de importante pentru Marea Unire.

C. Banu făcea parte din „Comitetul Național Român” sau „Le Comité National de l'Unité Roumaine”. După „Comitetul de Acțiune al Românilor din Transilvania, Banat și Bucovina”, creat în Italia la 19 iulie 1918, și „Consiliul Național Român Provizoriu”, creat la Paris la 6 septembrie același an, la 3 octombrie 1918 „Consiliul

competență de criticii literari, atât în perioada interbelică, cât și după încheierea acestei epoci.

Din punct de vedere istoric, pe noi ne interesează altceva. Știm tot din relatarea lui C. Petrescu că partea a doua a cărții, care debutează cu întâia noapte de război, e compusă după jurnalul autorului, mobilizat pe front, odată cu intrarea României în Primul Război Mondial, în august 1916.

Cum se reflectă conflagrația prin filtrul critic al lui Camil Petrescu? Cât adevăr și câtă emoție din experiența frontului dezvăluie scriitorul prin intermediul personajului principal Ștefan Gheorghidiu? Ce rol a jucat conflictul mondial în cariera ulterioară a autorului, în calitatea sa de publicist și de intelectual angajat public? Vom încerca să răspundem la aceste întrebări, raportându-ne permanent la contextul istoric și socio-politic al epocii.

Deși „o imensă literatură de război s-a ridicat în întreaga lume civilizată”, așa cum prevestise E. Lovinescu în anul 1919, doar câteva romane evocă războiul în urma participării efective a scriitorilor ca luptători: Henri Barbusse în *Le feu* (Focul), apărut în 1916, și *Clarté* (Lumina), în 1919; E. Hemingway în *A Farewell to Arms* (Adio, arme) și Erich Maria Remarque în *Im Westen nichts Neues* (Pe frontul de Vest nimic nou), ambele publicate în 1929.

Posibila intrare a țării noastre în război provocase sen-

timente diferite. Mari provincii locuite în majoritate de români se găseau sub stăpâniri străine. Românii din Vechiul Regat se confruntau cu dilema: să lupte împotriva Puterilor Centrale pentru eliberarea Transilvaniei și a Bucovinei sau să se alăture Austro-Ungariei și Germaniei împotriva Rusiei și în schimbul Basarabiei. Poziția Regatului României era condiționată de Tratatul secret de alianță, semnat în 1883, la Viena, cu reprezentanții Austro-Ungariei. Această alianță nu era favorabilă românilor transilvăneni, dar avantajele semnării tratatului decurgeau din consolidarea poziției României în regiunea Europei de Sud-Est. La acest tratat, care avea un caracter defensiv, s-a alăturat și Germania imperială. Documentul în cauză a fost reînnoit, în 1913, sub guvernul condus de T. Maiorescu.

Perioada neutralității României este evocată cu realism de scriitor. Posibila intrare a țării noastre în război stâr-

nește discuții adesea hilare nu doar pe stradă, în tren sau în locurile publice, ci și în Parlamentul României, acolo unde situația dotării armatei române trebuia să fie subiect de dezbatere. Psihologia epocii este surprinsă fără indulgență de Camil Petrescu, așa cum, la rândul lor, au redat-o conducătorii militari, aflați în mijlocul evenimentelor (vezi memoriile mareșalului Al. Averescu, ale generalului Berthelot etc.), personalități politice (C. Argetoianu, Al. Marghiloman, I.G. Duca ș.a.) sau doamne din înalta societate (Sabina Cantacuzino, sora premierului Ionel Brătianu).

Se observă din cele două fragmente de mai jos cât de asemănătoare sunt conversațiile oamenilor obișnuiți cu cele ale elitei politice din Parlamentul României.

Discuție în tren.

„— Domnule, românii e deștepți... Ți-o spun eu...

— Păi bine, domnule Predescu, atunci de ce nu intrăm?

„N-ai tunuri? Da întră-n război, domnule, și-ți dă franțuzul câte tunuri vreți“

CAMIL PETRESCU

CRISTINA SIRCUȚA

O personalitate distinctă în galeria intelectualilor care au contribuit la efortul de război ce a condus la Unirea din 1918 și la consolidarea României Mari a fost Camil Petrescu (1894 – 1957). Cunoscut îndeosebi pentru romanele *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* (1930), *Patul lui Procust* (1933) și piesele de teatru *Jocul ielelor* (1918), *Suflete tari* (1925) și *Act venețian* (1929), scriitorul a rămas mai puțin în conștiința posterității pentru rolul său de ofițer în Primul Război Mondial și acela de intelectual angajat public intransigent din epocă.

În istoriografia română sunt puține lucrări dedicate intelectualilor. Istoricul Lucian Nastasă, cel care a acordat mai multă atenție acestei categorii sociale, a tratat intelectualii mai ales prin prisma mobilității lor academice și a capitalului lor social.

Termenul „intelectual” s-a impus în Franța în contextul „Afacerii Dreyfus” (*Magazin istoric*, nr. 8, 9/1998). La 13 ianuarie 1898, scriitorul Emile Zola aducea în atenția opiniei publice franceze o scrisoare adresată președintelui Republicii, Felix Faure, intitulată „J'accuse!”, în care reclama autoritățile militare ce condamnaseră pe nedrept un ofițer francez de origine evreiască. Documentul a stârnit un val de reacții pro și contra în rândul scriitorilor, juriștilor, oamenilor cu profesii liberale în genere. De

atunci, s-a statornicit pentru „intelectual” înțelesul de persoană cu studii înalte în diferite domenii de activitate, care, pe lângă preocupările de bază, urmărește aflarea adevărului și menținerea anumitor standarde în societate.

În zilele noastre, nu există un consens cu privire la noțiunea de „intelectual”. Modificările structurale, schimbările de regimuri politice, proliferarea mijloacelor de comunicare în masă au făcut ca, treptat, intelectual să fie considerat orice posesor de

diplomă universitară. Mai mult, în ultimele decenii, unii intelectuali metamorfozați în consilieri de imagine, exponenți ai diverselor instituții, fiind apriori de partea celor cărora le reprezintă interesele, cu greu își mai pot menține rolul de intelectual, așa cum a fost consacrat termenul în Franța sfârșitului de secol XIX.

În literatura română de azi, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* reprezintă o carte fundamentală, de referință, o creație „clasică” prin excelență. Romanul a fost redactat în anul 1930, din martie până în octombrie, după cum mărturisea scriitorul în prefața *Cuvânt după un sfert de veac*, la ediția din 1955 a volumului. Valoarea remarcabilă a operei a fost subliniată cu acuitate și

1942. De la stânga la dreapta: Grigore Moisil, A. Dimitriu, Camil Petrescu, N. Posescu, Alexandru Mironescu

Gala Galaction, Alexandru Rosetti, Camil Petrescu și Krikor Zambaccian (în picioare), în 1952

Litere din București. E respins la recrutare, din cauza constituției fizice mai delicate. Convingerile adânci nu îl lasă să absenteze de la această experiență capitală. În 16 august 1916, mobilizat ca sublocotenent în Regimentul 22 Infanterie, va lua parte la luptele de pe linia Predeal – Brașov.

Lipsa de preocupare a politicienilor din anii neutralității în ceea ce privește înzestrarea armatei române cu armament și echipamentele necesare, mediocritatea serviciului de informații, absența informării despre efectivele trupelor inamice și greșelile de tactică militară sunt criticate dur de scriitor. Trebuie subliniat că, dincolo de exprimarea plastică – „statul nostru major se informează, pare-se, numai de la oamenii noștri de la aprovizionare, când se duc înapoi după ceai și fasole” și, pe cale de consecință, înaintarea trupelor se face cu aproximație –, acestea sunt fapte care se pot documenta, ele reprezintă realitatea istorică.

Manualele de literatură română ne spun că prima descriere a războiului ca experiență directă îi aparține lui Camil Petrescu. Scriitorul dezvăluie prin intermediul personajului Ștefan Gheorghidiu latura mai puțin eroică a vitejiei în război: „Viziunea de sânge și foc, mii de cadavre culcate în grămezi, ca lemnele în depozit, încălcite lupte la corp, ape înroșite, nu le-am întâlnit până acum”. Precum un istoric preocupat de obiectivitate, Camil Petrescu nu ascunde și momentele de liniște,

când se ia o masă bună și un pahar cu vin, când impresia este de „plimbare duminicală”. Sau în Ardeal, când nopțile friguroase erau greu de suportat, doi oameni se culcă peste el.

C. Petrescu vede din unghiul său de vedere războiul. G. Călinescu, analizând *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, sublinia, pe bună dreptate, că scriitorul are o viziune personală asupra conflagrației, dar că, în război, cum e firesc, frica stă alături de actele de bravură.

Camil Petrescu a colaborat la multe reviste interbelice, dintre care unele precum *Săptămâna muncii intelectuale* sau *Cetatea literară* au fost fondate chiar de el. Mai puțin cunoscut este faptul că o mare parte dintre materialele publicate sunt articole de opinie ce propun spre dezbatere teme relevante pentru interesele României Mari. Animat de dorința de a prefăce în mod fundamental țara, scriitorul atacă mai multe teme de educație cetățenească, atât din perspectiva lucrurilor

Camil Petrescu stă de vorbă cu studenții Universității „C.I. Parhon” despre romanul *Un om între oameni*

Că eu nu cred ce susțin unii, că nu suntem pregătiți...

– Ce pregătire domnule? – și ridică ochii disperat în tavan ce pregătire...? Că mă omori cu zile. Ce să te mai pregătești?

– N-avem tunuri... cine știe?

Domnul Predescu râde acu indulgent și cu pielea de curcan a gâtului gâlgâind:

– N-ai tunuri? Da într-o război, domnule, și-ți dă franțuzul câte tunuri vrei: vrei o mie? Îți dă o mie... vrei zece mii, îți dă zece mii. Și ridică brațele, apoi le lasă să cadă, uimit și dezgustat. Dar de asta e vorba acum...? Ce nevoie ai de tunuri, domnule? Și întorcându-se surâzător spre ceilalți, care ascultau mereu, cu interes (că acum venise și șeful de tren, mustața ciupită): Auzi, tunuri? Bine, domnule, de asta are nevoie neamțul și franțuzul ăla, că sunt crescuți în puf – și, brusc furibund: Dumneata știi cum e românul, domnule? Nădejdea lui e baioneta, domnule, baioneta, înțelegi dumneata?...“

Discuție la Cameră.

Unul dintre membrii importanți ai guvernului:

„– Mi-ar fi foarte ușor, domnilor, dacă aș alerga după succese facile, să relev în consecvență acestei opoziții, care pe de o parte ne reproșează că nu intrăm în acțiune, iar pe de alta se plânge că armata nu e pregătită. Dar țin să răspund fiecăruia dintre onorații ora-

tori care m-au precedat, în parte.

Peste partizanul Puterilor Centrale a trecut însă repede.

Pe urmă:

– Domnilor, dați-mi voie să vă întreb: Ce înseamnă această lipsă de încredere în guvernul țării? Ați monopolizat singuri toată iubirea de neam? Credeți dumneavoastră că pe aceste

Gara din Predeal distrusă de bombardamente, în 1916

bănci nu bate o inimă românească? Și arăta acum, emoționat și solemn, banca ministerială și băncile majorității. Credeți dumneavoastră că viitorul acestui neam numai dumneavoastră vă provoacă nopți de insomnie?... (aplauze puternice). Că numai dumneavoastră vă cutremurați la gândul că ceasul sfânt al realizării naționale ar putea să bată,

fără ca noi să ne găsim acolo unde trebuie să ne găsim?...“

– Domnilor, ați discutat și despre pregătirea militară a țării; (și scăzut, prietenos) cred că a fost o mare greșeală. (Iar energic, viu). Nu poate fi pusă în discuție, și mai ales în discuție publică, pregătirea armatei românești (aplauze furtunoase). Domnule, eu atât pot să vă spun: că suntem gata [...]

Vă întreb, de unde această prețuire exagerată, dovadă de vulgar materialism, această supravalorizare a rolului jucat de armament în război, când e știut că marile victorii se câștigă numai prin morală? (aplauze). O armată care vrea învinge fără tunuri, fără mitraliere și fără cartușe!“

După doi ani de neutralitate, la 27 august (14 august, stil vechi) 1916, Regatul României a declarat război Austro-Ungariei.

Când se anunța conflagrația mondială, Camil Petrescu abia își începuse studiile universitare la Facultatea de Filosofie și

Căci dacă cineva își iubește într-adevăr țara și neamul nu se poate dezinteresa de ele într-atâta încât, după ce le-a dat pe mâna unui guvern, să-și frece mâinile bucuroși că a scăpat de o belea. Cea mai frumoasă definiție a cetățeanului e aceea ce îi atribuie însușirea de a veghea treaz la alegerea legilor țării sale, de a supraveghea aplicarea lor și de a cere sancționarea imediată și îndreptarea răului, atunci când e necesar.

Camil Petrescu

„INCORUPTIBILUL” ROBESPIERRE

DORINA MIHALCEA

„Revoluția este ca Saturn, își devorează rând pe rând propriii copii” – leitmotivul unuia dintre cele mai cunoscute producții cinematografice purtând semnătura inegalabilului Andrzej Wajda, *Danton* (1983), i se aplică perfect lui Maximilien François Marie Isidore de Robespierre, personajul Revoluției franceze despre care, cu toate că s-a scris foarte mult, astăzi se cunoaște încă extrem de puțin.

A fost marea problemă cu care s-au confruntat toți biografuli avocatului născut în Arras, la 6 mai 1758. Dar poate cea mai sugestivă descriere i-a aparținut unui istoric din veacul al XIX-lea, irlandezul John Wilson Croker (1780 – 1857): „Negura sângerie ce i-a învăluit ultimii ani de viață, cu toate că i-a adus chipul în prim-plan, i-a pus în umbră calitățile și trăsăturile. Ca și Duhul din poveștile Șeherezadei, s-a transformat rapid, prinzând contur și, dintr-un spațiu micuț, a atins nu numai dimensiuni gigantice, ci și puteri nebănuite și, tot la fel de brusc, a și dispărut, aproape fără nicio urmă, în teroare și moarte”.

Istoria pare clară, aproape ca o definiție de dicționar: ales deputat al Stării a treia în Artois, a devenit repede o figură cunoscută, în special datorită discursurilor ținute în cadrul întâlnirilor din clubul iacobin, dar și din vremea procesului regelui Ludovic al XVI-lea (1774 – 1792), proces ce a durat între decembrie 1792 și ianuarie 1793, când a luat cuvântul de 11 ori, pentru a susține pedeapsa cu moartea.

Și astfel, încetul cu încetul și-a urmat al său *cursus honorum*: mai întâi, a reușit să fie ales conducătorul iacobinilor (1790); un an mai târziu, a fost desemnat procuror public, iar, după căderea monarhiei, în 1792, a devenit primul depu-

tat de Paris în nou formată Convenție Națională. În 1793, a jucat un rol decisiv în căderea guvernului girondinilor, pus în funcție ca un compromis încă din perioada regalității. S-a remarcat în cadrul Comitetului Salvării Publice, creat în aprilie 1793, de Convenția Națională, și restructurat câteva luni mai târziu (iulie 1793), devenind conducătorul *de facto* al regimului Terorii (1793 – 1794). Adulat, dar și criticat, susținut, dar și condamnat, a sfârșit, la rândul-i, victimă a aceleiași ghilotine care a decapitat numeroase personalități ale Franței din acele vremuri (28 iulie 1794).

O traiectorie aparent simplu de descifrat. Un om ambițios,

care nu mergeau, cât și din cea a oportunităților pentru dezvoltarea și consolidarea țării. Astfel de articole au apărut în diferite publicații răspândite în țară, nu doar în cele din București.

După 1918, în provinciile recent unite cu Regatul României, una dintre cele mai grele probleme de rezolvat era predarea în limba română și ocuparea catedrelor în învățământul secundar românesc cu personal calificat. În acest scop, autoritățile din Transilvania, Consiliul Dirigent (2 decembrie 1918 – 4 aprilie 1920) fac apel la cadre didactice din țara-mamă pentru a sprijini revirimentul școlii naționale. Așa au ajuns C. Petrescu, G. Călinescu și alți intelectuali la Timișoara.

Într-un articol publicat în revista *Banatul și Banatul românesc* din anul 1919, pe când Camil Petrescu era profesor la Timișoara, nota: „Căci dacă cineva își iubește într-adevăr țara și neamul nu se poate dezinteresa de ele într-atâta încât, după ce le-a dat pe mâna unui guvern, să-și frece mâinile bucuroși că a scăpat de o belea. Cea mai frumoașă definiție a cetățeanului e aceea ce îi atribuie însușirea de a veghea treaz la alegerea legilor țării sale, de a supraveghea aplicarea lor și de a cere sancționarea imediată și îndreptarea răului, atunci când e necesar”.

Putea veghea oare la respectarea legilor proporția apăsătoare de analfabeți din România interbelică, adică 43% din totalul populației de

La masa de lucru

peste șapte ani? Nici astăzi, când știința de carte nu mai este o problemă în România (țara noastră rămâne, totuși, pe ultimul loc în clasamentul țărilor europene în ceea ce privește numărul de cetățeni alfabetizați), responsabilitatea cetățenească nu este clar înțeleasă la nivelul opiniei publice. Probabil că e nevoie de mai mult de două generații pentru ca sistemul axiologic, setul de valori să se schimbe.

O altă temă care l-a preocupat e legată de unificare. România Mare, formată din patru provincii cu moșteniri istorice și legislații divergente, cu niveluri de educație diferite, nu a fost o țară cvasi-omogenă. Idealul de veacuri al românilor de a se uni într-un singur stat nu a condus la rezultate pozitive imediate. Iar așteptările erau foarte mari. Retrospectiv, putem spune că principalul neajuns al unificării consta în existența unor preocupări în sensul găririi celei mai adecvate formule care să cuprindă punctele forte din toate cele patru legislații (Transilvania, Bucovina, Basarabia și Ve-

chiul Regat). Politica acelor vremuri a urmărit extinderea legilor din Vechiul Regat în celelalte teritorii, iar odată cu acestea s-a transmis și acel *modus vivendi* (șpaga, corupția, lipsa de funcționalitate a administrației, caracterul formal al alegerilor electorale etc.).

Dar mai bine să redăm un fragment dintr-un articol publicat de Camil Petrescu, aflat tot la Timișoara, în anul 1920. „Am luat din nou parte la o serbare școlară. Am făcut lucrul acesta după ce citisem câteva numere de gazetă pline de invective groaznice de la «noi» la «voi» și după o interminabilă discuție în cafenea, asupra nu știu cărei legi proaste din vechiul regat introdusă aici și care ridică împotriva ei o întreagă lume. Voi și noi... Eram obosit, dezgustat, descurajat! Să fie atât de mare prăpastia? Mi-era sufletul îmbăcșit...”

Și pe urmă, un gând bun m-a îndreptat spre liceul unde avea să aibă loc o serbare școlară [...]

Minunata sală cu motive gotice, plină și răsplănită de români... Ce clar, ce cristalin, cât de emoționante picură versurile uriașului poeziei române...

Sunt în sală generali, doamne și domni, școlari și copile, și toți simt la fel. Prietenii, amatori de discursuri sterpe, care vă îndoiiți de «unificare», dacă ați fi fost ieri să vedeți cât de adânc, cât de zguduitor, cât de definitiv unifică Eminescu.”

(Continuare în p. 48)

Pentru că nu mai puteau să țină pasul cu condamnările la moarte, s-a folosit ca metodă de execuție punerea celor condamnați, legați, în bărci care erau apoi scufundate

A devenit un personaj în primul rând extrem de credibil. Într-o lume a falsității, a conspirațiilor, a trădărilor, a suspiciunilor, pe Maximilien Robespierre te puteai baza. Îl credeai când îți ascultai luările de poziție, îi dădeai dreptate când apăra o cauză sau alta.

Într-una dintre scrisori, pare a fi descoperit el însuși plusurile pe care le-a adus în politică. „Dintre toate calitățile necesare pentru a te distinge în această profesie, am adus, cel puțin, o emulație puternică și o extrem de mare dorință de a reuși”.

Într-o perioadă în care marea majoritate a confrăților avocați se uita numai după câștigul material, Robespierre prelua mai ales cauzele aproape pierdute sau care nu îi puteau aduce cine știe ce venit. Dar își câștiga astfel notorietatea printre oamenii de rând...

În cariera sa au fost câteva momente de cotitură, momente care, chiar dacă nu l-au schimbat în totalitate, l-au făcut să se adapteze (perfect, în opinia multora!) la dura realitate a acelor vremuri. Căci, altfel cum poate fi interpretat faptul că, de pildă, avocatul care avea oroare să

privească un pui când i se frângea gâtul a devenit unul dintre cei mai acerbi susținători ai pedepsei capitale prin decapitare?

La 24 iulie 1793, ca unul dintre cei mai importanți membri ai așa-numitului „Mare

Comitet”, cel al Salvării Publice, s-a transformat într-un instrument al dictaturii. Nimeni nu poate nega astăzi că, în epocă, Robespierre ajunsese să fie perceput ca un adevărat deschițător de drumuri, de opinii. Iar timpurile cereau o personalitate forte. În ochii multora Robespierre a devenit reprezentarea însăși a Republicii.

O republică în care, pentru a reuși în acei extrem de tulburi ani, era nevoie de violență. De teroare, care a devenit, ea însăși, un gen de principiu, o practică, chiar o lege și, prin simplă asociere, Robespierre s-a transformat în părintele și inițiatorul cel mai de temut al Terorii. Mitificarea a fost rezultatul unui proces destul de simplu. Numeroase dintre textele sale, dintre deciziile luate îi pot demonstra, astăzi, cu ușurință responsabilitatea în măsurile revoluționare radicale. „Când revoluția este făcută prin despotism împo-

triva poporului, măsurile revoluționare nu sunt, în acele condiții, decât instrumente de cruzime și opresiune; dar în condițiile în care poporul distruge despotismul și aristocrația, măsurile revoluționare devin remedii salutare și acte ale binefacerii universale”.

O revoluție prin Teroare...

Produs al burgheziei provinciale, om al studiului, mai degrabă decât al pământului, al realității, Robespierre și-a format o concepție despre popor mai mult teoretică. Centrală i-a devenit ideea despre puritatea și virtutea omului de rând, a poporului, în genere. În opinia sa, nicio revoluție nu poate fi considerată încheiată până când poporul nu este protejat. Cum oare acel popor, bun prin definiție, se poate opune Revoluției, bunc, la rândul-i, prin definiție?! Întrebarea l-a bulversat pe Robespierre, care a încercat să găsească posibile explicații. În discursul ținut la 8 mai 1793, nu poporul adevărat se opune Revoluției, ci niște rebeli, deveniți peste noapte dușmanii numărul unu ai Franței: „Nu poate fi de ajuns

Execuția reginei Maria Antoaneta

mai mult victimă a Revoluției, decât cel care i-a adus sfârșitul... Dar numai atât?!

Traume vechi,...

Cu câțiva ani în urmă (2012), istoricul australian Peter McPhee, în *Robespierre: A Revolutionary Life* (Robespierre: O existență revoluționară), a încercat un alt fel de biografie, mult mai... „umană“, prin intermediul căreia omul Maximilien să fie mai ușor de înțeles și de încadrat în epocă. Au fost scoase la iveală, astfel, aspecte mai puțin cunoscute ale copilăriei viitorului erou al Revoluției.

La o primă vedere, nimic nu îi putea umbri copilăria celui mai mare dintre născuții cunoscutului avocat François Maximilien Barthélémy. Apăruse într-o familie destul de înstărită, cu rădăcini adânci în istoria regiunii Picardia. Dar realitatea a fost cu totul alta. Asupra lui Maximilien junior a planat, încă de la cea mai fragedă vârstă, oprobriul ilegalității, fiind conceput înainte de căsătoria religioasă a părinților (intervenită la 2 ianuarie 1758). Apoi, an după an, tânăra familie a lui Jacqueline Marguerite (născută Carrault) s-a mărit văzând cu ochii: Charlotte (născută la 21 ianuarie 1760); Henriette (născută la 28 decembrie 1761); Augustin (născut la 21 ianuarie 1763). În 1764, o tragedie avea să le distrugă și ultima fărâmbă de liniște a căminului. La 7 iulie 1764, mama a adus pe lume un prunc mort. Durerea și complicațiile suferite i-au grăbit și ei sfârșitul, intervenit nouă zile mai târziu. Devastat de pierderea

soției, François nu s-a mai uitat în urmă. Nu au mai contat nici copiii, nici restul familiei. A luat calea pribegiei prin Europa, pentru a se întoarce doar din când în când în Arrasul natal. Cele două fiice și cei doi fii au fost preluați de mătuși sau bunici. Se întâlneau doar duminicile, când petreceau împreună cât de mult timp puteau.

Maximilien junior și-a găsit refugiul în școală. A tras din greu și a reușit să câștige o bursă, ce i-a permis să-și continue studiile la renumitul Liceu parizian „Ludovic cel Mare“ (înființat în 1563, inițial Colegiul Clermont, apoi, în 1682, rebotezat după regele Ludovic al XIV-lea).

Odată terminată școala, Robespierre s-a reîntors în Arras, pentru a urma tradiția

familiei, devenind un avocat cât de cât de succes, uneori chiar strălucitor, dar, cel mai adesea, unul tipic provincial.

Asemenea lui, în Franța acelor ani au existat poate sute, chiar mii de personaje. Cum s-a făcut că tocmai Maximilien de Robespierre a devenit una dintre cele mai cunoscute și temute figuri ale Revoluției franceze?! Ironia istoriei sau...

...cotituri și adaptări

Personalitatea i s-a clădit și călit pas cu pas. În cărțile pe care le venera încă din copilărie a găsit răspunsuri la marea majoritate a întrebărilor ce i-au bântuit adolescența. Știa aproape pe dinafară scrierile lui Montesquieu și Rousseau. Imaginația i-a fost și lui adesea ațâțată de operele Antichității latine. Timpul și opera lui Cicero, în special, l-au pasionat până la identificare. Și-a format astfel concepții ferme, după care va încerca să se ghideze toată viața. Iar ele s-au transformat încetul cu încetul în adevărate chei ale succesului.

Ludovic al XVI-lea (în medalion) și procesul lui

al decapitărilor. Tribunalul revoluționar a fost reorganizat, tocmai pentru a-i asigura un randament mai eficient.

... care-i aduce sfârșitul!

Pentru Robespierre, Teroarea poate fi înțeleasă ca o lege efectivă a Revoluției, o lege excepțională, devenită necesară în condiții vitrege și pentru Binele Patriei. „Poporului îi trebuie o guvernare demnă de el, una nouă, cu noi judecătorești, impuși de circumstanțele speciale, căci, dacă îi vom folosi pe cei dinainte, nu vom ajunge la soluțiile necesare și ne vom întoarce la haosul ce a distrus până acum întreaga națiune”.

O practică, dar, totodată, și o lege și un principiu, pe care milosul Robespierre de altădată a înțeles-o ca pe o necesitate. Așa cum a încercat să-și explice și acuzațiile de trădare ce i-au fost aduse din ce în ce mai des de mulți dintre contemporani. „Calomnia” devenise un joc național, după cum o arată în discursul din 28 octombrie 1793. Ea poate fi considerată responsabilă pentru toate evenimentele nefericite. „Cei bogați, funcționarii publici, egoiștii, intriganții ambițioși, cei care au devenit autorități publice, printr-o întorsătură sau alta a sortii, apar în fața mulțimii, sub chip ipocrit, ca o facțiune moderată, dar tocmai ei sunt

cei care au pus într-adevăr revoluția în pericol”.

Calomnia a devenit noua armă a acestei grupări, dar nu numai, menită a scoate în evidență tot ceea ce este negativ la ceilalți (mai ales, inventat!), și, viceversa, pozitivul de la ei. „Ei ne acuză de înclinarea spre dictatură, pe noi, cei ce nu am avut niciun fel posibilitatea de a ne folosi de armata patriei, de bogățiile ei, de oamenii ei politici”.

Robespierre a devenit, rapid, un inamic. Poate chiar un spion al străinilor, al... austrie-ilor! Prea pozase într-un in-
coruptibil!

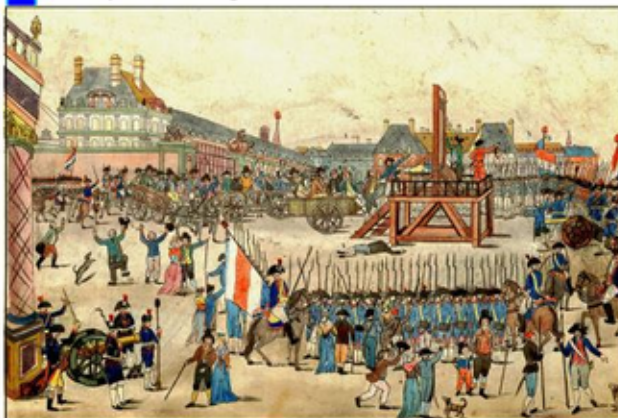
oficială era tocmai pe dos: consuma excesiv alcool, umbla peste tot înarmat și însoțit de o gardă de corp... Un alt fost camarad nu s-a sfiit să povestească despre nenumăratele concubine sau, mult mai condimentat, despre adevăratele orgii ce aveau loc într-unul dintre palatele pe care Robespierre le deținea la periferia Parisului.

O nouă imagine avea să fie croită – fostul erou a devenit, peste noapte, Satana! După procesul ce s-a derulat pe repede înainte, ghilotina (28 iulie 1794) nu a însemnat efectiv sfârșitul! Ci începutul

unei demitizări... Nu se auzeau numai vorbe, au apărut și cărți (*Histoire de la Conjuración de Maximilien Robespierre, Istoria trădării lui Maximilien Robespierre*, 1795) a lui Galart de Montjoie, în care spiritul libertin și pasiunea pentru prostituate și arginți i-au reprezentat tră-

săturile esențiale, sau cea a marchizului Charles Elie Ferrières (*Mémoires du marquis de Ferrières, avec une notice sur sa vie, des notes et des éclaircissements historiques*, Memoriile marchizului de Ferrières, cu câteva însemnări despre viața sa și câteva lămuriri istorice), din 1822, conform căreia Robespierre s-ar fi folosit de perioada revoluției ca de un câmp „vast al intrigii și al ambiției” doar pentru propriul său interes. ■

Execuția lui Robespierre

Ultimele luni ale anului 1794 aveau să îi aducă sfârșitul. Scenarii din ce în ce mai fanteziste au început să se facă auzite. Printre ele, de departe cu o greutate specială, cel conform căruia ar fi avut în minte un mariaj cu fiica lui Ludovic al XVI-lea. Denunțatorii au apărut imediat: unul dintre foștii colegi de școală ai lui Maximilien a depus mărturie despre personalitatea duală a lui Robespierre. Omul care proclamase virtutea ca lege

să îi exterminăm doar pe rebelii din Vandeea, ci întreaga țară care îi ascunde pe rebeli”.

Iar rebelii au început să fie identificați cu toate relele posibile. Analiza epitetelor distrugătoare apare astăzi extrem de edificatoare pentru tipul de discurs și de atmosferă ce domnea în acele vremuri. Rebelii deveniseră un adevărat „cancer”, „insecte”, „porci”, „ființe fără înfățișare umană”, „o hoardă de animale feroce”, acuzați de toate crimele posibile și imposibile, reale, dar, mai ales, imagine, mereu însă umflate până la teroare.

Pentru a-i distruge, orice variantă putea fi admisă. Chiar și soluția chimică! În multe discursuri se impune utilizarea de... bombe chimice, otrăvi-

toare. Se ajunge și la varianta distrugerii totale a teritoriilor rebelilor și deportarea restului de populație rămasă (2 august 1793).

A apărut astfel Tribunalul revoluționar, instalat într-una dintre încăperile Parlamentului încă din 28 martie 1793. Iar deciziile nu au întârziat să curgă: numai între aprilie și octombrie 1793, noii judecători au examinat peste 300 de cazuri și au pronunțat 89 de pedepse cu moartea! Printre cele mai mediatizate procese a fost cel al Mariei Antoineta, care s-a derulat între 14 și 16 octombrie, încheiat cu o previzibilă condamnare la ghilotină! Toamna anului 1793 este considerată unanim de istorici ca debut al Terorii oficializate. La 17 septembrie, s-a votat și legea prin care era permisă arestarea oricui putea fi considerat suspect, dușman al Revoluției! Era nevoie de un simplu denunț și totul se putea sfârși, chiar tragic, pentru cel împotriva căruia purtai o ranchiună. Între septembrie 1793 și august 1794, o jumătate de milion de suspecți au ajuns după gratii!

Teroarea pune stăpânire definitiv pe regiunile rebele. Chiar și cei care păreau doar puțini vinovați în ochii Comitetului Salvării Publice și ai revoluționarilor deveneau victime sigure. Descrierile

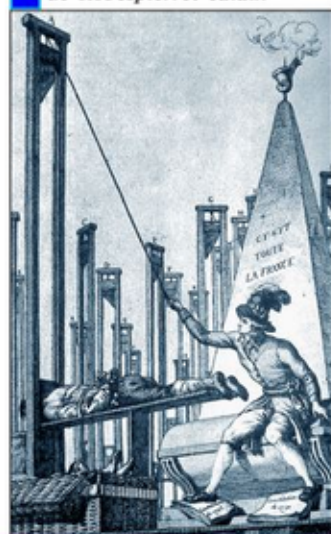
ororilor intrigă și astăzi: violuri; torturi; copii tăiați în bucăți; femei însărcinate eviscerate; nou-născuți arborati în baionete; mame, alături de prunci, aruncate în flăcări și privite cum se perpelesc; bătrâni arși în propriile seminee... O întreagă Vandee mustind de cadavre. Nici măcar Biserica nu mai poate reprezenta un refugiu. La Luc-sur-Boulogne, marea majoritate a populației locale, care se aciuia în locașul sfânt, a murit în flăcări. Printre ei, 110 copii mai mici de șapte ani! Cea mai fragedă victimă – un bebeluș de 14 zile; cea mai în vârstă – un nonagenar masacrat împreună cu întreaga familie!

Primăvara lui 1794 impune un ritm de-a dreptul criminal

Răsculat din Vandeea

Ultimul executat de Robespierre: călăul

Un recent diagnostic retrospectiv, aparținând unui medic legist francez, Philippe Charlier a scos la iveală că Robespierre ar fi suferit de sarcoidoză difuză, maladie care ar explica „oboseala permanentă, astenia”, epuizare de care se plângea în ultimele luni de viață avocatul din Arras. Mai mult, reconstituirea facială realizată tot cu acel prilej a prezentat o față marcată de numeroase leziuni, multe dintre ele provenite de la variolă.

Marea era sursa unor mari pericole, locul unde trăiau monștri înfricoșători

ția plonjării în ape sau relaxarea statului la plajă“.

Din contra, din cele mai vechi timpuri, Oceanul, întinderea de apă fără sfârșit au fost identificate cu Lumea necunoscutului, „Regatul Prințului vânturilor“ sau chiar al „Prințului întunecat“ – Diavolul! În spațiul Europei occidentale, dinspre mare au venit cele mai mari coșmaruri: raidurile vikingilor, sarazinilor, ale tuturor popoarelor barbare sau ale piraților, cele care i-au obligat pe locuitorii zonelor să ia calca bejeniei, spre locuri cât mai îndepărtate și mai ușor de apărat. Dinspre mare, de la bordurile navelor, au invadat hidoșii șobolani purtători de ciumă – maladia ce a făcut ravagii în rândul populației Europei medievale.

Dar cum s-a transformat plaja dintr-un spațiu extrem de periculos în destinația perfectă de vacanță? Parcursul a fost destul de anevoios, fiind nevoie nu numai de trecerea mai multor veacuri, ci și de schimbarea mentalității și a obiceiurilor.

Și, în primul rând, cele care au atârnat greu, schimbând balanța, au fost efectele terapeutice ale apei și ale aerului de la mare.

Cronicarul francez Pierre L'Estoile (1546 – 1611), prezentând programul viitorului rege Henric al III-lea (1574 – 1589), fiul favorit al Caterinei de Medici, unul deloc atras de vânătoare, ieșiri în aer liber și exerciții fizice, nota, pentru ziua de marți, 3 iunie 1758, „la recomandările medicilor, regele s-a deplasat la Dieppe, pentru a face unele băi de mare, menite a-i tămădui răia, cu care se procopsise nu se știe de unde“.

În plină epocă a Regelui Soare, Ludovic al XIV-lea (1643 – 1715), tot marea era considerată un veritabil antidot pentru crizele de... nebulie. Încă din perioada medievală,

imaginarul colectiv stabilise o legătură între furia elementelor marine dezlănțuite de furtună și demență, despre care se credea că ar fi fost provocată de implicarea vrăjitoarelor sau a altor demoni.

Tot în veacul al XVII-lea, apele mării erau văzute ca un remediu pentru... turbare. Într-o scrisoare trimisă fiicei, la 13 martie 1671, contesa Françoise de Sévigné (1646 – 1705) povestea că trei doamne de la Curte – Isabelle de Ludres (una dintre amantele regelui Ludovic al XIV-lea), marchiza de Coëtlogon și o copilă din familia de Rouvroy de Saint Simon –, după ce au fost mușcate de un câine turbat, medicii le-au recomandat să meargă la Dieppe, pentru a se îmbăia în apa mării și să scape, astfel, de pericolul virusului atât de periculos.

De asemenea, scăldatul în mare era considerat propice pentru tratarea tuturor bolilor de piele, dar și a sterilității, a problemelor de motricitate, a gutei, tulburărilor menstruale, a rahitismului, chiar și a melancoliei.

Apăruse o adevărată practică de vindecare. Doi asistenți preluau pacientul și îl băgau, la propriu, gol, în mai multe reprize, în apele reci ale mării. În opinia acelor specialiști, contracțiile corpului, datorate în bună măsură temperaturii scăzute, coroborate cu teama resimțită erau interpretate ca semne ale vindecării.

Destul de rar însă, în acele vremuri, atrăgea și frumusețea specială a mării. În 1671, iezuitul Dominique Bouhours (1628 – 1702) publica o lucrare jumătate filosofică, jumătate literară (*Les Entretiens d'Ariste et d'Eugène*, Discuții între Ariste și Eugène), sub formă de dialog, în

Primele băi de mare

**Așa vă place
istoria?**

HAI SĂ NE MUTĂM LA MARE...

THEO STĂNESCU-STANCIU

„Hai să ne mutăm la mare/ O țară de orașe goale...” – versurile cântecului Omul plajei interpretat de formația Vama Veche pot deveni emblema perfectă a lunilor cu arșiță și soare dogoritor. Bucureștiul, ca și cele mai importante urbe ale României, se golește la propriu, aglomerația mutându-se, în cea mai mare parte, pe drumul spre litoral sau în stațiunile mai mult sau mai puțin de fițe, din țară sau din străinătate.

Și pentru 2018, sondajele indică aceleași atracții: nisip fierbinte fie pe litoralul autohton, fie în Turcia sau Grecia. Stațiunile din Spania, alături de cele din Italia și Franța, urcă, de la an la an, și ele în top.

Nu este un obicei pur românesc. Marea atrage turiști din întreaga lume, pe cele mai cunoscute plaje vorbindu-se toate limbile Pământului. Dar, oare, asta s-a întâmplat dintotdeauna?

● Marea – ținutul Diavolului, locul de unde veneau necazurile ● Băile în mare, antidot pentru: nebunie, turbare, boli de piele, sterilitate etc. ● O asemenea cantitate de apă frizează absurdul ● Cum s-a născut Brighton ● Marea era să-l împiedice pe Dumas să scrie „Cei trei mușchetari” ● Concediile plătite asociază marea cu vacanța

Cu puține excepții – nota Alain Corbin, autorul unei interesante lucrări, *The Lure of the Sea: The Discovery of the Seaside in the Western World, 1750 – 1840* (Ispi-

tele mării: Descoperirea litoralului în lumea vestică, 1750 – 1840), publicată în 1995 –, perioada Antichității clasice nu a resimțit aproape deloc atracțiile țărurilor, emo-

Dizertație asupra folosirii apei de mare în afecțiunile glandelor). Ideea centrală era extrem de simplă: Dumnezeu, care e bun prin definiție, a creat și răul, bolile, deci tocmai în natură trebuie să căutăm remediul perfect pentru ele. Iar cel mai mare rezervor de forțe naturale este marea. Și, astfel, s-a născut un nou slogan: „Marea spală toate relele umanității”!

Concepția sa a găsit repede adepți și, mai ales, printre cele mai importante figuri ale Curții britanice. În 1783, prințul de Wales (1762 – 1830), viitorul rege George al IV-lea (1820 – 1830), însoțit de câțiva prieteni, a făcut mai multe vizite la Brighton cu speranța că își va trata gușa tiroidiană.

Veacul al XIX-lea a adus răspândirea fenomenului de-a lungul întregii Europe Centrale și Nordice: din Normandia, până în Italia, Scandinavia sau nordul Germaniei, împreună cu preocuparea pentru corpuri sănătoase și desfătare împreună la malul mării.

Ducesei de Berry (1798 – 1870) i se datorază transformarea localității Dieppe într-un oraș elegant și o stațiune pentru plajă practică și luxoasă. Vizitele fiicei regelui Francisc I al celor două Sicilii (1825 – 1830), începând cu august 1824, au adus un aer proaspăt, dar și mult din fastul Curții. Grație ducesei au apărut o sală de bal, un teatru. Dezvoltarea rețelei de cale ferată, spre 1847, a contribuit esențial la transformarea totală a Dieppeului. Regele Ludovic Filip (1830 – 1848) și-a stabilit aici una dintre cele mai iubite reședințe. Împărăteasa Eugenia (1826 – 1920), soția lui Napoleon al III-lea (1852 – 1870), și-a pus, la rândul ei, amprenta pe remodelarea plajelor, în timp ce cazinouri și hoteluri cu ștaif începeau să se construiască în jur. Iar Dieppe ajunsese să-i atragă și pe turiștii bogați de peste Canal,

unele recensăminte arătând că în jurul anilor 1860, circa 3.000 de englezi se stabiliseră acolo, asta și pentru că se făceau doar opt ore de la Londra până în stațiunea franceză. Se spune chiar că tot pe acele țărmuri s-ar fi înfiripat și povestea de dragoste dintre tânărul Winston Churchill și viitoarea soție, Clementine.

Moda cucerește iremediabil mințile luminate ale epocii. Pictorul Charles Mozin (1806 – 1862) s-a îndrăgostit atât de tare de Trouville-sur-Mer, încât a ales să părăsească Parisul, pentru micuța localitate din departamentul Calvados, Normandia, unde avea să își găsească și sfârșitul. Alexandre Dumas, în căutare de locuri cochete de adă-

post peste noapte și îndestularea stomacului, la țărmul mării, descoperă, cam în aceeași zonă, hanul mamei Oseraie, unde a fost răsfățat cu o mâncare senzațională, dar și cu o priveliște pe măsură: fereastra camerei pe care și-a ales-o Dumas pentru lucru dădea spre valea râului Touques, în vreme ce prietena ce îl însoțea a ales camera cu vedere spre mare. „Valurile mării, sunetele, orizontul care se confunda cu cerul mereu, în fața ochilor mei – toate aceste minunății m-ar fi împiedicat să scriu”,

nota el în memorii. Scriitorului, pe atunci în vârstă de 29 de ani, îi plăceau la nebunie așanumitul „duș în valuri”, dar și plimbările lungi pe plajă.

Încetul cu încetul, pe fundalul boomului industrial, se dezvoltă și o adevărată rețea de stațiuni pe litoral în aproape toată Europa.

Un nou și decisiv impuls va apărea odată cu adoptarea legislației privind concediile plătite, în special în Marea Britanie (1924) și Franța (1936), vara devenind asociată iremediabil plecării la mare. ■

Winston Churchill și Clementine

care un întreg capitol l-a dedicat mării. Unul dintre personaje – Ariste – s-a dovedit de-a dreptul îndrăgostit de mare, lucru puțin obișnuit pentru acele vremuri! „De mult am admirat marea, în tinerețea mea, mi-am dorit atât de mult să o văd, încât am făcut o călătorie acolo [...] Îi iubesc minunăția: această imensitate de apă; fluxul și refluxul; zgomotul, culoarea, formele diferite ale valurilor...”.

Cu timpul, natura a început să fie mult mai prețuită, iar gustul călătoriei a cucerit din ce în ce mai multe spirite. Marea însă nu a reușit să atragă prea mulți adepți. Pentru caricaturistul și actorul Henri Monnier (1799 – 1877), „o asemenea cantitate de apă frizează de-a dreptul absurdul”! O butadă ce exprima, într-o manieră extrem de francă, sentimentul general al majorității conaționalilor și nu numai.

Chiar și o călătorie la țărmul mării putea fi percepută ca un eveniment aparte, destul de... greu de digerat. François-Auguste, baron de Fauveau de Frénilly (1768 – 1848), își amintea că, pe la vârsta de

15 ani, ar fi întreprins un voiaj la Le Havre și asta l-a marcat serios. „A fost prea mult pentru mine, căci în acele vremuri aproape toți copiii născuți și crescuți în Paris, obișnuți cu orașul, cu animalele din pădurile din preajmă, odată scoși de acolo deveneau niște ciudați”.

Numai în ochii specialiștilor, spectacolul mării era aparte. „Valurile fluxului, parcă de argint, se spargeau armonios pe țărmul cu pietricele. Nici cea mai frumoasă jerbă de artificii, ce a fost aruncată pe cer cu ocazia nașterii ducelui de Bourgogne, nu se ridică la înălțimea apelor agitate [...] Catifelele somptuoase de la Operă par doar simple pânzeturi în comparație cu țesăturile plăsmuite de ape” (naturalistul Henri Gabriel Duchesne, 1793 – 1822). Nici măcar Rousseau, cunoscut

ca un mare admirator al naturii, nu pomește vreodată de vreun sentiment aparte pe care să-l fi resimțit odată ajuns în fața mării (cu toate că a bătut multe dintre țărmurile Franței!).

A fost nevoie de un ghionț de la vecinii de peste Canal, ca moda excursiilor pe litoral să apară și să cucerească, definitiv, inima Europei moderne.

Soarta l-a adus, în 1736, pe reverendul William Clarke la Brighthelmstone, un mic și sărăcăcios oraș de pe coasta sudică a Angliei. Omul Bisericii a fost cucerit de peisaj și de mare. „Stăm și ne bronzăm pe plaja din Brighthelmstone – îi scria unui bun prieten, la 22 iulie. Locurile sunt extrem de plăcute [...] Tot ce am de făcut dimineața este doar să

mă trezesc și să mă arunc în valuri, apoi să mă duc și să cumpăr pește proaspăt; iar serile – să călăresc, cu vântul în piept, pe țărmuri, să număr oile ce trec pe drumurile prăfuite sau bărcile ce se văd în zare...” “Ca un adevărat pionier, Clarke s-a trezit într-un spațiu în care i se permitea să facă orice îi trecea prin

Imagine surprinsă pe faleză de la Brighton

cap. Și, mai mult chiar, în mintea multora, a patentat ideea petrecerii vacanțelor la mare. Peste doar 30 de ani, necunoscutul până atunci Brighthelmstone avea să se transforme în stațiunea emblemă pentru litoralul britanic: haine noi pentru un nume nou, mai ușor de pronunțat și de ținut minte: Brighton.

Aproape un deceniu mai târziu, în jurul anului 1747, doctorul Richard Russel (1687 – 1759) se muta, la rândul său, la Brighton, pentru a-și testa teoriile cu privire la proprietățile medicale pe care le deținea, în opinia sa, apa mării. Trei ani mai târziu, publica, în limba latină, un tratat, tradus, în 1752, și în engleză, cu titlul *Glandular Diseases, or a Dissertation on the Use of Sea Water in the Affections of the Glands* (Maladiile glandelor sau o

O baie în mare: Winston Churchill...

*... Erwin Rommel, înainte să devină
„Vulpea deșertului“*

Cu radioul pe plajă

ALBUM ISTORIC

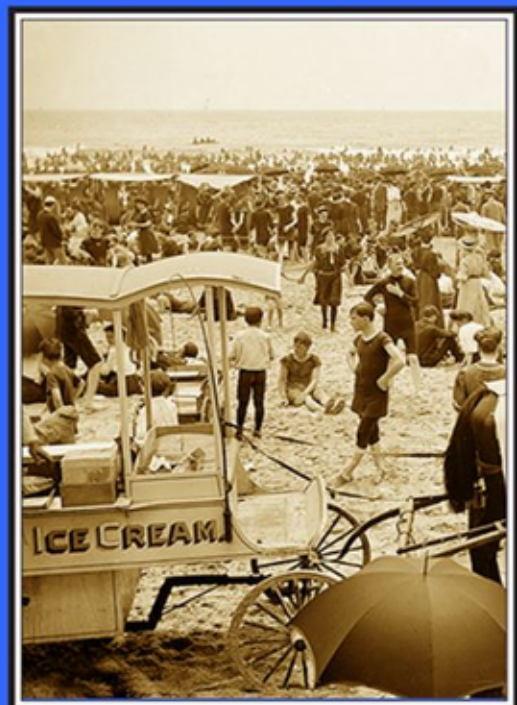
La plajă, la sfârșitul secolului al XIX-lea...

... și în perioada interbelică

*Un polițist american măsoară
lungimea regulamentară
a costumului de baie*

Aglomeratie pe plajă

Lecție de dans pe... nisip

Savantul Albert Einstein (dreapta)

Președintele american John F. Kennedy

Voluntari români în armata americană, în timpul Primului Război Mondial

influența în industria petrolieră românească. Ceea ce va duce, inevitabil, și la confruntări politice atunci când, în anii '20, România, urmând principiul politic „Prin noi înșine”, a intenționat să adopte o lege menită să diminueze controlul străin asupra industriei petroliere. Ca urmare, Departamentul de Stat a amenințat Bucureștiul că va recurge la măsuri diplomatice și comerciale drastice, culminând cu întreruperea relațiilor de stat, pentru a împiedica trecerea Legii Minelor prin Parlament. Legea a trecut, dar în anii care vor urma Washingtonul nu se va împăca cu această situație și va acționa constant pentru modificarea legii într-o măsură convenabilă intereselor capitalului american. Pentru aceleași interese, în februarie 1926, Statele Unite încheie un acord comercial cu România prin care părțile își acordă Clauza națiunii celei mai favorizate, ceea ce duce la un curs ascendent al relațiilor economice bilaterale, iar S.U.A. ajung treptat să dețină 13,8% din producția de petrol românească.

Un alt dosar al relațiilor economice bilaterale viza așa-numita consolidare a datoriei contractate de România în timpul Primului Război Mondial. Datoria României față de S.U.A. se ridica la 50 milioane de dolari, iar experții celor

două părți s-au întâlnit, în noiembrie 1922, la Washington, pentru a discuta consolidarea acesteia. În paralel, România a încercat fără succes să obțină noi credite americane. Ca urmare, o delegație română condusă de Nicolae Titulescu a negociat, în noiembrie – decembrie 1925, la Washington, problema

datoriilor, încercând o „rezolvare echitabilă”. În cursul acestor negocieri, marcate de numeroase dezacorduri, Titulescu a păstrat punctul de vedere românesc potrivit căruia „datoria către America era una de război, nu de ajutor”. Tratatul definitiv s-a calculat la 44.590.000 dolari, dar corelat cu creșterea dobânzilor la 77.916.260 dolari, s-a ajuns la cifra uriașă de 122.506.260 dolari. Ca urmare, cea mai mare parte din datoria de război către S.U.A. nu reprezenta livrări de materiale sau plăți efectuate în numerar, ci se datora însumării dobânzilor simple și a celor cumulate, care crescuseră la 330%! A intrat

și această datorie în desaga României Mari.

In ce privește S.U.A., odată cu rezolvarea reparațiilor de după război, se vor implica tot mai puțin în politica europeană. Tendința recurentă a politicii americane spre izolaționism va fi însă contracarată de evoluțiile internaționale, între care criza economică mondială, conferințele pentru dezarmare și definirea agresorului și agresiunii și, mai ales, accederea la putere, în Italia și Germania, a regimurilor fasciste și începerea de către acestea a revizuirii deschise a clauzelor Tratatelor de la Versailles. Trebuie spus că, în planul politicii internaționale, România și Statele Unite au conlucrat deosebit de bine în toată perioada interbelică în dosare istorice celebre, precum adoptarea Pactului anti-război Briand – Kellogg (1927), urmat de semnarea, în Capitala americană, a Tratatului româno-american de arbitraj și conciliațiune (21 martie 1929), care, în lumina Pactului de Renunțare la Război, devenea un document politic relevant, sau reorganizarea, la inițiativa și sub coordonarea lui Titulescu, a Micii Antante (1933), pentru a nu

Andrew Mellon, secretarul de Stat la Finanțe (stânga), și Nicolae Titulescu, în timpul negocierilor purtate la Washington

ROMÂNIA - S.U.A. 100 DE ANI ÎN ZIG-ZAG PRINTRE MINORITĂȚI, INTERESE ECONOMICE ȘI REALITĂȚILE GEOPOLITICE

ȘTEFAN CIOCHINARU

Regina Maria la un banchet oferit în timpul vizitei făcute în S.U.A., în 1926

Sfârșitul Primului Război Mondial găsea România alături de S.U.A. Nu chiar umăr la umăr, dar, oricum, aliați în tabăra celor care câștigaseră „Marele Războiu”. America era puterea care promova acum o pace morală, pe baza a 14 principii politice care, între altele, propovăduiau și dreptul popoarelor la autodeterminare (Magazin istoric, nr. 1/2018). Ca urmare, la Conferința de Pace de la Paris, România a primit nu de puține ori ajutor de la delegații americani în efortul său de apărare a Unirii tuturor românilor și a intereselor sale de stat. Dar aventura extraordinară a negocierilor de la Paris o vom arăta, poate, cu un alt prilej. Deocamdată, în iarna dintre 1918 și 1919, eram la sfârșitul singurului război mondial pe care l-am terminat în tabăra învingătorilor (dintre cele trei de până acum, dacă-l socotim și pe cel „rece”), Bucovina, Basarabia, Banatul și Ardealul reveniseră acasă și în fața conducătorilor țării și a tuturor românilor se afla misiunea dificilă a refacerii unui țesut social destrămat, a reconstruirii economiei și statalității României. America era prezentă.

Ca întotdeauna, dincolo de aspectele politice sau diplomatice, substanța adevărată a relațiilor româno-americane se găsea în domeniul economiei. Încă dina-

inte de război, companiile americane începuseră să investească în Regatul Român, mai ales în exploatarea petrolului, unde Standard Oil Company din New Jersey

înființase Societatea Româno-Americană, un uriaș industrial al timpului. De altfel, în întreaga perioadă interbelică, America va face eforturi susținute pentru a-și extinde

Ofițer american
surprins de filajul Siguranței în timpul
manifestației din 8 noiembrie 1945,
din Piața Palatului, organizată cu ocazia
zilei regelui Mihai I și transformată
într-o manifestație contra guvernului
dr. Petru Groza

de rațiuni militare și politice. Mai întâi, a predominat factorul militar, apoi, începând din 1943, cel politic. În lipsa unor contacte oficiale, relațiile bilaterale s-au menținut mai ales prin activitatea românilor aflați în America și prin încercările lui Citta Davila de a forma un Comitet Național Român peste Ocean. De asemenea, un rol important l-au avut negocierile pentru o pace separată angajate în secret atât de emisarii partidelor democratice din opoziția românească, cât și de cei ai guvernului antonescian. Nu mică a fost și implicarea serviciilor americane de informații, numeroasele contacte ale acestora cu reprezentanți ai diferitelor cercuri românești conturând convingător importanța pe care S.U.A. o acordau „detașării” României din rândurile Axei.

În noiembrie 1943, la Madrid, ambasadorul american a transmis, printr-un emisar trimis special de Mihai Antonescu de la București, mesajul că România trebuie să se hotărască să părăsească alianța cu Germania înainte ca trupele sovietice să ajungă la

granițele ei. Bucureștiul nu a răspuns acestui mesaj (*Magazin istoric*, nr. 10/2001).

În iunie 1944, președintele Roosevelt sfârșește prin a aproba politica Angliei și U.R.S.S. de împărțire în sfere de influență a Europei Centrale și de Sud-Est, ceea ce nu va împiedica S.U.A. să urmărească îndeaproape actul de la 23 august 1944 și efectele sale considerabile asupra terminării războiului în Europa. Consecința imediată a constat în participarea

României la războiul antihitlerist cu ceea ce va fi a patra forță militară a Națiunilor Unite.

După august '44, raporturile româno-americane vor fi dominate de problema încheierii armistițiului și de cea a pregătirii proiectului și a tratatului de pace dintre România și Aliați, în cadrul reuniunilor Consiliului Miniștrilor de Externe ai marilor puteri sau la Forumul păcii de la Paris, din 1946, respectiv la reuniunea miniștrilor de Externe de la New York, noiembrie – decembrie 1946.

Până în 1947, relațiile bilaterale vor evolua în cadrul consensului dintre cele trei puteri – S.U.A., U.R.S.S., Regatul Unit – la încheierea armistițiului și constituirea Comisiei Aliate de Control în România și, apoi, în contextul raporturilor dintre marile puteri și declanșarea „Războiului Rece”. Pectea acestui anotimp politic rămâne însă ocuparea *de facto* a României de Armata Roșie, pierderea Basarabiei și a Nordului Bucovinei odată cu preluarea controlului politic la București de forțele prosovietice și intrarea țării în

lagărul comunist. În aceste condiții, relațiile bilaterale vor fi operaționalizate la maximum de Washington, Departamentul de Stat concentrându-se pe rezolvarea tehnică a unor probleme, precum eliberarea tuturor persoanelor arestate în România acuzate de acțiuni în favoarea S.U.A. sau de simpatii pentru America, precum și satisfacerea tuturor drepturilor și intereselor legale ale S.U.A. și cetățenilor săi în forma de dinainte de război, inclusiv restituirea, în bună stare, a proprietăților acestora.

În acest sens, un moment important a fost Raportul privind România, finalizat de Departamentul de Stat în ianuarie 1945, prin care se reafirma că scopul S.U.A. rămânea cel de a institui o Românie independentă, care să ofere tuturor statelor implicate oportunități economice egale. Interesul economic american era cu atât mai marcat cu cât la Washington se primiseră și numeroase plângeri cu privire la raptul sovietic asupra utilajelor de rafinare a petrolului de la Societatea Româno-Americană, care era proprietate americană. Se deschidea astfel un contencios sovieto-american care nu se va închide cu adevărat decât mulți ani după semnarea păcii, sovieticii motivând că nu au confiscat decât utilaje care au aparținut mașinii de război germane din România. În realitate, ei confiscaseră deja aproape 7.000 t de utilaje, 65% din rezerva totală a Societății Româno-Americană, iar în mai 1945 vor lua și restul.

Impunerea, la 6 martie 1945, de către sovietici a Guvernului dr. Petru Groza va crește la maximum frustrarea diplomaților americani aflați în post la București, dar lipsiți de orice îndrumare de la Wa-

*Laurence Steinhardt
în sediul Ambasadei din Moscova,
după un bombardament german*

da decât câteva exemple. De altfel, după cum lasă să se înțeleagă documentele vremii, debarcarea lui Titulescu din fruntea diplomației românești și, la 23 august 1939, Pactul Ribbentrop – Molotov au stârnit mare îngrijorare la Washington. Nu întâmplător, la 12 octombrie, Steinhardt, ambasadorul S.U.A. la Moscova, îi comunică lui Molotov, din însărcinarea expresă a președintelui Roosevelt, că Washingtonul speră că guvernul sovietic „nu va formula cereri incompatibile cu independența și integritatea teritorială a României”. Din păcate, după cum bine știm, Moscova nu credea nici atunci în lacrimi și nu a răspuns favorabil cererilor americane. Erau vremuri în care diplomația Bucureștilor spera la o cât mai mare implicare a S.U.A. în politica Europei, astfel încât să se împiedice transformarea României într-un stat satelit și vasal al Germaniei.

După începerea celui de Al Doilea Război Mondial, diplomații americani aflați în post la București vor ține permanent la curent Washingtonul cu privire la evoluțiile din România, cu încercările

acesteia de a-și păstra integritatea statală și independența, un accent deosebit fiind pus pe faptul că, în pofida amenințărilor externe, Bucureștii au făcut tot posibilul pentru a ajuta Polonia invadată de cele două puteri continentale majore, Rusia Sovietică și Germania.

Ca urmare a prăbușirii Franței, a răcirii raporturilor cu Anglia și a sporirii presiunii puterilor Axei, la începutul anului 1940 izolarea internațională

a României era deja un fapt împlinit. Aflată, practic, sub asediu și lipsită de sprijinul aliaților tradiționali anglo-francezi, România mai era legată de Occident doar prin firul subțire care ducea la Washington. Astfel, pe fondul veștilor despre iminentele acțiuni destinate modificării statutului teritorial al României, Departamentul de Stat informa, prin intermediul Legației române de la Washington, că Germania va ataca România prin Ungaria, care va da liberă trecere trupelor germane. De

altfel, imediat după Arbitrajul de la Viena, din 30 august 1940, Statele Unite ale Americii se vor pronunța ferm împotriva dictatului, arătând că nu vor recunoaște modificările teritoriale impuse prin forță. Ziarele americane consemnau că „rezolvarea problemei Transilvaniei este crudă și nedreaptă odată ce s-a admis ca 1,5 milioane de români să treacă sub jugul maghiar. Or, Axa a impus păreri ei bazate pe tancuri și avioane”. Se aprecia că România „nu avusese altă cale”, amestecul Germaniei și Italiei în problemele balcanice ducând Bucureștii la „politica de astăzi”.

Încet-încet, după instalarea la putere a dictaturii legionaro-antonesciene, în septembrie 1940, raporturile româno-americane au cunoscut o deteriorare graduală ce a culminat cu declararea ostilităților între București și Washington, în decembrie 1941. Demn de remarcat este că S.U.A. nu vor răspunde decât în iunie 1942, mult după trecerea Nistrului de către armatele române.

În perioada 1942 – 1944, atitudinea S.U.A. față de România a fost determinată

*Franklin Mott Gunther, ministrul S.U.A. la București
(al treilea din dreapta), la sediul Legației*

ÎN APUS, GONIȚI, ÎN RĂSĂRIT, ROBIȚI

ISABELA-EUZEFINA-EUGENIA DENIZE

Veniți, fără îndoială, din nordul Indiei, muzicienii rromi sosesc în diverse grupuri, în secolul al XV-lea, într-o Europă încă feudală, fărâmițată în nenumărate seniorii și sfâșiată de Războiul de 100 de ani.

Horă a muzicienilor din Regimentul 2 al Țării Românești, în acompaniamentul unor lăutari rromi, 16 iulie 1837

Grupuri nomade străni sunt menționate în diverse locuri din Europa. În 1416, la Kronstadt (azi Brașov), în Carpați, documentele menționează un oarecare „Emmaus din Egipt cu cei 120 de însoțitori ai săi”. În 1417, în Ungaria sunt semnalati „pelerini din Egipt”, iar în 1419, la Châtillon-en-Dombes, în Franța, o trupă venită din „Micul Egipt” prezintă o scrisoare de protecție din partea împăratului romano-german, Sigismund (rege și al Boemiei), precum și din partea ducelui de Savoia. În 1421, la Arras sunt menționați niște oameni bizari, iar în 1427 Parisul primește niște „ființe curioase”, negroide sau cu piele de culoare închisă, cu tatuaje și veșminte ciudate. Rromii își fac apariția și în Peninsula Iberică tot în secolul al XV-lea, fiind cunoscuți tot sub denumirea de „egipteni”,

de la care a derivat și le-a fost atribuită ulterior denumirea de „gitanos”.

Această revendicare a unei așa-zise origini egiptene pare surprinzătoare: oare ei și-au „uitat” originea indiană din dorința de a-și pierde urma în lume, de a fi mereu rătăcitori? Sau, din contră, mințeau în mod deliberat, dorind pur și simplu să creeze confuzie și fascinație în jurul lor, ca element al unui Orient îndepărtat și misterios?

Acuzați de toate relele

Așadar, la sfârșitul Evului Mediu, când spiritele nu erau prea deschise pentru a percepe alteritatea, apariția acestor oameni cu totul diferiți de populațiile locale ca obiceiuri, limbă, veșminte, etc. și pretinzând că sunt originari din

Orient mai precis din Egipt a stârnit atât fascinația, cât și neîncrederea, urmată de repulsia față de ei. Reacțiile provocate de contactul cu nou-veniții au fost marcate de ambiguitate. Nu mult a durat până când rromii au fost acuzați de toate relele, fie ele reale sau imaginare: de la „hoți de găini” la „răpitori de copii”.

Fără îndoială că motivul principal care a generat astfel de idei și stereotipuri ale alterității a fost frica de necunoscut, care, tocmai din lipsa informațiilor, a plâsmuit numeroase prejudecăți în imaginul colectiv al populațiilor cu care aceștia au venit în contact.

Așadar, în momentul apariției rromilor în Europa, nimeni nu știa precis de unde ar proveni ei, fapt pentru care, în confuzia creată, li s-au atribuit mai multe denumiri, precum

shington, în condițiile în care S.U.A. și Marea Britanie se temeau că o salvare a României ar provoca pierderea Poloniei. „Avem în mâini problema mult mai importantă a Poloniei și tocmai de aceea nu vreau să întreprind în privința României ceva ce ne-ar prejudicia șansele de a încheia un acord cu privire la Polonia”, scria, la 8 martie, Churchill către președintele S.U.A. Roosevelt va fi de acord cu acest punct de vedere, dar îi va cere totuși lui Averell Harriman, ambasadorul american la Moscova, să discute cu sovieticii despre necesitatea unei reuniuni a Aliatilor care să garanteze implementarea Declarației de la Ialta în România. Sovieticii vor refuza întâlnirea, ceea ce îi va pune pe occidentali în imposibilitatea de a mai produce schimbări în România. În schimb, S.U.A. vor limita la maximum contactele cu guvernul Groza. În fapt, hotărârea sovieticilor de a nu respecta Declarația de la Ialta în România va fi primul motiv important de discordie între U.R.S.S. și foștii săi aliați occidentali. Se prefigura deja „Războiul Rece”.

După încheierea Tratatului de Pace de la Paris, 10 februarie 1947, și abdicarea regelui Mihai, la 30 decembrie 1947, politica americană față de România a fost condiționată de înțelegerile interaliate din 1943 – 1944. Ca urmare, începând din 1948, România nu mai prezintă în cadrul strategiei politice a Departamentului de Stat și al planificărilor strategice ale Pentagonului o importanță deosebită, motiv pentru care devine curând cea mai

sovietizată dintre țările lagărului comunist.

În plan economic, relațiile bilaterale urmează aceeași tendință. De exemplu, comerțul dintre S.U.A. și România aproape că dispare. Dacă, în 1938, Statele Unite exportaseră către România bunuri în valoare de peste șase milioane de dolari, în 1946 acestea ajung la cel mult două milioane. În sens invers, în 1938, România exporta în S.U.A. bunuri de peste 2,5 milioane dolari, pe când în 1946 acestea ating cam 33.000 de dolari. În rapoartele economice primite de Departamentul de

șat crizele la alimente, petrol și alte produse de bază, iar continua secătuire a resurselor țării, sub forma despăgubirilor de război revendicate continuu de U.R.S.S., s-a transformat într-o povară care a îngenucheat economia românească.

Între timp, în pofida nerecunoașterii cobeligeranței României, guvernul dr. Petru Groza decide să semneze Tratatul de Pace de la Paris. Senatul S.U.A. aproba Tratatul de Pace cu România în iunie 1947, cu toate că acesta, confirmând pierderile teritoriale românești din 1940, nu respecta principiul naționalităților și al autodeterminării popoarelor impus istoriei și dreptului internațional chiar de către Statele Unite, la finele Primului Război Mondial.

Relațiile româno-americane vor înceta să mai fie abordate prin prisma bilaterală, fiind de acum înainte subsumate celor dintre Washington și Moscova. Acesta a fost și motivul pentru care, de-a lungul anului 1947, S.U.A. se vor opune de cinci ori, prin veto, cererii României de a fi primită în O.N.U. Va dura doi ani de zile, până când Consiliul Securității Naționale și Departamentul de Stat vor înainta Casei Albe recomandările privind relațiile dintre S.U.A. și Europa de Est. Până atunci, Statele Unite vor protesta împotriva încălcărilor Tratatului, mai ales în privința drepturilor omului și a unor probleme economice, între care compensațiile pentru pierderea unor proprietăți, șanse egale în domeniul aviației civile, un acces echitabil la navigația pe Dunăre și altele.

(Va urma)

Regele Mihai cu un corespondent de război american și cu câinele Azo, Castelul Peleş, 4 octombrie 1947

Stat de la misiunea diplomatică din București se arăta că 1946 era un an extrem de problematic, inflația în România ieșind de sub control, iar seceta din Moldova și pagubele provocate de ea zădărniciind planurile guvernului de la București de a schimba alimente pentru utilajele industriale de care România avea mare nevoie după război. În această situație, s-au declan-

Edict emis împotriva rromilor, Berlin, 1720

al VIII-lea (1509 – 1547) s-a dovedit consecvent în politica de eliminare a cerșetoriei și a vagabondajului. Interzice intrarea „țigănilor” în țară, iar cei care se opuneau deveneau pasibili de închisoare sau deportare. În vremea reginei Elisabeta I (1559 – 1603) se adoptă o lege îndreptată în mod special împotriva rromilor, lege anulată la sfârșitul secolului al XVIII-lea, considerată extrem de severă.

Statele germane și cele italiene au urmat aceeași politică, însă ea a putut fi doar parțial aplicată, tocmai datorită nomadismului rromilor ceea ce, de-a lungul istoriei, le-a salvat, probabil, de multe ori, viața.

„Despotismele luminate” din Rusia, Austria și Prusia au urmat o politică inversă, dar la fel de tiranică: integrarea forțată și legarea de glic, rromii fiind denumiți „noii țărani”. În Franța secolului al XVIII-lea sunt persecutați în ansamblul regatului, iar epoca protecțiilor senioriale devine revolută. Și în Transilvania, în spiritul reformismului luminat habsburgic, s-a încercat sedentarizarea și asimilarea lor prin măsurile luate de împără-

teasa Maria Tereza (1740 – 1790) și fiul ei, Iosif al II-lea (1780 – 1790).

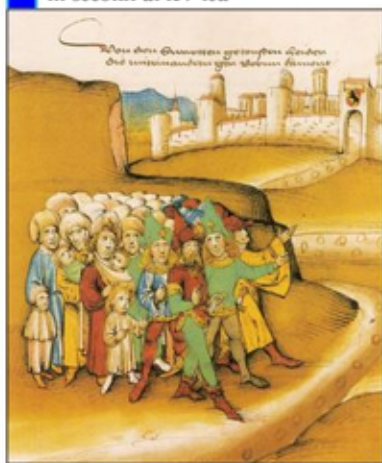
Oarecum mai bine integrați în Spania, rromii au fost totuși respinși și în Peninsula Iberică. După o scurtă perioadă de relativă libertate, în care s-a produs o semi-sedentarizare sub protecția nobilimii, au urmat secole de persecuții extreme: în 1560 și 1610 au fost emise ordinele contra rromilor ale regelui Filip al II-lea (arestări și torturi). Prin edictul lui Carol Quintul din 1523, de la Medina del Campo, apoi prin cele din 1525, 1528, 1534 și 1539, pedeapsa celor prinși că practicau „vagabondajul” era robia pe viață la cel care i-a prins. Prin edictul regal de expulzare din 1539, cei care nu părăseau regatul în decurs de 60 de zile erau condamnați la șase ani de galere. Trebuie precizat faptul că din secolul al XIV-lea și până în secolul al XVIII-lea, în Spania, la galere, au murit mii de rromi. Închiziția, cu fanatica ei „vânătoare de vrăjitoare”, a încarcerat, a torturat și a ucis prin spânzurătoare sau pe rug un număr însemnat de rromi. Persecuția a culminat cu decretul regal împotriva acestora de la Medina del Campo, din 1499, al Isabellei de Castilia și al lui Fernando de Aragon, prin care se preconiza expulzarea „definitivă” a rromilor nomazi sub amenințarea pedepsei cu moartea și torturarea (tăierea urechilor, biciuire etc.) celor prinși „fără muncă”, „fără stăpân” sau practicând vrăjitoria; rromii care nu meritau nici măcar pedeapsa cu moartea sau galerele deveneau sclavi. Edictul din 8 mai 1633, al lui Filip al IV-lea, le interzicea rromilor să își vorbească în propria limbă,

portul, dansul, muzica și obiceiurile specifice. Dar și de această dată se constată că autoritățile nu reușesc să pună eficient în aplicare măsurile. Totuși, deși erau semi-sedentarizați și în bune relații cu populația locală din unele regiuni ale Spaniei – ca, de exemplu, Andaluzia –, în 1749 s-a ordonat expulzarea lor brutală. Dar cum directivele erau neclare și populația ostilă acestor represii, s-a creat o mare confuzie. De fapt, rromii din Andaluzia au fost susținuți de populația locală, deoarece erau bine integrați, aveau meserii respectabile și contribuiau la bunul mers al economiei. Au avut loc însă razii, bunurile rromilor au fost confiscate și unii dintre ei chiar au fost condamnați la galere. Această situație a durat până în anul 1763, când campania a încetat.

Rromii în spațiul românesc

În Peninsula Balcanică, rromii au pătruns dinspre Asia Mică, de aici răspândindu-se în toate direcțiile. Cea mai veche mențiune a prezenței rromilor în țările de limbă slavă datează din anul 1348,

Rromi ajunși în Elveția, în secolul al XV-lea

Femei rome, pictură de Hieronymus Bosch, 1515

cele de „țigani” sau „boemi-
eni”, cu atât mai mult cu cât
fărămițarea Europei și haosul
de la sfârșitul Evului Mediu
le-au permis acestor călători
sau preinși „pelerini” să cir-
cule nestingheriți pe ansam-
blul continentului, făcând uz
de presupuse protecții regale,
papale sau nobiliare greu de
verificat.

Cum rromii stârneau suspi-
ciuni, ei au fost considerați
cu ușurință ca fiind „răi”.
Neapartinând niciunei clase
sociale, fiind greu de încadrat,
rromii deranjau. Din a doua
jumătate a secolului al XV-lea
și continuând în secolele ur-
mătoare, s-a încercat înde-
părtarea lor.

În Germania sunt vâ-
nați, la Frankfurt, în 1449,
iar la sfârșitul secolului,
respingerea devine glo-
bală: Reichstagul, reunit
la Landau și Freiburg,
în 1496, 1497, 1498, îi
declara „spioni în solda
turcilor”, „aducători de
ciumă”. Sunt acuzați de
brigandaj, vrăjitorie și
furt de copii.

În țările scandinave, în
1560, se interzice boteza-
rea și înmormântarea
rromilor, iar în 1637, rro-
mii găsiți pe acele teritorii
puteau fi uciși fără jude-
cată. Ordonanțe similare,
promulgate în secolele
XVIII – XIX, au rămas

valabile până în 1954. În
Norvegia, între 1687 și 1845,
rromii trebuia arestați, bunu-
rile confiscate și șefii lor exe-
cutați. În Danemarca, în 1536,
1554, 1561, 1570, 1574, rro-
mii surprinși în teritoriu erau
condamnați la muncă for-
țată, iar din 1589, în prealabil,
șeful grupului era executat.
În 1683 se interzice navi-
gatorilor să ia la bord rromi, iar
din 1708, rromii sunt încar-
erați.

Nomadismul, ca formă de supraviețuire

În Elveția, Adunarea din
Lucerna, în 1471, le interzicea

*O ghicitoare îi prezice viitorul
unui tânăr parizian (secolul al XVII-lea)*

rromilor staționarea pe terito-
riul Confederației, iar între
secolele XVI – XVII, „cei fără
țară” erau torturați. În 1514 și
în 1532 s-au emis ordine de
expulzare a rromilor, iar din
1580 s-au organizat „vânători”
pentru prinderea și uci-
drea lor. Din 1646, dreptul de a
„lichida, prin bătaie sau îm-
pușcare”, a fost instituționa-
lizat prin ordonanță, iar din
1727 s-a dat ordin să se taie o
ureche bărbaților și femeilor
de peste 15 ani dacă sunt prinși
în țară prima dată, pentru a
doua abatere fiind condamnați
la moarte.

În Țările de Jos rromii s-au
confruntat cu o respingere
totală, întrucât la răscruci de
drumuri erau expuse pancarte
pictate cu imagini deosebit de
sugestive, reprezentând rromi
spânzurați, pentru a servi drept
exemplu; acuzați de furt, spio-
naj și vrăjitorie, aceștia sunt
expulzați (1525 – Carol Quint-
tul), aruncați în închisori, con-
damnați la tortură și muncă
forțată, biciuiți, marcați cu
fierul ca vitele și li se confiscă
bunurile (*Magazin istoric*,
nr. 1/2009).

În Franța, primele legi cu
caracter represiv față de rromi
sunt adoptate de regele Fran-
cisc I (1515 – 1547). Tot în
această țară, regele Carol
al IX-lea (1550 – 1574)
ordonă expulzarea lor și
îi amenință cu trimiterea
la galere. „Declarația” din
iulie 1682, inițiată de
inspectorul general al
finanțelor Jean Baptiste
Colbert și acceptată de
către Ludovic al XIV-lea,
regele Franței, condamnă
la galere „boemienii” care
trăiau în afara societății,
iar pe femeile rrome la
închisoare.

Anglia secolului al
XVI-lea se caracterizează
prin măsuri extrem de
aspre împotriva celor fără
ocupație. Regele Henric

Istoria prin detalii

VOCEA LUI NICOLAE IORGA LA BIBLIOTECA NAȚIONALĂ A FRANȚEI

ȘTEFAN LEMNY

Pe măsura caracterului prolific al operei sale, nu e surprinzător ca Nicolae Iorga să fie istoricul român cel mai bine reprezentat în colecțiile Bibliotecii Naționale a Franței, inclusiv în biblioteca virtuală a acesteia. Nu e vorba doar de lucrări tipărite. Printre titlurile sale figurează și două documente sonore demne de atenție.

Primul document este un disc Pathé, de 78 de turații și de 26 cm, conținând două înregistrări realizate de Nicolae Iorga la Sorbona, la 18 ianuarie 1927, pentru „Arhivele cuvântului”, colecție de înregistrări sonore inițiată de Ferdinand Brunot, lingvist și istoric al limbii franceze. Este vorba despre un fragment, în limba română, privind raporturile dintre România și Franța (2 minute și 58 de secunde) și un altul, în limba franceză, despre influența romanticilor francezi asupra literaturii române (2 minute și 28 de secunde). Ele pot fi ascultate la această adresă: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1292184/f2.media>. Ambele sunt în legătură cu tema conferințelor sale prezentate la Sorbona, care de altfel au fost publicate. Al doilea disc, cu aceleași caracteristici tehnice, conține un fragment dintr-o lecție moralizatoare ținută de istoric la 1 octombrie 1928 în seminarul său de la București și are 3 minute și 2 secunde: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1080069c>.

Al doilea disc este însoțit și de o notă manuscrisă scrisă de istoric, care reproduce textul cuvântului înregistrat. Este un mesaj

moralizator, punctat de câteva idei despre sensul vieții, al muncii și al legăturii dintre existența individuală și cea colectivă, a națiunii sau a umanității.

Interesul principal al acestor înregistrări constă în posibilitatea de a asculta vocea marelui istoric, în dublul registru al limbii sale native și al limbii franceze. Întâlnire emoționantă grație timbrului plăcut, simplității și cursivității expunerii. În română sunt ușor de remarcat modulațiile moldovenești și ușorul accent al graseierii, care îi slujește comunicarea în franceză. Exemplul poate fi și instructiv în măsura în care aduce în atenție interesul pe care îl prezintă explorarea fonotecii de aur a unei culturi. A trezi la viață vocea unei mari personalități nu este oare un mijloc de a înlesni cunoașterea acesteia altfel decât prin intermediul cuvântului scris și poate de a o aduce mai viu în actualitate?

Reproducem în continuare textul manuscris al lui Nicolae Iorga.

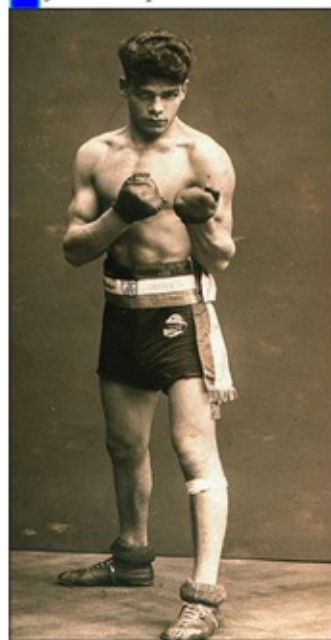
Prezicători în Germania, într-o reprezentare din anul 1552

în Serbia lui Ștefan Dușan. Ei sunt, de asemenea, amintiți în Bulgaria lui Ivan Șisman, ultimul țar bulgar de la Târnovo. Din Balcani, o parte a romilor a trecut la nordul Dunării, în Țările Române. Probabil că migrația romilor în Europa Centrală și de Vest a fost în legătură cu avansul otomanilor în sud-estul continentului.

În Principatele Române, primul act care îi menționează pe romi printre români datează din anul 1385. Este un document emis de voievodul Țării Românești Dan I, prin care sunt dăruite Mănăstirii Tismana proprietățile deținute de fosta Mănăstire Vodita, iar printre aceste proprietăți sunt menționate și 40 de sălașe de „ațigani”. În anul 1388, tot în Țara Românească, voievodul Mircea cel Bătrân a donat Mănăstirii Cozia 300 de sălașe de „țigani”, iar din acest moment, confirmările de stăpânire a țiganilor și donațiile noi încep să se înmulțească. Trebuie precizat, de asemenea, faptul că, timp de aproape 100 de ani, în documentele din Țara Românească, romii sunt menționați cu numele „ațigani” – împrumutat de la bizantini –, iar abia după 1478 începe să se fixeze numele „țigan”.

În Moldova, primul document referitor la romi datează din anul 1428, când domnitorul Alexandru cel Bun dăruia Mănăstirii Bistrița 31 de sălașe de „ațigani”, dar aici situația este întrucâtva diferită, din cauza confuziei dintre robii tătari și robii de etnie romă, ceea ce l-a determinat pe Nicolae Iorga să spună că

Johann Trollman, campion național al Germaniei la box, mort în lagărul de concentrare de la Neuengamme, unde a fost închis pentru că era rom

aceștia din urmă au fost aduși ca robi în timpul invaziei tătare din 1241.

În Transilvania, prima informație despre prezența romilor se referă la Țara Făgărașului, unde voievodul Mircea cel Bătrân îi dona boierului Costea 17 „ciganus tentoriat” „țigani de cort”. Așadar, se poate presupune că, în jurul anului 1400, romii erau prezenți în Transilvania.

Întrucât spațiul românesc a constituit până în secolele XIII – XIV o periferie a Imperiului Bizantin, el a preluat de la acesta multe dintre instituțiile sale. În Imperiul Bizantin romii erau sclavi ai statului iar această instituție a fost preluată de statele balcanice, unde monarhul făcea donații de robi, precum și mai târziu, de Imperiul Otoman. Romii au ajuns în spațiul românesc în secolul al XIV-lea, fiind preluați ca robi din Imperiul Bizantin, în condițiile dizolvării acestuia. Totuși, trebuie să precizăm faptul că, în spațiul românesc, statutul social de rob pe care îl dețineau romii nu implica în mod obligatoriu legarea de o moșie, ci legarea de un proprietar anume. Prin urmare, în funcție de proprietar, distingem următoarele categorii de robi: domnești, mănăstirești sau preoțești și boierești.

Fiind o componentă a sistemului de organizare în Țările Române, instituția robiei, careia îi aparțineau și romii, a continuat până în secolul al XIX-lea, când a fost abolită, romii fiind eliberați la 22 decembrie 1855 în Moldova și la 20 februarie 1856 în Țara Românească.

Din păcate, persecuțiile romilor au continuat de-a lungul istoriei, culminând cu tragedia Holocaustului și a lagărelor de exterminare naziste din timpul celui de Al Doilea Război Mondial, din secolul XX. ■

Imagini ale bucuriei: Uruguayul a înscris în poarta Braziliei, în finala din anul 1950 (stânga sus); Bobby Moore, 1966, (stânga jos) și Diego Armando Maradona, 1986, ridică, primul, trofeul Jules Rimet, rămas definitiv în posesia Braziliei, după ce l-a cucerit a treia oară, cel de al doilea, trofeul ce i-a luat locul

FINALE MEMORABILE ALE CAMPIONATULUI MONDIAL DE FOTBAL

POMPILIU NICOLAE CONSTANTIN

Chiar dacă fotbalul era popular în vestul Europei încă de la finele secolului al XIX-lea, F.I.F.A., federația internațională de profil, a fost fondată abia în 1904. La început a avut șapte state membre, însă în numai două decenii s-a dezvoltat spectaculos. Astfel, în 1926, ideea lui Jules Rimet, președintele forului internațional între 1921 și 1954, de a avea un campionat mondial de fotbal a fost îmbrățișată, iar patru ani mai târziu, Uruguay a găzduit prima ediție a turneului final.

La competiție a participat și România. Echipa noastră a pierdut chiar în fața formației care avea să câștige Cupa Mondială, Uruguay. Finala ediției din 1930 a fost una memorabilă nu doar pentru că a fost primul trofeu pus în joc. Selecționata țării gazdă și cea a Argentinei s-au confruntat pe Estadio Centenario, lângă Montevideo, în fața a aproape 100.000 de oameni, într-o zi de miercuri. Mii

de argentinieni au trecut granița pentru a asista la meci, iar desfășurarea finalei a fost spectaculoasă. Uruguay a condus cu 1 - 0, dar Argentina a întors scorul până la pauză. Partea secundă a aparținut gazdelor, care au înscris de trei ori și s-au impus cu 4 - 2, obținând astfel primul trofeu din istoria Cupei Mondiale.

Uruguay a fost protagonistă și în prima Cupă Mondială desfășurată după Al Doilea

Ce sfat ar putea să deie cineva care și-a petrecut viața între români din toate locurile, din toate treptele, și a străbătut în lungi ani asupra cărților și zăpizelor trecutului românesc, un întreg trecut de aproape două mii de ani, plini de încercări grele, în care a[u] fost multă trudă, multă suferință, nesfârșită răbdare și din când în când și un ceas de mângâiere?

Să nu ne îndușmănim niciodată, nici măcar pentru credințele care ne-ar fi mai sfinte și pentru interesele pe care le-am socoti mai legitime. Ce sunt toate aceste deosebiri trecătoare în largă undă, curgând neconținut mai departe, a vieții naționale! Să considerăm despărțirile noastre numai ca drumuri spre aceeași țință pe care oricând e gata să ni-o arate instinctul claselor populare.

Să nu ne închipuim că vreodată un om sau o nație poate birui prin înșelăciune sau prin dibăcie. Există un singur mijloc pentru lupta adevărată și cinstită: al muncii. Dar nu al muncii fără rânduială și fără îndreptare, ci al muncii perfect orânduie, disciplinate și orientate, în care oricine-și dă seama că tot ce

face el trebuie să se îmbine cu ceea ce se lucrează de alții alături de dânsul.

Să ni dăm seama ori-când că prin ceea ce se petrece în sfântul lăcaș al sufletului omenesc se săvârșesc toate acele lucruri din afară care se par așa de însemnate celor dintâi priviri ale noastre. Nimic nu se află în realitate care să nu fi trăit întâi în gândul și în simțirea noastră și de aceea trebuie să le ținem curate, fiindcă altfel ne vom întâlni noi și după noi alții cu greșelile venite din păcatele noastre cele din lăuntru.

Să înțelegem că precum nu e om fără poporul din care face parte, astfel nu e popor fără omenirea

din care face parte. [Aici se oprește înregistrarea]. Închinându-ne omenirii nu scădem neamul nostru, ci prin însuși prinosul pe care i-l aducem, ne adăugim la ceea ce înainte de acesta era în omenire.

Să fim așa, încât oricine să dorească a fi cum am trăit viața noastră [pasajul care urmează este barat în manuscris] din viața milioanelor omenesci care peste moarte trăiesc din om în om cât lumea noastră însăși.

N. Iorga ■

AVOCATUL PALATULUI (Triverb: 5, 5, 7)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului GIURESCU. O FAMILIE DE ISTORICI, din nr. 6/2018

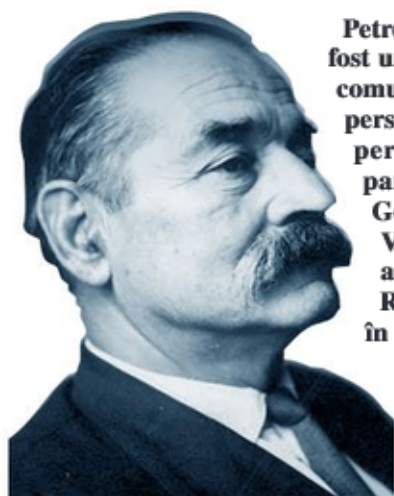
CHIOJDU – DINU – OPERE – STUDII
– N – DANA – ARET – SR – SALATEA – B
– TOR – TEMA – LIU – AMAR – SURF –
NC – NAMETIT – OASU – TN – NR – INC
– TR – IIM – AO – OSTIE – N – IONVODA
– TS – CRITIC – NAUT – ACADEMIEI – TI.

Soluția jocului DIN TRECUT, din nr. 6/2018

ISTORII VECHI
(IS – T – ORI – I / V – ECHI)

**Avanpremieră
editorială**

PETRE PANDREA DESPRE HELVETIZAREA ROMÂNIEI

Petre Pandrea pseudonimul literar al avocatului Petre Marcu a fost un om de stânga. În această calitate i-a apărut în procese pe comuniști până în 1944, apoi pe membrii P.N.T. și pe preoții persecutați de regimul comunist. A fost, la rândul lui, închis în perioada decembrie 1948 – martie 1952, fiind acuzat de participarea la „complotul Cambrea”, fără să fie judecat. Generalul Nicolae Cambrea, comandantul Diviziei „Tudor Vladimirescu”, fusese acuzat de legături cu familia regală și ambasadele străine, dar a fost salvat de mareșalul sovietic Rodion Malinovski. Petre Pandrea a fost arestat și condamnat în 1959 la 15 ani de muncă silnică, fiind eliberat în 1964.

Reproducem în continuare o scrisoare pe care i-a adresat-o tatălui meu, Alexandru Șiperco (Magazin istoric, nr. 2/2016), în 1967 – care va apărea, anul viitor, în volumul Confesiunile elitei comuniste. România 1944 – 1965: rivalități, represii, crime... Arhiva Alexandru Șiperco, volumul 4 – în care relua ideea publicării cărții sale *Helvetizarea*

României. Reproducem un pasaj pentru ca acei care nu au citit cartea să poată înțelege de ce nu a fost publicată nici în 1947 nici în 1967, ci abia după 1989, de fiica lui, Nadia Marcu-Pandrea, căreia îi mulțumim pentru acordul de a publica această scrisoare.

„Interesele României cer imperios ca să părăsim cercul de foc al marilor puteri, permanent nesățioase și războinice, pentru a ne retrage în coliba tihnei și a umilințelor noastre. Tihna ne va da puțința însănătoșirii, iar umiliința actuală va putea deveni zăcământul orgoliului și consolidării de mâine. Helvetizarea României nu este o utopie. [...] România a ajuns o minge de fotbal sau de volei pe care mâinile și picioarele înalților jucători o izbesc după voie și după întâmplare.

Din instrument al altora, țara noastră mică trebuie să ajungă un lucru în sine, trebuie să devină o țară cu autonomia intereselor sale, cu țeluri specifice și cu o ordine internă, care să nu mai fie la remorca marilor puteri.“

Andrei ȘIPERCO

Martie 1967
Str. Sandu Aldea 96 (tel 173199)
Raion 30 Decembrie
București

Scumpe tovarășe Șiperco,

Îmi pare foarte bine că ne-am cunoscut la 23 martie a.c., cu prilejul înmânării manu-

scriptului meu rămas inedit *Helvetizarea României (Jurnal intim 1947)*. De fapt, cunoașterea noastră s-a dovedit a fi o „recunoaștere” prin multitudinea detaliilor și a prietenilor comuniști, luptători de odinioară, din anii 1930 – 1944. „Les amis de nos amis sont nos amis” [Prietenii prietenilor noștri sunt prietenii noștri]. Eu sunt comunist berlinez din 1930, am rămas până azi inflexibil și voi

Jules Rimet (stânga) prezintă trofeul ce îi poartă numele unui oficial al federației uruguayene, 1930

Război Mondial. Competiția din 1950 a fost organizată în Brazilia și a fost prima ediție după cea din 1938. Țara gazdă era considerată favorită și a fost o dezamăgire generală momentul în care selecționata braziliană a ratat câștigarea finalei. Sistemul de desemnare al câștigătoarei a fost unul neobișnuit. În ultima fază a competiției, în locul finalei clasice a fost prevăzută o grupă de patru echipe, în care selecționatele jucau între ele. Întâmplarea a făcut ca ultimul meci din grupă, Brazilia – Uruguay, să fie decisiv pentru desemnarea campioanei mondiale. În grupa finală, Brazilia învinsese categoric Suedia și Spania, cu 7 – 1, respectiv 6 – 1. Uruguay terminase la egalitate cu Spania, scor 2 – 2, și bătuse Suedia cu 3 – 2. Ultimul meci al Cupei Mondiale din Brazilia s-a disputat pe stadionul Maracana, din Rio de Janeiro, în fața a aproape 200.000 de spectatori.

Toată lumea aștepta succesul selecționatei-gazdă. Oficialii pregătiseră 22 de medalii de aur inscripționate cu numele fotbalistilor brazilieni. Melodia *Brasil Os Vencedores* (Brazilienii învingători) a fost compusă cu scopul de fi cântată la finalul meciului, iar mai mulți oficiali i-au felicitat pe fotbalisti pentru titlul mondial înainte ca meciul cu Uruguay să se fi disputat. Așteptările tuturor erau întărite și de rezultatul înregistrat în meciul dintre cele două echipe din anul precedent, când Brazilia învinsese Uruguay cu 5 – 1. Mai mult, echipa gazdă a condus cu 1 – 0, prin golul lui Friaca, din minutul 47. Numai că Uruguay a răsturnat spectaculos cursul meciului și a câștigat trofeul prin golurile lui Schiaffino (minutul 66) și Ghiggia (minutul 79). Eșecul selecționatei de fotbal a fost perceput ca un dezastru național în Brazilia, iar momentul a primit și un epitet specific: „Maracanazo”.

Neașteptată a fost și câștigătoarea Cupei Mondiale din 1954. Este vorba de Germania de Vest, care a învins Ungaria în ceea ce avea să fie denumit „Miracolul de la Berna”. La prima participare la turneul final în noul context istoric, învinsă în Al Doilea Război Mondial, fără o expunere internațională, Germania de Vest a reușit un parcurs remarcabil. În finală, echipa lui Fritz Walter a învins „generația de aur” a

Ungariei, considerată la acel moment cea mai bună selecționată din lume. Cele două echipe se întâlniseră și în faza grupelor, iar Ungaria câștigase cu 8 – 3. În finală, Ferenc Puskás și Zoltán Czibor au marcat repede pentru echipa maghiară, care conducea cu 2 – 0 după opt minute. Nemții nu au cedat, iar până în minutul 18 au egalat prin reușitele lui Max Morlock și Helmut Rahn. Apoi, Ungaria a preluat din nou inițiativa și a ratat numeroase ocazii. Germania de Vest a reușit golul victoriei în minutul 84 prin același Rahn, iar trofeul i-a revenit echipei antrenate de Sepp Herberger. Eșecul Ungariei a fost un șoc pentru suporterii acestei formații, iar valul de nemulțumire a condus chiar la proteste împotriva liderilor comuniști și a antrenorului, considerați vinovați pentru înfrângere. În Germania de Vest, triumful de la Cupa Mondială a generat un val de euforie și a mai disipat apăsarea care dăinuia încă după Al Doilea Război Mondial.

I altă finală rămasă în memoria colectivă a iubitorilor fotbalului a fost cea de la ediția din 1966. La Londra, Anglia a înfruntat Germania de Vest, pe Wembley, în fața a peste 96.000 de spectatori. După 90 de minute scorul a fost 2 – 2, însă echipa condusă de Bobby Moore a marcat de două ori în prelungiri prin Geoff Hurst. Acesta înscriesese o dată și în debutul partidei, astfel că el a rămas în istorie drept eroul finalei. După câștigarea trofeului, fanii britanici au compus celebrul cântec *Two World Wars and One World Cup* (Două războaie mondiale și o Cupă Mondială), care sintetizează rivalitatea anglo – germană: Anglia a ieșit învingătoare în cele două conflagrații mondiale și în competiția fotbalistică din 1966 în fața Germaniei.

Memorabilă poate fi și cea mai neatractivă finală. Așa a fost catalogată confruntarea dintre Germania de Vest și Argentina de la Cupa Mondială din 1990. A fost considerată cea mai cinică întâlnire pentru trofeu. Cu patru ani înainte, aceleași echipe au izbutit un meci spectaculos în finala de pe Estadio Azteca, din Mexico City, în care naționala lui Maradona s-a impus cu 3 – 2, în fața a peste 100.000 de spectatori. În 1990, la Roma, pe Olimpico, Argentina era lipsită de patru jucători importanți, iar în timpul meciului alți doi au fost eliminați (Carlos Monzon și Gustavo Dezotti). Au fost primele eliminări într-o finală de Cupă Mondială. Germania de Vest, pentru care jucau Rudi Voller și Jürgen Klinsmann, a înscris dintr-un penalty, pe final de meci, în lacrimile lui Maradona. După acest moment, Franz Beckenbauer a devenit primul fotbalist care a câștigat medalia de aur și pe cea de argint, atât în postura de jucător, cât și de antrenor. ■

– Ești nervos, tu, și prost dispus astă seară. Hai, la piesă, actul II și III.

Nu l-am înjurat. Am pus manuscrisul în geantă, pe care mata, iubite tovarășe Șiperco, l-ai văzut, cu filele îngălbenite după 20 de ani, l-am luat pe Ioșca de braț și i-am mângâiat (atins, pe furiș) mărețea sa cocoasă.

– Hai, să vedem ce mai spune Al. Kirițescu în noua lui piesă cu subiect din Renașterea italiană. Kirițescu are talent la comedii, dar nu e personaj dramatic. Un fleac de om. Fapte autentice. Zaharia Stancu mai trăiește.

Pe Ioșca nu l-am mai văzut la față. Am fost arestat peste câțva timp și marele subiect al anchetei de la Malmaison a fost *Helvetizarea României*. Bătusem șapte exemplare la mașină. (Nu mai am decât unul). Un exemplar *Helvetizarea României* se afla la anchetator. (A fost tradus și în limba rusă.)

Iosif Chișinevski

– Cine te-a inspirat? Lucrețiu Pătrășcanu? Ce-ai discutat cu George Dimitrov la recepția dată de Ana Pauker după alungarea regelui Mihai I? Ce spunea amicul tău generalul N. Cambrea? Dar Geo Bogza? Dar Pavel Pavel? Trădătorilor! Renegeților!

Habent sua fata libelli [Cărțile își au destinul lor]. Și autorii își au destinul lor. De la 14 aprilie 1948 până la 19 noiembrie 1952 (prima arestare), *Helvetizarea României* a fost obiect de anchetă la Malmaison, Uranus și Ocele Mari. Apoi, de la 23 octombrie 1958 până la 12 iulie 1959, aceeași carte a fost din nou cap de acuzație și obiect de anchetă de către un tovarăș sovietic în limba germană. N-am renegat-o și nici nu o reneg, așa cum s-a scris la vremea ei (1947). Azi e obiect de istorie și la Editura Politică Al. Șiperco este noul judecător.

Cu salut cordial,

Dr. Petre Pandrea ■

CAMIL PETRESCU

(Urmare din p. 23)

Recitind astăzi publicistica lui Camil Petrescu putem desprinde câteva constatări: luările de poziție ale intelectualului Camil Petrescu s-au impus printr-o remarcabilă adecvare la problemele curente prin care trecea România după 1918; cu toată pertinența mesajelor, cu tot avântul patriotic al scriitorului, impactul lor a fost destul de scăzut, dat fiind faptul că scriitorul nu devenise încă o personalitate cu notorietate (în epocă Cezar Petrescu, cu care era uneori confundat, avea o mai mare popularitate în rândul citito-

rilor). Problemele ridicate de scriitor au rămas de actualitate și în prezent, putând constitui pilde peste timp și relevând una dintre personalitățile românești a căror demnitate și patriotism ne pot face să nu ne simțim stânjeniți la auzul vehiculatei sintagme, mai ales cu prilejul unor manifestări festive: „suntem mândri că suntem români“.

Si ce încheiere ar fi mai potrivită decât cea a lui Camil Petrescu: „Bun sau rău, acest neam românesc este neamul meu. Chiar dacă sunt atât de exasperat azi, l-am iubit totuși cu patimă neîmămurată. Niciun român n-a iubit vreodată neamul său cu deznadejdea și furia cu care l-am

iubit și-am suferit eu din cauza lui. De 20 de ani nu mă pot mângâia de umilința de la Turtucaia și din prima parte a războiului. În nesfârșite nopți de insomnie, l-am refăcut acest război, cu hărți și documente, cu febră, așa cum aș fi dorit-o eu să se fi întâmplat. Am învățat pagini întregi din Dabija [Gheorghe, general, a scris *Armata română în războiul mondial, 1916 – 1918*, lucrare în patru volume] pe dinafară... L-am situat chiar în scara noocrată. Știu pe de altă parte că inteligența are posibilitatea să învingă orice. Cred azi că o anume cantitate de inteligență ar salva România, că în orice caz ar situa-o pe scara istoriei universale. Și eu vreau asta...” ■

rămâne până în ceasul morții. „Et il faut ajouter: mieux vaut tard que jamais pour les amis de nos amis.“ [Și trebuie adăugat: pentru prietenii noștri, mai bine mai târziu decât niciodată.]

Imi dau seama că *Helvetizarea României* din 1947 nu se poate publica *tale quale* în 1967 și fără eforturi (reciproce) de comprehensiune a opului meu și fără a ține cont de noul „moment“ istoric. „Momentele“ sunt însă efemeride, iar „istoria“ are coordonate în fluxul Devenirii (*das Weden*) și am impresiunea că în 1947 am surprins într-un „jurnal intim“ câteva coordonate ale situației țării noastre specifice în raporturile și dialogurile între Est și Vest. Noi suntem internaționaliști, iar nu locali. Sunt „oltean“ și „mondial“. Valoarea *Helvetizării României* este o valoare de document, minor, de simptom și de previziune. *Savoir c'est prévoir* [A ști înseamnă să prevezi]. Poate că pe un editor-scriitor ca Alexandru Șiperco îl va interesa puțin pentru Editura Politică, 1967/1968/1969.

Acest manuscris și acele idei dintre 23 august 1944 până la 1 ianuarie 1948 (când a fost încheiat, bătut la mașină, dat editurii Bucur Ciobanul – București spre tipărire) au fost obiect de discuțiuni amicale sau furtunoase, conversații aprinse sau taclale la dejunuri și cine cu următoarele persoane:

1) Lucrețiu Pătrășcanu, vicepreședinte de Consiliu și apoi ministru de Justiție pe perioada 23 august 1944 – 1 ianuarie [de fapt, 23 februarie] 1948, cumnat al meu și prieten pe care l-am stipendiat 12 ani cu salariu lunar de colaborator al meu (vag secretar avocațial, lector de limba germană, lector de limba franceză de cărți juridice),

Lucrețiu Pătrășcanu
(stânga)
și Teohari Georgescu

fiindcă nu aveam timp, arhi-ocupat fiind cu avocatura și jurnalistică. În fond și formă Lucrețiu Pătrășcanu a fost un cerșetor al meu, dovedit ingrat, o rudă săracă pe care-l socoteam și-l socotesc până azi un comunist corect, deși a fost ucis mișelește, în umbră;

2) Ana Pauker (amica mea cu „per-tu“ din 1936 – 1937);

3) A. Bunaciu; 4) Ion Gheorghe Maurer; 5) Petre Grozdea (avocați); 6) Alex. Mihăileanu și Eugen Mihăileanu (frați); 7) Pastilică Avramescu (prieten scump, tipograf, pe care l-am hrănit la pușcăria Văcărești, plus Teohari Georgescu și alții din grupul de tipografi comuniști, cu 100.000 lei lunar); 8) Iosif Chișinevski etc. Ioșca mi-a venit de hac. De omul spân și de cocoșat să te ferești!

In 1947, Ioșca era la Propag. [Propagandă și Agitație]. Am luat *rendez-vous* cu el, la teatrul condus de Zaharia Stancu, care era de față la întrevvedere. I-am înmănat manuscrisul dactilografiat *Helvetizarea României* și i-am zis:

– Dragă Ioșca, înainte de a lua bun de tipar de la cenzura militară (nota bene, colonel Traian Ulea era vărul soției mele și putea ștampila B.T. fără a mai ceti, cum făcuse și cu cele două volume de *Portrete și controverse*, *Pomul vieții* și *Criminologia dialectică*, tipărite de mine între 23 august 1944 – 1 ianuarie 1947), vreau să cetești, tu, întâi, aceste foi.

I. Chișinevski s-a uitat la titlu și a declarat cezaric-tiranic:

– Tu, Păndrel, ești nebun. De ce nu vrei să pleci ministru la Bruxelles? De ce ne încurci socotelile cu P.C.R.? Numai titlul acesta de la tine mă înspăimântă. Ce vrei să zici cu „helvetizarea“? Neutralizarea țării noastre?

– Da, neutralizarea României și a spațiului balcanic până la Adriatică.

– Ești nebun, nebun, nebun de legat.

Ana Pauker

măsliniu al acestuia. Abram Petrovici Ganibal a fost tatăl lui Ivan Abramovici Ganibal, comandant al flotei militare ruse și cofondator al portului Herson, de la vărsarea Niprului în Marea Neagră, localizat în ceea ce promotorii actuali ai pan-rusismului din Ucraina numesc a fi Novorussia. Unul dintre descendenții lui Sava Lukici Raguzinski Vladislavici a fost Jovan Ducici (1871 – 1943), scriitor și diplomat sârb, ambasador iugoslav în România (1937 – 1939).

În 1702, pentru a evita represaliile otomane, cu sprijinul diplomatului rus Piotr Tolstoi, s-a retras în Rusia, unde i-a fost prezentat țarului Petru cel Mare. În timpul Războiului Nordic, a asigurat aprovizionarea în bune condițiuni a armatei ruse în bătălia de la Poltava (1709), împotriva suedezilor, contribuind astfel la obținerea victoriei decisive a țarului. Pentru strângerea fondurilor necesare purtării războiului contra Imperiului Otoman, a pus la punct un eficient sistem de taxe. Însă eforturile sale nu au putut preveni înfrângerea trupelor ruso – moldovene la Stănilești (1711). Exponent al politicii ruse de extindere a influenței în sud-estul Europei și Balcani, în dauna celei otomane, a promovat o răscoadă de eliberare a sârbilor și muntenegrenilor. Planul a eșuat din cauza înfrângerii de la Stănilești.

Tot pe linia promovării „chestiunii sârbe” din Balcani, Sava Lukici Raguzinski Vladislavici a realizat, în 1722, o traducere în limba rusă a lucrării din 1601 a ragusanului benedictin Mavro Orbin, *Tărâmul slavilor*, prin care a propagat ideea sârbismului din Kosovo și a fost un precursor al panslavismului. Din această lucrare s-a inspirat și reprezentantul unui alt popor

Ivan Abramovici Ganibal

din Balcani, călugărul Paisie Hilendarski, fondatorul ideii naționale bulgare moderne, autor al lucrării *Istoria slavo bulgară*, din 1762. Ulterior, Sava Lukici Raguzinski Vladislavici a mediat o alianță între Rusia și Sfântul Scaun, însă acest plan a eșuat în final. Pentru meritele sale, a primit domeniul în Rusia, fiindu-i recunoscut și titlul de conte.

O comunitate ortodoxă rusă în China

Extinderea Rusiei spre Siberia și Asia Centrală, începută odată cu expediția lui Ermak Timofeevici din 1582, în timpul domniei țarului Ivan cel Groaznic, a adus într-un final Moscova în contact teritorial cu China.

Această vecinătate ruso – chineză a fost marcată, pe de o parte, de eforturile Moscovei de a-și securiza accesul la Oceanul Pacific în arealul fertil, nesupus înghețului permanent, adiacent fluviului Amur, precum și în zona volatilor a diverselor hoarde turcice din Turkestan, Asia Centrală, pentru a se infiltra între China și Persia.

Pe de altă parte, China a acționat pentru a-și crea un

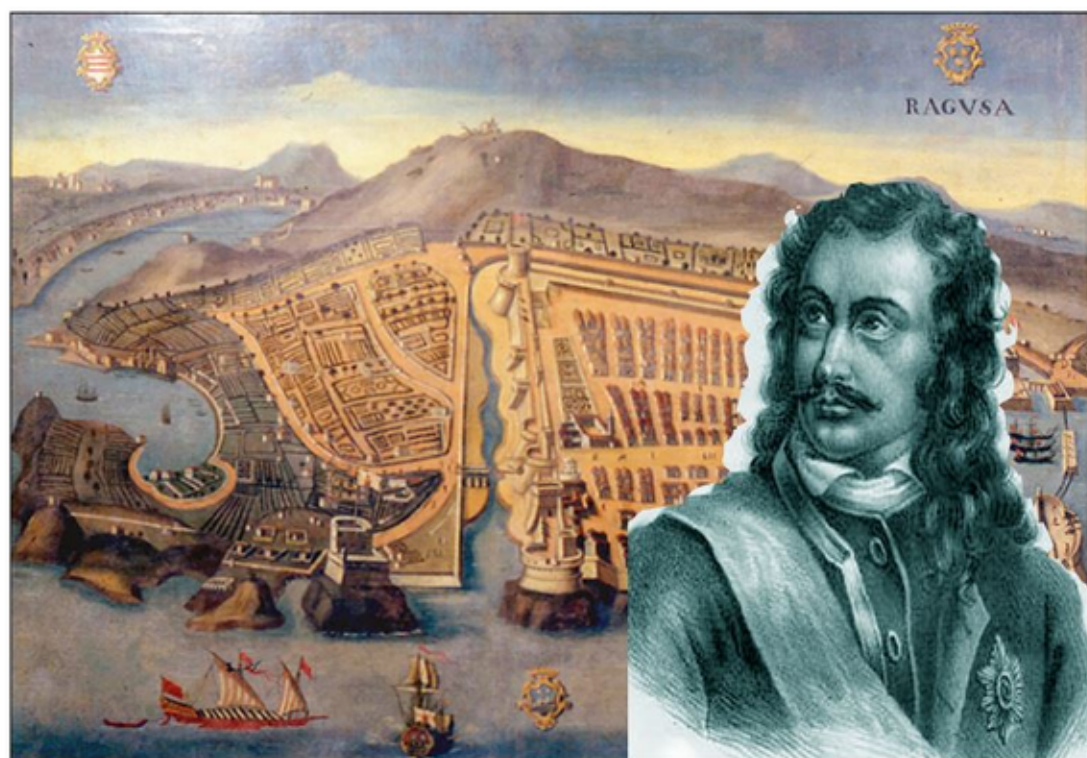
„arc de securitate” la frontierele nordice și vestice, încercând să blocheze penetrarea rusă în Extremul Orient și Manciuria și să păstreze alinamentul Drumului Mătăsii deținut în Asia Centrală până la lacul Balhaș, adică estul actualelor state Kazahstan și Kirgîzstan.

În segmentul nord-estic al acestui veritabil joc de șah geo-strategic ruso – chinez s-au înscris misiunile întreprinse de Nicolae Milescu, în 1675 – 1678, și Sava Lukici Raguzinski Vladislavici, în 1725 – 1728, care, în postura de emisari oficiali ai Moscovei, au încercat să deschidă colaborarea politică și comercială între cele două mari puteri, în zonele manciuriene, respectiv mongole ale frontierei comune.

Demersurile oficiale ale lui Nicolae Milescu și Sava Lukici Raguzinski Vladislavici au făcut parte din planul atent coordonat de Moscova, de asigurare a penetrării spre Pacific, care a urmat perioadei inițiale, a expedițiilor pe cont propriu ale cazacilor, desfășurate în mod ad-hoc în întregul areal cuprins între lacul Baikal și fluviul Amur.

Abordarea oficială, diplomatică, a statului rus s-a impus ca o necesitate după eșecul abordării militare, odată cu înfrângerile suferite de ruși din partea chinezilor în bătăliile de la Albazin, pe Amur, în 1685 și 1686. Insuccesele militare ruse de la Albazin au fost cu atât mai semnificative, cu cât locația a constituit primul avanpost militar căzăcesc de pe Amur, întemeiat încă din 1650 de Yerofei Habarov. Habarov navigase în aval pe Amur până la Acinsk, lângă actualul oraș Habarovsk – numit astfel în onoarea sa – de unde, după insuccesul militar din 1652, s-a retras. Tot un insucces suferise și flota rusă

UN SÂRB, ARHITECT AL RELATIILOR RUSSO - CHINEZE

Sava Lukici și orașul din care a plecat

Dr. ION GABRIEL ANDREI

Primele contacte ruso – chineze se leagă nu doar de numele românului Nicolae Milescu, ci și de cel al sârbului Sava Lukici Raguzinski Vladislavici (1669 – 1738).

Originară din zona adiacentă orașului Gacko din Herțegovina Orientală, teritoriu aflat în acea perioadă sub stăpânirea Sublimei Porți, familia lui Sava Lukici Raguzinski Vladislavici s-a refugiat, din cauza opresiunii otomane, în Dubrovnik (Ragusa). Sava Lukici, după studii la Dubrovnik și Veneția, precum și în Europa Occidentală, a avut o carieră de succes ca om de afaceri implicat în comerțul maritim.

Răsplătit cu domenii și titlul de conte

Ajuns la Istanbul, în 1698, a reprezentat inițial interesele comercianților din Dubrovnik. A pătruns în lumea diplomatică odată cu anul 1699, când, grație bunelor relații avute cu patriarhul ortodox de Ierusalim, a intrat în contact cu diplomatul rus Emilian Ukraințov și a început să reprezinte interesele rusești.

Tot Sava Lukici Raguzinski Vladislavici, de comun acord cu diplomatul rus Piotr Tolstoi, strămoș al scriitorului Lev Tolstoi, l-a răscumpărat la Istanbul pe sclavul african care avea să devină Abram Petrovici Ganibal, protejat al țarului Petru cel Mare și al țarinei Ecaterina I, om de știință, iluminist apreciat de Voltaire, instruit în armata franceză. Abram Petrovici Ganibal a fost străbunicul marelui poet rus Aleksandr Pușkin, care a moștenit tenul

dificarea echilibrului geopolitic la nivel internațional, pe fondul slăbiciunii resimțite de statul chinez în secolul al XIX-lea, Rusia a fost capabilă să reia inițiativa în plan teritorial atât în Asia Centrală, cât și în bazinul Amurului. În consecință, prin Tratatul de la Aigun, din 28 mai 1858, Rusia a obținut de la China întregul teritoriu situat la nord de fluviul Amur, iar prin Tratatul de la Beijing din 1860 și arealul de la sud de Amur, până la râul Ussuri și insula Sahalin. Întemeierea la Oceanul Pacific a portului Vladivostok, în 1860, marca succesul Rusiei în competiția pentru asigurarea controlului asupra Siberiei și Extremului Orient. Acest control a fost ulterior consfințit prin construirea Transsiberianului, între anii 1891 – 1916, cea mai lungă cale ferată de pe glob, cu peste 9.000 km, care leagă Moscova de orașul port Vladivostok.

Gazoductul „Forța Siberiei“

Peste ani, a fost rândul regimului sovietic să pună în valoare regiunea transbaikală prin construirea, la nord

de Transsiberian, a rutei feroviare Magistrala Baikal – Amur, cu o lungime de peste 4.000 km, ce traversează la rândul ei fluviul Amur și asigură prin feribot legătura cu insula Sahalin. În plus, autoritățile sovietice și ulterior cele ruse au construit magistrala feroviară Amur Iakutsk și magistralele rutiere „Lena“ și „Kolima“, care conectează bazinul fluviului Amur, via orașul Iakutsk, de portul Magadan de la Oceanul Pacific, aproape de Peninsula Kamceatka.

Controlul rus asupra teritoriilor preluate de la China a fost contestat de Beijing chiar și în perioada „internaționalismului proletar“, conducând la ciocnirile armate din 1969, desfășurate atât pe frontiera din Extremul Orient, cât și în Asia Centrală. Atunci trupele chineze și cele sovietice s-au confruntat pe insula Zhenbao/Damanskii, de pe râul Ussuri, respectiv la Tielieketi, în segmentul dintre actualul Kazahstan și Uiguria chineză. În final, cele două state au înțeles că numai revenirea la politica bunei vecinătăți, promovată cu secole în urmă de Nicolae Milescu și Sava Lukici Ra-

guzinski Vladislavici, poate soluționa eficient diferențele și este în măsură să asigure dezvoltarea relațiilor bilaterale.

După dezmembrarea U.R.S.S. și constituirea statelor independente Federația Rusă și Kazahstan s-a ajuns la o reglementare a disputelor frontaliere cu China. În 2003 – 2008 Federația Rusă a acceptat ca insulele Zhenbao/Damanskii de pe Ussuri, respectiv Yinlong/Tarabarov și jumătate din Heixazi/Marea Insulă de pe Ussuri să facă parte din China. Ultimele două insule se află la confluența dintre Amur și Ussuri, în dreptul orașului Habarovsk. Soluția de compromis a oferit Federației Ruse un hinterland de protecție pentru Habarovsk, cu jumătatea estică a Marii Insule de pe Ussuri, cuprinzând două zone locuite, dintre care un orașel militar, iar Chinei dreptul la navigație pe Amur, pe talvegul rusec. Pe de altă parte, în 1999 Kazahstan a acceptat ca Tielieketi să fie retrocedat Chinei.

Concomitent, Federația Rusă și China au pus bazele instituționale ale cooperării politice, economice și de securitate, prin constituirea Organizației Cooperării de la Shanghai, împreună cu republicile ex-sovietice central-asiatice Kazahstan, Kirgizstan, Tadjikistan și Uzbekistan.

În prezent, în contextul tensiunilor armate din Donbass, regiunea frontieră ruso-chineză capătă din nou o importanță deosebită, odată cu reorientarea economică și politică a Moscovei spre Beijing, cimentată în 2014 prin proiectul construcției gazoductului „Forța Siberiei“, care va lega cele două mari state vecine. ■

Garnitură pe Transsiberian

Ermak Timofeevici

de pe Amur, condusă de Onufri Stepanov, la 30 iunie 1658.

În consecință, Rusia a stopat, pentru un secol și jumătate, politica de avans teritorial pe Amur, acceptând, prin Tratatul de pace de la Ner-cinsk, din 27 august 1689, ca întregul bazin fertil al Amurului, cu accesul la zona neînghețată a Pacificului, până la aliniamentul nordic reprezentat de Munții Stanovoi, să facă parte din China. În schimb, Rusia a păstrat controlul asupra arealului de la est de lacul Baikal, până la râul Argun, menținând astfel posibilitatea unei conexiuni terestre spre Kamceatka și nordul înghețat al Pacificului.

Peste acest context favorabil dialogului ruso – chinez s-a impus personalitatea lui Sava Lukici Raguzinski Vladislavici. Acesta a condus delegația de negociatori ruși care a confirmat *status-quo*-ul ruso – chinez din sudul Siberiei prin Tratatul de la Kiahta, din 25 iunie 1728. Documentul a reglementat frontiera de la sud de lacul Baikal, iar Rusia a obținut posibilități sporite de a efectua operațiuni comerciale în China. Pe lângă comerțul în zonele de frontieră, rușii au căpătat dreptul să trimită o misiune comercială la fiecare trei ani la Beijing.

Tratatul a permis Rusiei construirea unei capele ortodoxe ruse în perimetrul ambasadei sale din Beijing. În prezent, în plan religios, urmările Tratatului de la Kiahta constau în existența comunității ortodoxe ruse din China, parte autonomă a Patriarhiei Moscovei.

Cea mai lungă cale ferată de pe glob

Sava Lukici Raguzinski Vladislavici a edificat colonia comercială de la Kiahta, din care a rezultat orașul contemporan cu același nume, situat în sudul Siberiei ruse, în imediata vecinătate cu Mongolia. Colonia a oferit prilejul schimburilor comerciale dintre Rusia și China, rușii exportând blănuri și piei din Siberia și ulterior din Alaska, iar chinezii bumbac, mătase și ceai. Inițial caravanele ruse erau un monopol de stat, până în 1762, când Ecaterina a II-a a permis și comerțul privat. După încheierea tratatului, Rusia a început construcția Drumului Ceaiului, numit și Drumul cel Mare, care lega Moscova de China prin Kazan, Ekaterinburg, Irkutsk și Kiahta, un drum al caravelor, practic un precursor al Transsiberianului.

Piotr Tolstoi

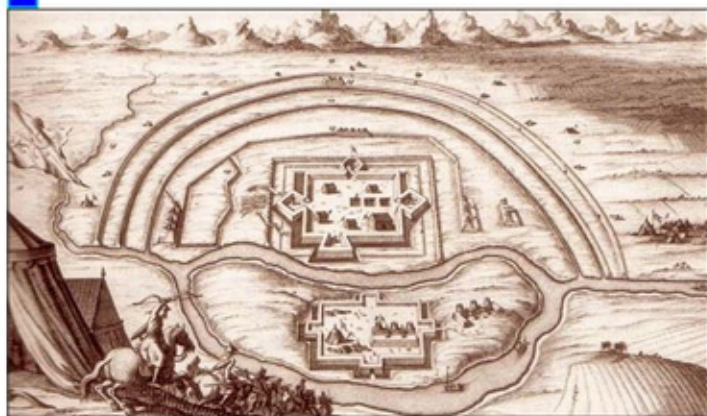
De tratatul negociat de Sava Lukici Raguzinski Vladislavici a profitat și China, care în 1755 – 1758 a anexat Hanatul Dzungar al mongolilor, localizat inclusiv în actuala Uigurie chineză (Xinjiang).

Sava Lukici Raguzinski Vladislavici a lăsat în plan literar, ca și Nicolae Milescu, descrieri ale Chinei și zonei învecinate din Siberia.

Pentru meritele sale, Sava Lukici Raguzinski Vladislavici a fost decorat cu Ordinul „Sf. Aleksandr Nevski”. După decesul survenit la 17 iunie 1738, tot ca semn al prețurii sale, a fost înhumat la Mănăstirea Sf. Aleksandr Nevski din Sankt Petersburg.

Opera lui Sava Lukici Raguzinski Vladislavici a rezistat 130 de ani. Însă odată cu mo-

Fortăreața Albazin atacată de chinezi

La absolvirea facultății...

mitropolitul Moldovei, Irineu Mihălcescu. Este oprit însă la București de fratele său, părintele Vasile Vasilache, pentru a sluji la Mănăstirea Antim. Se alătură astfel și grupării Rugul Aprins, inițiată chiar în toamna aceluși an la Mănăstirea Antim.

Arestat și condamnat

Părintele Haralambie Vasilache a fost tuns în monahism în 3 iunie 1944. Între lunile ianuarie – august 1946 a fost stareț al Mănăstirii Neamț; revenit la Mănăstirea Antim, a fost numit exarh (inspector) al Arhiepiscopiei Bucureștilor. Pentru o foarte scurtă perioadă, fusese și stareț al Mănăstirii Cernica (10 martie – 2 aprilie 1945).

După plecarea din această lume a patriarhului Nicodim Munteanu (27 februarie 1948), frații Vasile și Haralambie Vasilache, percepuți drept oameni ai vechiului regim și deci ostili puterii comuniste care tocmai se instala în forță, au fost nevoiți să plece din București, având într-o primă perioadă un traseu destul de sinuos. Părintele Haralambie Vasilache ajunge iarăși la Mănăstirea Neamț (1948), apoi la Dobrovăț și, în fine, pentru mai mulți ani, la Schitul Pocrov (Neamț), din 21

decembrie 1951, unde stareț era deja din noiembrie 1949 fratele său Vasile Vasilache. Ulterior, tot la Pocrov, unde exista o minusculă comunitate monahală, avea să se retragă și tatăl celor doi, părintele Gheorghe Vasilache.

În ziua de 25 mai 1959 cei doi călugări, Vasile și Haralambie Vasilache, au fost îndepărtați brutal din monahism. Fără alternativă, aceștia au revenit în locurile natale, la casa părintească din Vutcani (Vaslui), dar, neîndoielnic, viețuiau mai departe după regulile monahale. Apoi, la 15 septembrie 1959, cei doi frați sunt arestați. Conform mărturiilor ulterioare, cei doi au fost ridicați de 15 angajați ai poliției politice și transportați la sediul Securității din orașul Bacău. În urma unor anchete dure, au fost acuzați de activitate legionară – un laitmotiv în epocă –, de care însă erau total străini. Li s-a mai imputat susținerea unor conferințe cu tentă antisovietică și antibolșevică în timpul războiului; acestea fuseseră transmise parțial și la Radio (Iași și București).

Întrucât la percheziție au fost ridicate totodată mai multe scrieri ale celor doi teologi, inclusiv amintiri, acestea au cântărit de asemenea la dosar. Fiind încadrat la delictul de „uneltire contra ordinii sociale”, părintele Haralambie Vasilache, alături de fratele său, părintele Vasile, și-a primit sentința în data de 22 martie 1960: Tribunalul Militar Iași l-a condamnat la șapte ani de închisoare. Conform fișei penale, părintele Haralambie Vasilache și-a executat pedeapsa în închisorile Bacău, pe parcursul anchetei, Jilava (din 8 mai 1960) și Gherla (din 18 mai 1960). Din păcate, în penitenciar sănătatea părintelui Haralambie Vasilache a fost din ce în ce mai deteriorată și moare în ziua de 23 noiembrie 1962. Osemintele părintelui Haralambie Vasilache au fost aduse mai târziu (1970), în cimitirul de la Mănăstirea Cernica.

Iată o mărturie importantă depusă de N. Steinhardt, cu care a pățimit în închisoarea de la Gherla și căruia părintele Haralambie i-a fost primul duhovnic: „Operat de două ori, înspăimântător de slab, abia umblând, abia vorbind, mai toată ziua culcat și acoperit cu pătura, cufundat în rugăciuni, părintele Haralambie Vasilache așteaptă moartea. Află însă

PĂRINTELE HARALAMBIE VASILACHE UN MARTIR UITAT AL RUGULUI APRINS

Frații Haralambie și Vasile Vasilache

MARIUS VASILEANU

Părintele Haralambie Vasilache este, alături de părintele Daniil Sandu Tudor, unul dintre martirii mișcării Rugul Aprins, care au murit pentru credința creștină în închisorile comuniste.

Părintele Haralambie Vasilache s-a născut în 5 august 1910 – fiind mai mic cu un an decât fratele său părintele Vasile Vasilache –, în localitatea Idrici (comuna Roșiești, Vaslui), tatăl lor era preotul ortodox Gheorghe Vasilache. A făcut parte dintr-o familie cu șapte copii. A absolvit Seminarul Teologic Ortodox din Huși (1930) și Facultatea de Teologie Ortodoxă de la București (1934). S-a înscris pentru susținerea doctoratului în teologie la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Chișinău. A fost hirotonit diacon celib (slujitor al altarului, necăsătorit, care încă nu a fost tuns în

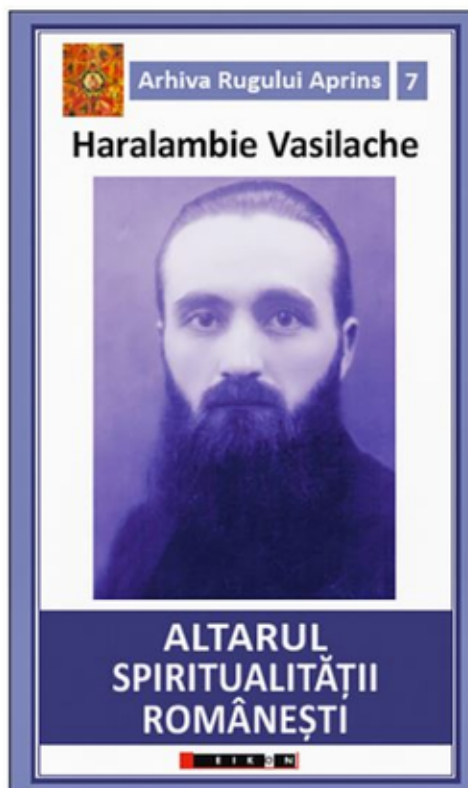
monahism) la Mănăstirea Adam de către Episcopul Nifon Criveanu al Hușilor, la 15 august 1935, și a fost trimis să slujească la Parohia „Domnească” din Bârlad. A mai slujit o vreme ca preot paroh în Lunca Banului (1937). Ulterior, tot în anul 1937, a devenit preot și duhovnic al Catedralei Episcopale din Huși, pentru a fi chemat apoi la Catedrala Mitropolitană din Iași, începând din 1 septembrie 1938.

Date fiind convulsiile războiului, în martie 1944 părintele H. Vasilache pleacă în refugiu către Mănăstirea Govora (Vâlcea), alături de

Este de la sine înțeles că fragmentul scris de mai sus este doar varianta convenabilă anchetatorului: atât în ceea ce privește subiectele, cât și redactarea acestora într-un veritabil „limbaj de lemn”, specific ideologiei acelor vremi.

Un consistent calup de mărturie despre părintele Haralambie V. este publicat chiar de fratele său, părintele Vasile Vasilache, cu precădere în volumul reeditat de noi în colecția *Arhiva Rugului Aprins*, intitulat *De la Antim la Pocrov* (Editura Eikon, 2015). În aceeași colecție a fost reeditată recent cartea care a devenit act de acuzare pentru părintele Haralambie Vasilache (singura scriere publicată în volum), anume: *Altarul spiritualității românești*. Ostile comunismului au fost considerate și alte scrieri, aflate în manuscris, ale părintelui Haralambie Vasilache. Abia acestea vor fi fost mai prețioase, consideră fratele său de sânge, părintele Vasile Vasilache: scrieri și jurnale de idei ale părintelui Haralambie și care, din păcate, nu au mai fost găsite în arhivele recuperate de la fosta Securitate.

Iată încă o mărturie despre personalitatea părintelui Haralambie V., notată de fratele său părintele Vasile V.: „Arhimandritul mitrofor Haralambie Vasilache strălucea prin alte calități. Banii ce i se dădeau, el îi ținea cu gunoiul sub mătura din colțul casei. De venea cineva să-i ceară, îl trimitea acolo să ia cât îi trebuie... În afară de orele de slujbă, la care era nelipsit, rugăciunea particulară o făcea în chilie ore întregi, până către miez de noapte. Ziua și-o dedica scrisului și cetitului. Zeci de manuscrise i s-au luat la arestare – de spiritualitate creștină, de filosofie și-ndeosebi de adânci studii de psihologie creștină... *Altarul*

spiritualității românești fusese numai un început a tot ceea ce a scris mai târziu. A fost un duhovnic prețuit și căutat de sute și mii de credincioși, oriunde a fost, la Iași, București, Cernica, Neamțu, Pocrov și în închisoare. În 1962 și-a dat duhul în închisoare, într-un nevinovăție”.

Dincolo de cărți rămâne adevărul unei vieți pline de încercări. Iar viața părintelui Haralambie Vasilache abia urmează a fi cercetată și descoperită, căci a fost un monah cu vocație intelectuală, teologică și spirituală, un candidat serios la recunoașterea sa ca martir al Bisericii Ortodoxe Române. ■

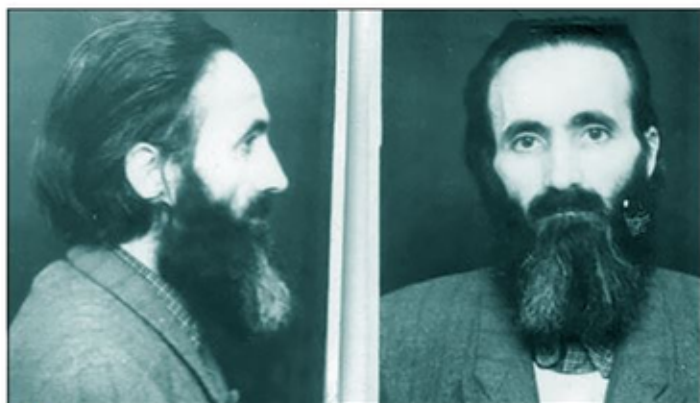

**Radio
România
Cultural**

**Știința în
cuvinte potrivite**

La Radio România Cultural
Cu Corina Negrea și Dan Manolache
Luni-vineri, de la ora 13.20

... și în dosarul de la arestarea părintelui (1959)

mijlocul și tăria de a ne vorbi uneori, câte puțin. Monah ce se afla, întâmpina sfârșitul cu seninătate, dar nu fără griji: ca omul cuminte care se gătește de drum lung și cunoaște că nu-i de răs, că e bine să chibzuiești din vreme la toate, să faci cuvenitele pregătiri și să te echipezi cugetând că e mai bine să prisosească decât să lipsească. Îmi dăruiește și mie câțva timp și privindu-l, grăindu-i, mă copleșește convingerea că suferințele au sens, că viața toată nu se poate să nu aibă sens [...] Părintelui Haralambie – ca unui sfânt – cutez să-i împărtășesc – e primul – cele două vise avute la Jilava cu un an și jumate înainte, în celula douăzeci și cinci [...] Părintele Haralambie mă ascultă cu atenție, nu surâde, nu tresare. Apoi se pronunță: nu crede că visele ori arătările sunt suspecte. Dimpotrivă, mă ferește. Îmi cere însă multă discreție și smerită stăpânire de sine. Și mai ales – e greu de priceput, zice, totuși mă roagă să fac un efort – să le iau drept firești, drept ceva neexcepțional, care să nu mă scoată din făgașul cât se poate de comun al vieții de obște. Un gând bun din partea mamei, așa ca o salutare. Iar mila Domnului e bogată; când trece, se întâmplă ca poala hainei Lui să atingă pe te miri cine. Facem și planuri de viitor, părintele – ca orice muribund autentic – fiind sută-n sută convins că are să moară și tot sută-n sută încredințat că va trăi. Dar nu mai trec decât puține zile și se produce o hemoragie puternică. Îl doboară. Medicul deținut, chemat cu stăruință, sosit cu greu, dă din cap. Șeful camerei îl înfășoară pe părintele Haralambie în pătură, iar eu îl duc, împreună cu alt deținut, până la ușa celei de unde, noi stând cu fața

la perete și brațele peste ochi, plantoanele – ridicându-l de pe jos – îl cară la infirmerie. Am aflat mai târziu că a murit a doua zi.“ (*Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2000, pp. 94 – 95 și 97).

Serieri considerate ostile comunismului

Părintele martir Haralambie Vasilache a făcut parte la rândul său din obștea Mănăstirii Antim în perioada desfășurării oficiale a întâlnirilor Rugului Aprins (1944 – 1948), întâlniri la care a ținut două conferințe, conform unui fragment din ancheta penală: „De asemenea, Vasilache Vasile prin anul 1945 – 1946 mi-a mai spus că el cu alți călugări de la Mănăstirea Antim din București au format o asociație cu caracter mistico-religios, în cadrul căreia trebuia ca fiecare călugăr sau preot să țină conferințe cu scopul de a menține în rândul credincioșilor moralul religios și pentru a fi ținute mai aproape de Biserică. Asociației i-au dat denumirea de *Rugul Aprins*, fără să-mi spună alte amănunte. Eu, ca frate cu Vasilache Vasile, am pregătit și susținut două conferințe cu caracter religios ce au avut ca teme: una «Există Dumnezeu» și a doua «Dacă există suflet» și am răspuns în scris pe teme religioase, idealiste, așa cum aveam rânduiala în Biserică. Conferințele se țineau cu participarea mai multor oameni din București și se discuta, după conferință, public. Luau parte mitropolitul [Tit Simedrea] și alte persoane oficiale. Eu nu cunosc ca această asociație să fi avut și rol politic și nici nu cunosc ce s-a ales din ea după 1948, când am plecat la Huși, la Dobrovăț și la Moreni, apoi la Tg. Neamț. În București am mai cunoscut pe un oarecare Sandu Tudor, Benedict Ghiuș, Sofian Boghiu, Andrei Scrima și alții erau atunci la Mănăstirea Antim, dar nu am purtat niciodată discuții politice cu ei și nici nu cunosc amănunte despre ei, unde s-ar afla acum“.

Sediul Ministerului Agriculturii și Domeniilor

Onor. Ministerului de Agricultură și Domenii, prin reprezentanții săi legali

București, Bd. Carol I nr. 26

Subsemnații: Dimitrie N.D. Ghika-Comănești personal și Petru Gh. Folter, în calitate de procurator al d-lor Eugen și Nicolae N.D. Ghika-Comănești, toți cu domiciliul ales în București, str. Sf. Ștefan nr. 3, la birourile Administrației Bunurilor Ghika-Comănești, avem onoare a vă face următoarea notificare:

În *Monitorul Oficial* nr. 229 partea I, din 4 octombrie 1947, s-a publicat deciziunea M.A.D. nr. 36.717 prin care dvs., considerând părăsite pădurile proprietatea noastră, situate toate pe Valea Troțului, din comunele Dofțana, Dărmănești, Comănești, Lăloaia, Asău, Goioasa, Moinănești și Palanca, jud. Bacău, dispuneți luarea lor în administrare de către dvs. prin ocoalele silvice Dofțana, Lăloaia și Agăș, ocoale silvice create ad-hoc, iar prin Centrul de exploatare Comănești,

înființat tot prin arătata deciziune, dispuneți exploatarea, comercializarea și industrializarea produselor lemnoase ale acestor păduri, proprietatea noastră.

Această procedură constituie un abuz de autoritate, o flagrantă ilegalitate, o încălcare a drepturilor noastre de proprietate și o violare a Constituției și nu face decât să încununeze nesfârșitul lanț de abuzuri comis în dauna noastră, pe Valea Troțului.

Se afirmă în preambulul sus-arătatei dvs. deciziuni că necesitatea care a determinat darea acestei deciziuni a fost faptul că de la data de 23 august 1944, pădurile fiind părăsite de către proprietarii lor, se făceau tăieri în dezordine și delict silvice, astfel că interesul salvării de la distrugere a pădurilor impunea această măsură.

Argumentarea aceasta este totalmente nereală.

Nu am părăsit niciun singur moment, nici înainte și nici după 23 august 1944, pădurile noastre și întreg personalul nostru silvic, compus din 42 de pădurari, 15 brigadier, 2 conducători, 1 inginer și 1 administrator, au stat neclintiti la posturile lor, chiar și atunci când această regiune devenise teatru de luptă.

Am continuat să ne îndeplinim obligațiile noastre de pază și control a exploatarei pădurilor până în primele luni ale anului 1945, când în mod samavolnic, întrebuintându-se constrângeri fizice, întreg per-

În zona Răchitiș (azi în județul Bacău) lemnele tăiate în pădure erau trase cu vitele până la calea ferată

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

În afara formelor consacrate de corespondență, unde sunt împărtășite cele mai diverse informații de natură particulară sau publică, există și scrisori adresate autorităților cu intenția de a semna un abuz, a curma o nedreptate sau o încălcare a legii. Acest gen a cunoscut o recrudescență dramatică imediat după încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, când societatea burgheză s-a prăbușit, cu toate valorile ei, inclusiv respectarea proprietății, și locul i-a fost luat de confiscări, naționalizări și rapturi de tot felul, în temeiul unei legi

Concret, pe Valea Trotușului, zece proprietari exploatau, încă din anul 1920, prin Societatea Foresta italo-română, păduri în suprafață de aproape 60.000 ha. În 1947, guvernul Petru Groza, în temeiul legii „pentru apărarea patrimoniului forestier“, mandatează Casa pădurilor statului să încheie convenții cu proprietarii „relative la drepturile ce rezultă din calitatea lor de proprietari pentru perioada vremelnică a administrării acestor păduri de către Casa pădurilor statului“.

Administrarea se făcea „în condiții stabilite de comun acord“ între Ministerul Agriculturii și proprietari. Retorica comunistă era perfectă, dar realitatea era cu totul alta. Grupul proprietarilor (Creditul Funciar Rural, urmașii lui N.D. Ghika-Comănești, Emil Ghika, Radu Rosetti, Ileana Rosetti, Ioana Sturdza, Elisabeta Varlaam, Elisabeta Știrbei, Alina Krupenski și Elena Șepilici) își vede personalul silvic molestat și izgonit de reprezentanții locali ai Frontului Plugarilor și, prin urmare, în imposibilitate de a mai exploata parchetele forestiere. Motivul? Le părăsiseră la 23 august 1944!

Scrisoarea adresată Ministerului Agriculturii, publicată mai jos, încearcă să restabilească adevărul în ceea ce privește patrimoniul deținut de persoane fizice. Din nenorocire, lucrul nu mai era cu putință. Nu numai pe Valea Trotușului, dar în întreaga țară – de la moșii de mii de hectare, la ateliere de cizmărie, farmacii, cabinete medicale, tipografii, spălătorii, fabrici, ateliere auto –, totul trebuia trecut, fără întârziere, „în mâna poporului“. De ar fi fost așa, poate cu o exploatare chibzuită s-ar fi salvat ceva; de fapt, s-a distrus cu sălbăticie un patrimoniu irecuperabil, cu motivațiile cele mai halucinante: părăsirea proprietății (chiar dacă temporar, deoarece fusese în zonă de război), neachitarea impozitelor (fiindcă proprietarii erau în închisoare), detinerea prea multor bunuri (sic!)

Cazul pădurilor de pe Valea Troțușului rămâne caracteristic pentru haosul economic instaurat de puterea comunistă, manevrată de ocupantul sovietic, dar deopotrivă dornică să se afirme prin distrugere, ignorarea legilor și triumful bunului plăc.

Scrisoarea se păstrează la Biblioteca Academiei.

de la 23 August 1944
ntanșii burgheziei a
atât pe teren econo-
 și pe teren politic,
dăuntru guvernului,
mafara lui, să lupte cu
nșoacele contra înță-
gimului de democra-
a saboteze din toate
măsurile lui.

**„Fabricile sunt ale noastre,
să le păzim ca ochii din cap!”**

Muncitorii din uzinele și fabricile din Capitală și provincie au primit cu mare entuziasm legea de naționalizare a întreprinderilor

ch = Dej. 2) Tov. Ana Paulet, Tetshari Georgescu

Venim a jigni pe unitate răsăditului și va răstorni
fulgerilor la fabrici și mine, grădite muncitorești. La propo-
ziția Comitetului Central al Partidului Muncitoresc, Ro-
man Comitetul de Miniștri a hotărât: și Marele Adunare Na-
țională a votat: promulgare de lege pentru naționalizarea întreg
patrimoniului.

Se citre p. 371, fraza: muncitorii bucuria reviziei de a
si alina de viziunea deosebita; semina - patroni -
care va cuprins si apasat alina din cauza de vreme. Se
intra din vorba muncitorilor si sunt: compasi de, urmasi
muncitorii fiind acum de partea muncitorii care, cand
intra de muncitorii de, Parola: Muncitorii, Ronda, m
este alina pe drumul sau socialism.

Ministerul mai în vîrstă este cunoscut din plin înalta eroare a marelui experiment pe toate — au acordat pe ambele Comitetul și Comisiunea de legi.

LA „MALAXA”

La chiamava prelungă a strenei peste 7000 de musicisti, tubieri și funcționari s'au intrunat în oraș la sala de festivități.

LA „MALAXA“

La chumarna prelungi a stremit peste 7000 de muncitori, tehnicieni si functionari s-au intrunit in sala de festivitat.

Ziarul Scânteia anunță nationalizarea din 11 iunie 1948

fest al organelor administrative superioare care au înțeles să acopere abuzurile și samavolniciile comise de către autoritățile locale.

Eram în drept să nădăjduim că în cele din urmă autoritățile superioare din București vor înțelege enormitatea abuzului și vor face ca legea să fie respectată și aplicată și în acest colț al țării, Valea Troțușului.

Așteptările noastre însă au fost înșelate, ba mai mult, onor. minister, prin deciziunea ce a fost publicată în *Monitorul Oficial* din 4 octombrie 1947, încearcă să legalizeze o situație creată prin abuz și care are la bază exclusiv samavolnicia și călcarea legilor.

Alegațiunea că am părăsit pădurile noastre este de două ori inexactă și onor. minister cunoaște perfect acest lucru din toate plângerile

adresate și de pe care păstrăm dovezile de înmânare.

În prim loc, nu ni se poate face un capăt de acuzare din faptul că personalul nostru silvic nu se mai găsește astăzi la locul său, căci această lipsă de la post este datorată exclusiv abuzurilor autorităților locale care i-au izgonit sub grave amenințări și în multe cazuri chiar grave maltratări care au necesitat internări în spitale.

Întreg personalul nostru silvic, cu toate că a fost alungat din posturile ce ocupa, a continuat să fie salarizat de către noi, numai pentru considerentul că trebuie să avem intact

personalul astfel ca, în momentul când va înceta starea de abuz și ilegalitate actuală, să putem reintra perfect organizați în administrarea bunurilor noastre.

Dar în afară de aceasta, în fapt chiar nu se poate susține că noi am părăsit pădurile noastre.

Toate pădurile noastre au fost date în exploatare încă din anul 1920 – 1921, pe o perioadă ce se întinde până la

Troțușului și-a instalat la Comănești și Agăș două fabrici moderne de cherestea care contează printre cele mai mari din țară. Societatea Foresta italo – română nu și-a întrerupt niciun singur moment exploatarea, căci întreaga sa producție este programată și se livrează în vederea exclusivă a acoperirii obligațiilor Armistițiului.

Cum se poate susține deci, măcar cu o umbră de seriozitate, că noi am părăsit pădurile când prepusul nostru direct însărcinat cu administrarea, paza și exploatarea bunurilor noastre a continuat neîntrerupt să-și îndeplinească însărcinarea sa?

Din cele expuse mai sus reiese că substratul moral ce trebuie să existe la baza oricărei dispoziții legale lipsește deciziunii onor. Ministerului

Agriculturii și Domeniilor.

Prin darea acestei deciziuni, drepturile noastre, care erau încălcate până acum samavolnic de către autoritățile locale și de către diverși indivizi fără responsabilitate, sunt de data aceasta nesocotite și legea grav violată de însuși onor. Minister al Agriculturii și Domeniilor.

Deciziunea dvs. cu nr. 36.717, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 229/1947, constituie pentru noi și este în realitate un act abuziv de autoritate care violează atât constituțiunea cât și legile țării în vigoare.

(Continuare în p. 79)

Cale ferată forestieră

1965, Societății Foresta italo – română.

În conformitate cu stipulațiunile contractelor ce avem cu această societate, exploatarea, administrarea, paza pădurilor și în mare parte chiar replantările sunt toate în sarcina ei, astfel că personalul nostru silvic nu făcea decât să controleze dacă Societatea Foresta își îndeplinea obligațiunile, întărind paza regimului silvic în pădurile noastre, care erau date astfel drept exemplu de administrare și gospodărire silvică.

Societatea Foresta italo – română având în exploatare pădurile noastre de pe Valea

sonalul nostru silvic și administrativ a fost îndepărtat din serviciu și împiedicat de a-și mai îndeplini misiunea.

Acei care comiteau acest abuz erau tocmai autoritățile locale, autorități care aveau căderea să împiedice samavolniciile, iar nu să le comită.

Scopul izgonirii personalului nostru era clar, căci se puteau face în acest mod, nesupărate de nimeni, abuzuri și delict, astfel că de la data aceea, distrugerile și tăierile nu au mai conținut, fiind în multe cazuri comise de înseși autoritățile locale.

Am reclamat neconținut atât autorităților județene Bacău, cât și direct onor. Ministere de Agricultură și Interne, cerând insistent luarea măsurilor legale de apărare și repunerea noastră în drepturile ce ne erau călcate.

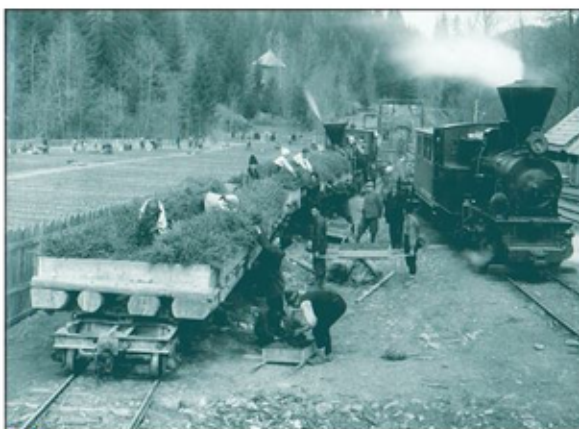
S-a dispus facerea unor serii de anchete, fie prin inginerii silvici conducători ai serviciilor județene Bacău, fie direct prin inspectorii generali de control trimiși de la București.

Constatările acestor persoane care au anchetat la fața locului sunt de-a dreptul uluitoare și absolut toate rapoartele de anchetă conchid la vinovăția nediscutată a tuturor autorităților locale.

Astfel, procesele verbale încheiate în zilele de 30 și 31 mai, 18 – 19 iunie și 1 – 2 și 3 septembrie 1945, de către inginerul șef silvic D.C. Chrischi, șeful serviciului silvic Bacău, spun categoric:

„Toate pădurile în cauză, în suprafață de 33.036 ha, au fost declarate confiscate de către organizațiile Frontului Plugarilor din comunele Comănești, Lăloaia, Asău, Goioasa, Agăș și Palanca, încă de la data de 18 februarie 1945.

Ca urmare a acestei acțiuni, personalul silvic al succes. N.D. Ghika și al Societății Foresta italo – română Comănești și Agăș a fost îndepărtat

La Ardeluța, lângă Bicăz, se încarcă puieti pentru a fi transportați cu trenul spre zonele unde se făcea reîmpădurirea

din serviciu de către organizațiile comunale ale Frontului Plugarilor”.

Referatul d-lui inginer I. Marinescu nr. 17 din 27 aprilie 1945, jurnalizat la dvs. sub nr. 8.810 din 1945, este și el edificator. Ancheta efectuată de domnia sa drept rezultat al plângerilor noastre și a[le] Societății Foresta italo – română conduce la concluziuni de vinovăție categorice ale autorităților locale ce se vedeau încurajate de forul superior județean, iar propunerile referatului indicau, printre alte măsuri, ca fiind neapărat necesară reinstalarea întregului personal silvic,

izgonit pe nedrept de la posturile lor.

Plângerile noastre devenind din ce în ce mai numeroase și rezultatele tuturor cercetărilor arătând o stare de jaf, distrugere și abuz nemaipomenită, s-au dat de către dvs. dispozițiuni pentru intrarea în legalitate, dispozițiuni care însă nu s-au executat în fapt, căci nu s-au bucurat de sprijinul legal al autorităților județene și locale.

Văzându-se însă de către cei vinovați, și care puteau fi făcuți răspunzători de devastările comise, această situațiune de neîncetat protest din partea noastră, au căutat prin diferite mijloace de intimidare și presiune să obțină din partea noastră sau măcar din partea personalului nostru silvic mai inferior declarațiuni din care să rezulte o recu-

noaștere că noi am părăsit proprietățile noastre după 23 august 1944.

Bineînțeles că toate aceste încercări au rămas fără niciun rezultat, întreg personalul nostru refuzând a face asemenea declarațiuni.

Suntem în posesiunea întregului material documentar din care se vede până la evidență că noi am fost deposedați în mod barbar și bunurile noastre au fost însușite de alții, în disprețul tuturor legilor care ne garantau drepturile noastre și această situațiune abuzivă s-a putut produce și dăinui grație numai concursului tacit și în multe cazuri chiar mani-

și chesturile care aveau în subordine zonele aflate pe traseul Palatului Regal Calea Victoriei – Bulvardul Elisabeta (până la Liceul „Gh. Lazăr”) – Strada Izvor – Stadionul „Principele Carol” urma să efectueze în comun „un riguros control al imobilelor aflate pe traseu, fiecare din punct de vedere ce-l privește”. Totodată, angajații Serviciului Poliției Judiciare, Serviciului Controlului Străinilor și Hotelurilor și chesturilor aveau să le aducă la cunoștință proprietarilor și chiriașilor locuințelor aflate pe traseul de deplasare al regelui Carol al II-lea faptul că nu se permitea închirierea balcoanelor sau primirea unor persoane străine în imobilele de pe traseul respectiv, iar publicul nu avea voie să se suie în pomi, pe acoperișuri, pe stâlpii de susținere a cablurilor telefonice sau pe stâlpii de iluminat, în podurile caselor sau în clopotnițe. Cei care locuiau temporar în camerele hotelurilor aflate pe itinerarul de deplasare al suveranului urma să fie verificați. În cazul în care persoanele cazate într-un hotel nu inspirau încredere, agenții de poliție aveau aprobarea să le mute. Toate camerele goale urma să fie încuiate, iar cheile de la acestea erau predate spre păstrare unui agent desemnat în acest scop pentru fiecare hotel aflat pe itinerarul de deplasare al regelui. În cazul imobilelor cu mai multe intrări și ieșiri, agenții de poliție aveau obligația să le închidă, lăsând deschisă doar una singură pentru fiecare clădire. La intrările închise urma să se instaleze posturi de pază. De asemenea, urma să se închidă din vreme toate pasajele pietonale de pe traseu înainte de trecerea cortegiului regal.

In cazul clădirilor aflate în curs de demolare, un agent urma să-i strângă într-un singur loc pe lucrătorii de la imobilul în cauză cu cel puțin o oră înainte de trecerea suveranului. Agentul respectiv răspundea împreună cu cel care îl numise în acel post „de orice act necugetat ar săvârși vreunul din cei ce i s-au dat în rază”.

Calea Victoriei, în 1939

Agenții de poliție aveau obligația să verifice „cu amănunțime: gurile de canal, telefon, stâlpii susținători ai lămpilor electrice, felinarele cu lumină și gaz aerian, clopotnițele, binalele [construcții în curs de dărâmare – n.n.], locurile virane, pomii, rezervoarele cu combustibili de la

marile clădiri, în general ori și ce loc și lucru ce ar putea servi drept adăpost sau punct de pornire pentru comiterea vreunui fapt necugetat. Se va da toată atențiunea depozitelor de benzină și wespasienelor, unde se vor fixa posturi”. O nouă verificare urma să se efectueze atât în dimineața zilei de 8 iunie, înainte de trecerea regelui, cât și în după-amiaza aceleiași zile, înainte de înapoierea suveranului la Palat.

Se interzicea scoaterea de mese pe trotuare, în dreptul restaurantelor, berăriilor, bodegilor și cofetăriilor aflate pe traseul de deplasare a cortegiului regal.

„Niciun fel de demonstrație de nicio formă, ce iese din cadrul programului, nu este permisă; se va reprimă îndată și cu toată energia”. De asemenea, „nu se admite portul uniformelor, insigneelor etc. a niciunei organizații politice, afară de F.R.N. [Frontul Renașterii Naționale – n.n.]. Nu se admite răspândirea de material de propagandă sau cu caracter subversiv”.

Se interziceau: aruncarea de flori pe întregul traseu; înmânarea de memorii sau petiții regelui atât pe timpul deplasării acestuia, cât și la stadion, pe timpul desfășurării serbărilor.

Verificarea clădirilor și controlul pe traseu urma să fie asigurate de agenți obișnuiți de poliție, însoțiți de agenți ai Direcțiunii Generale a Poliției și de membri ai Serviciului S din cadrul Marelui Stat Major. Orice imobil urma să fie controlat începând din pivniță și terminând cu podul. O atenție deosebită trebuia să fie acordată podurilor aflate în zona străzii Izvor.

Membrii Serviciului Poliției Sociale și al Informațiilor, de comun acord cu cei ai Direcțiunii Generale a Poliției și cei ai Serviciului

8 iunie 1939

MĂSURI SPECIALE PENTRU CAROL AL II-LEA

PETRE OPRÎȘ

Regele Carol al II-lea în caleașcă cu Marele Voievod Mihai

Existența unor importante focare de tensiune la frontierele de est și de vest ale țării în perioada interbelică a determinat autoritățile române să adopte o serie de măsuri suplimentare pentru protejarea demnitarilor români și străini aflați în România. Aceste măsuri s-au înăspit după instaurarea regimului de autoritate personală al regelui Carol al II-lea, în februarie 1938.

Cum existau informații potrivit cărora era posibilă producerea unui atentat terorist împotriva regelui Carol al II-lea, Serviciul Poliției Sociale și al Informațiilor (din cadrul Prefecturii Poliției municipiului București) a emis la 6 iunie 1939 un „Ordin de serviciu”, prin care stabilea „măsuri pentru asigurarea ordinii, pazei și siguranței” cu prilejul organizării în Capitală, la 8 iunie 1939, a „Zilei tineretului” de către „Straja Țării” și a „Zilei Sporturilor” pe stadionul „Principele Carol” – A.N.E.F. (redenumit ulterior „Republicii”).

Serviciul Poliției Judiciare urma să efectueze imediat noi verificări la toate instalațiile și lucrările care se executau la stadion, o atenție deosebită urmând să fie acordată tribunei regale și tribunelor unde urma să ia loc demnitarii români și străini. O asemenea dispoziție a fost emisă ca urmare a accidentului ce avusese loc

la 8 iunie 1936, când o tribună a stadionului respectiv a cedat și s-a prăbușit sub greutatea spectatorilor ce asistau la un spectacol sportiv, provocând moartea a trei spectatori și rănierea altor sute. Trebuia verificați toți muncitorii care lucrau la stadion, inclusiv angajații bufetului, urmând ca „tot ce se va vedea suspect va fi de îndată îndepărtat”. La stadion se instala un sistem de pază permanent. În ziua repetiției generale (6 iunie 1939), angajații Poliției Judiciare au verificat din nou personalul care participa la cele două serbări, apoi a avut loc o altă verificare amănunțită în dimineața zilei de 8 iunie, instalându-se agenți și jandarmi „care nu vor mai permite intrarea la tribune decât pe baza invitațiilor, cari sunt numerotate”. Nu se admitea niciun fel de concesi.

Serviciul Poliției Judiciare, Serviciul Controlului Străinilor și Hotelurilor

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Ion Bulei – REGINA MARIA**

Editura Meteor Publishing, București, 2016, 207 pp.

● **Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae – ENCICLOPEDIA STATELOR LUMII** (ediția a XV-a; cuvânt înainte: acad. Mircea Malița)

Editura Meronia, București, 2018, 823 pp.

● **ACTA. THE MANAGEMENT OF INTERNATIONAL CRISES SINCE 1919** (The Bucharest Conference, September 2012; sub egida Comisiei Române de Istorie a Relațiilor Internaționale; ediție de Dumitru Preda)

Editura Cavallioti, București, 2016, 329 pp.

● **Valeriu Avram, Valeriu Nicolescu – AVIATORI BUZOIENI PE CERUL ROMÂNIEI ȘI AL EUROPEI (1916 – 1919; 1941 – 1945)**

Editura Editgraph, Buzău, 2015, 310 pp.

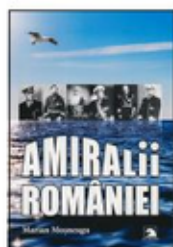
● **Lavinia Betea – ULTIMUL AN DIN VIAȚA ELENEI CEAUȘESCU. AGENDA TOVARĂȘEI ÎN 1989**

Editura Corint, București, 2018, 298 pp.

● **Alexander Gogun – COMANDOURILE LUI STALIN. PARTIZANII UCRAINENI**

Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2018, 350 pp.

● **Marian Moșneagu – AMIRALII ROMÂNIEI**

Editura Ex Ponto, Constanța, 2017, 555 pp.

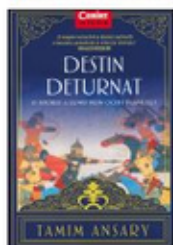
● **Richard J. Aldrich – GCHQ. POVEȘTEA NECENZURATĂ A CELEI MAI SECRETE AGENȚII DE INFORMAȚII DIN MAREA BRITANIE** (traducere din limba engleză de Eugen Damian)

Editura Meteor Publishing, București, 2018, 672 pp.

● **DE LA IMPERIU LA REGAT. ROMÂNII BAȘARABENI ȘI MARELE RĂZBOI** (editori: Gheorghe Negustor și Mircea-Cristian Ghenghea)

Editura Mega, Cluj-Napoca, 2018, 281 pp.

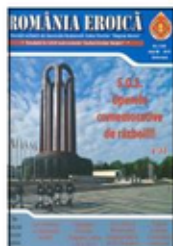
● **Tamin Ansary – DESTIN DETURNAT. O ISTORIE A LUMII PRIN OCHII ISLAMULUI** (traducere din limba engleză de Anca Irina Ionescu; prefață de Teodor Baconschi)

Editura Corint, București, 2018, 473 pp.

● **TRANSYLVANIAN REVIEW** (sub egida Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies)

Volum XXVII, no. 1, 2018, 158 pp.

● **ROMÂNIA EROICĂ** (Revistă de cultură și educație patriotică, de cinstire a eroilor neamului, editată de Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”)

Nr. 2 (55), Anul XX, 2017, 64 pp.

S din Marele Stat Major aveau și obligația de a efectua „investigațiuni printre membrii organizațiunilor de extremă stânga și dreapta, pentru a afla din timp intențiunile, astfel ca nicio eventualitate să nu ne surprindă”.

Totodată, agenții serviciilor Poliției

Judiciare și Poliției Sociale au primit ordin să efectueze razii în localurile din București în vederea arestării tuturor persoanelor care nu aveau acte de identitate asupra lor sau care păreau suspecte. Ulterior, persoanele arestate urma să fie triate la Prefectura Poliției Capitalei.

Trascul de deplasare a regelui, precum și sectoarele și subsectoarele de siguranță fixate rămăneau aceleași atât pentru ceremoniile care aveau loc în dimineața zilei de 8 iunie 1939, cât și pentru serbarea de după-amiază. Personalul care asigura misiunile respective trebuia să poarte uniformă neagră (dimineața) și pe cea albă (după-amiază) și se instala pe teren la ora 07.00, respectiv la ora 14.30. Retragera se făcea la ordin.

Locul pe care urma să-l ocupe ziariștii în tribună era clar precizat, accesul acestora pe stadion fiind permis numai pe baza unei legitimații speciale vizate pe anul în curs. Fotografii acreditați trebuia să poarte o brasărdă neagră pe care se găseau înscrise cu fir de aur un număr de ordine și inscripția „Prefectura Poliției Municipiului București”. Totodată, se interzicea plimbarea oricărei persoane de la un sector la altul și staționarea în preajma gardului stadionului (care nu era prea solid).

Pentru a evita apariția de probleme în tribune, la fiecare dintre ele exista câte un ofițer

Spectacol organizat de Străjerii Țării pe stadionul A.N.E.F.

de poliție și un ajutor al acestuia, care colaborau cu plasatorii organizației „Straja Țării”.

În ziua de 8 iunie 1939 era suspendată circulația tramvaiului 8. Tramvaiele 14 și 24 urma să circule din direcția Obor numai până la statuia lui I.C. Brătianu, iar din direcția

Cotroceni numai până la Liceul „Gheorghe Lazăr”. Tramvaiele 3 și 12 circula în ziua respectivă, din direcția Gara de Nord, numai până la Uzina Electrică situată pe strada Berzei. Pe Bulevardul Principele Mircea se institua pentru o zi sensul unic în direcția Uranus, urmând ca toate tramvaiele care veneau din direcția Halelor Centrale să poată circula pe bulevard și apoi pe strada Uranus.

Autobuzele Societății de Transport București (S.T.B.) puteau circula până la ora 06.00 pe Bulevardul Elisabeta, strada Izvor, până la Arhivele Statului, apoi pe Bulevardul Principele Mircea, strada Uranus, respectând sensul unic instituit pentru ziua respectivă.

În vederea afluirii corespunzătoare a publicului, Regimentul de Jandarmi a primit ordin pentru formarea de cordoane alcătuite din 40 de ostași în Piața Arhivelor și 40 de ostași la intrarea în stadion, dinspre strada Izvor.

Manifestările s-au desfășurat fără incidente deosebite. Pentru cei care au apucat marile manifestări de la 1 Mai sau 23 August sau „grandioasele” spectacole organizate pe același stadion sau pe fostul stadion „23 August” de regimul comunist, similitudinile sunt evidente. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

**Porecla
în renume**

NELSON AL ORIENTULUI

FLORENTINA DOLGHIN

Heihachiro Togo și desen din presa niponă înfățișând bătălia din largul insulei Tsushima; victoria i-a adus amiralului nipon supranumele de „Nelson al Orientului”

Înainte de a urca pe tronul Rusiei, ultimul țar, Nicolae al II-lea, este trimis de tatăl lui, Alexandru al III-lea, într-o aprofundare a educației sale politice, dar mai ales ca să o uite pe balerina Matilda Kșeșinskaia (Magazin istoric, nr. 3/2017), într-o călătorie în India, Indochina și Japonia. Gata-gata ca periplul să se încheie dramatic pentru viitorul țar: la 11 mai 1891, în Țara Soarelui Răsare, abia scapă dintr-un atentat. Vizitând împrejurimile orașului Tokyo, vechea capitală, tânărul de 23 de ani este agresat de un polițist dezzechilibrat mintal, care, fără vreun motiv aparent, își abate sabia, pe care o ține cu ambele mâini, asupra capului lui Nicolae. Din fericire, lama alunecă spre urechea dreaptă a acestuia. Când japonezul se pregătește să lovească din nou, este imobilizat. În pofida violenței loviturii și a hemoragiei, rana nu are urmări grave, în afara unei ușoare contuzii, care îi va provoca migrene multă vreme țărilor.

Curtea Japoniei este înlemnită de rușine, mai ales că fanaticul este unul dintre agenții de securitate, postați la fiecare opt pași la trecerea cortegiului rus. Călătoria este întreruptă. Dar rana politică nu se va cicatriza niciodată. Viitorul țar va detesta de acum încolo Japonia, care nu i-a arătat decât ură. De atunci, pentru tânărul Romanov toți japonezii sunt niște makaki, niște pigmei, niște maimuțe. Agresorul, Tsuda Sanzo, își explică gestul prin aceea că țara lui se temea de un atac rusesc.

CAPTOR

5

1830. Deyul Algerului, Hussein, cel care în august precedent a ordonat să se deschidă focul asupra unei nave franceze care înălțase pavilion de solie, remite generalului Bourmont, comandantul expediției navale de cucerire din mai, două chei de alamă, lungi de 31 de cm: cheile de onoare ale Orașului Alb. Fortul Împăratului, principalul loc fortificat otoman aflat în sudul orașului, pe care îl domină, cade în mâinile armatei regelui Franței Carol al X-lea. Această capitulare marchează începutul colonizării țării, oficial anexată Franței în 1834. Expediția are loc într-un moment când Orientul este la modă în rândul poezilor și pictorilor. Pentru ei este un fel de reluare a cruciadelor, iar trei decenii mai târziu Algeria colonială va deveni raiul turiștilor francezi și englezi, care, cu ghidul în mână – primele datând din 1836 – străbat țara în câteva săptămâni, cu trenul, diligența, cu calul sau pe cămile și mai ales *per pedes*.

15

1099. La apelul Papei Urban al II-lea, lansat cu patru ani în urmă, în timpul Conciliului de la Clermont, în Auvergne, o armată de aproximativ 24.000 de cruciați cucerește Ierusalimul, după cinci săptămâni de asediu. De patru secole, din 636, Orașul sfânt se află în mâinile musulmanilor. Arabii au respectat la început inima pietății creștine, mormântul lui Hristos, Sfântul Mormânt, occidentalii putând să-l viziteze liber; selgiucizii însă, care le-au succedat, în 1078, i-au persecutat și torturat pe creștini. Papa a descris frecvent în predicile lui suferințele pelerinilor, ceea ce explică entuziasmul cu care se înarmează și luptă creștinii cruciați.

18

1706. Un mare incendiu izbucnește în timpul lucrărilor, începute cu trei ani în urmă, de înălțare a orașului Sankt Petersburg, pe malurile Nevei, compromițând înaintarea lor. Focul cruță, în mod miraculos, pulberăriile. Dar riscul dovedește că lemnul, care arde prea ușor, trebuie înlocuit definitiv cu piatra. Fiecare viitor locuitor va trebui să furnizeze, la porunca țarului Petru I, 100 de blocuri de piatră pe an, sub pedeapsa unei amenzi. Soldații și prizonierii, care învață mai multe meserii, devin și tâmplari. Șantierul nu tolerează niciun dezertor. Doi ani mai târziu, lucrările sunt oprite, pentru că trupele suedeze se află la doar 30 km depărtare și trebuie organizată rezistența. Regele Suediei, Carol al XII-lea, și-a făcut calculul că noul oraș al lui Petru I trebuie capturat. Nu are succes, iar un alt mare incendiu, care lovește de data asta Moscova, șase ani mai târziu, vine în ajutorul constructorilor capitalei de nord. Țarul îi invită atunci pe moscoviți, care îl ironizau pentru ideea de a ridica un oraș între mlaștini, să se stabilească pe Neva.

25

1772. Trei mari puteri vecine, Imperiile Rus, de la est, Prusac, de la vest, Austriac, de la sud, amputează în această zi teritoriul unei țări a cărei populație susține a fi „cea mai veche nație din Europa“, Polonia, guvernată de un rege ales de nobili, deci neereditar. Este un stat vast, cu 17 milioane de locuitori, cu pământuri fertile și orașe vechi, la care vecinii au râvnit dintotdeauna. Ecaterina a II-a primește Bielorusia la nord de Dvina și la est de Nipru (cu orașele Poloțk, Vitebsk, Moghiliiov, Gomel), Frederic al II-lea – Prusia occidentală (mai puțin enclavele Thorn și Danzig), Maria Tereza își sporește pământurile din Galiția răsăriteană și Mica Polonie (fără Cracovia). Polonia pierde patru milioane de suflete și va tot decade economic de atunci, anarhia politică complicându-i și mai mult situația.

Navă rusească lovită...

arme redutabile, ca torpilele, obuzele cu gaz asfixiant și chiar minele plutitoare. Lovit de una dintre ele, la 13 aprilie 1904, în largul Port-Arthurului sare în aer și se scufundă în două minute cuirasatul *Petropavlovsk*, cu peste 600 de oameni la bord, între care pictorul Vasili Vereșceaghin și amiralul Stepan Makarov, carismaticul șef al forțelor navale ruse. Acesta este un adversar de talia amiralului japonez Heihachiro Togo.

Rușii organizează riposta. Sub comanda amiralului Zinovii Rojdestvenski, o escadră părăsește Baltica, în octombrie, pentru Pacific. Este însă bântuită de neșansă. În Marea Nordului, își începe periplul bombardând... o flotilă de traulare engleze, luate drept japoneze! Urmează o furtună diplomatică. Pentru a liniști mânia britanicilor țarul este constrâns să verse compensatoriu 65.000 de lire sterline.

După această gafă escadra își continuă cursul spre Asia. Dar nu pe drumul cel mai scurt. Amiralul Rojdestvenski se teme să nu dea de torpile japoneze în Marea Roșie, așa că face un tur al Africii, cu multe escale, ca să se aprovizioneze cu cărbune și hrană. Drumul e lung. La 2 ianuarie 1905, el află despre căderea Port-Arthurului și capitularea celor 25.000 de ofițeri și soldați (*Magazin istoric*, nr. 10/2015).

Patru cuirasate rusești sunt distruse în cursul ultimei ofensive care durează nouă zile. Cu peste 10.000 de morți, Japonia acuză pierderi grele, mai mari decât ale adversarului ei. Dar capturarea acestui punct

strategic îi redă încrederea pentru repriza a doua, ce se anunță foarte periculoasă.

La 22 și 23 mai 1905, escadra rusească se aprovizionează cu cărbune în insulele Ryukyu, în sudul Japoniei, după ce a navigat mii de km. Zinovii Rojdestvenski vrea să ajungă în portul Vladivostok. La 27 mai un crucișător nipon îi reperează pe ruși în largul insulei Tsushima. Duelul între ruși și japonezii, aflați sub comanda contelui amiral Heihachiro Togo, se declanșează în aceeași zi, la 11.20, printr-o lovitură de tun de pe *Oriol*, pe care alte cuirasate rusești îl iau drept *Suvorov*, nava lor amiral, și cred că este ordinul șefului. Deschid focul asupra japonezilor, care cu efectul devastator al obuzelor cu pudră toxică, numită *shimose* – de la numele inventatorului ei, Shimose Masachika – dau foc navelor rusești. Numai trei reușesc să ajungă la Vladivostok; 34 sunt scufundate, 4.830 de oameni sunt uciși.

Togo nu pierde decât trei torpiloare și vreo 100 de oameni. Rojdestvenski, grav rănit, este dus într-un spital nipon, pentru îngrijiri. Primește acolo vizita amiralului Togo, care, cu un gest cavaleresc, îl eliberează, lăsându-l să plece acasă, într-o Rusie zguduită de revoluția din 1905. „Poporul Dv. nu credea că suntem capabili să-i batem

pe albi. Ei bine, acum i-am bătut pe albi” ar fi auzit aceste cuvinte, rostite de un japonez triumfător, ziaristul american Jack London.

In toate aceste operații navale, dar cu precădere la Tsushima, comanda lui Heihachiro Togo (1848 – 1934) este decisivă în victoria niponilor. Amiralul are trei frați și este fiul unui samurai subordonat clanului Shimazu. Botezul focului și-l face la numai 15 ani, în timpul unui scurt conflict cu englezii. Royal Navy bombardează în august 1863 Kagoshima, locul de baștină al lui Togo, ca replică pentru uciderea de către un samurai local, în incidentul de la Namamugi, a unui anume Charles Lennox Richardson, negustor englez. Japonezii refuză o plată compensatorie, își fac o marină proprie, în care trei frați Togo, între care și Heihachiro, sunt parte componentă, și îi înfruntă pe britanici.

În 1871 Togo începe să urmeze cursuri navale în Anglia, ca ofițer aspirant, alături de alți 11 compatrioți. Vizitează Londra, la acea vreme orașul cel mai populat din lume. Tinerii sunt separați unul de altul, fiecare are experiențele lui,

... și amiralul Stepan Makarov, coborând de pe cuirasatul *Petropavlovsk*, care se va scufunda în câteva minute

Tsuda Sanzo (1855 – 1891; în medalion), polițistul care a atentat la viața viitorului ultim țar rus (în imagine, împreună cu prințul George al Greciei), în vizită la Nagasaki

Țara Soarelui Răsare ia măsuri. În 1890 prim-ministrul Yamagata Aritomo impune creșterea cheltuielilor militare. În februarie 1891, după o avansare de trei secole către Pacific a Rusiei, țarul Alexandru al III-lea semnează un caz de construire a transiberianului, calea ferată ce va lega Moscova de portul Vladivostok (cuvântul înseamnă stă-

pânirea Orientului). Potrivit instrucțiunilor tatălui său, Nicolae al II-lea însuși, în vizita lui de nouă luni, este cel care inaugurează șantierul la Vladivostok. Cară o roabă cu balast și pune prima traversă a celei mai lungi căi ferate din lume. Kaiserul, care vrea să deturneze Rusia de la butoiul cu pulbere reprezentat atunci de Balcani, laudă ambițiile asiatice ale lui Nicolae. Într-o zi îi telegrafiază de pe iahtul lui: „Amiralul Atlanticului îl salută pe amiralul Pacificului”.

Veacul următor, al XX-lea, al celor două conflagrații mondiale, debutează, cu războiul între ruși și japonezi, din 1904 și 1905. Rușii sunt perfect conștienți că se află în mare dificultate: flota lor este în curs de modernizare, în vreme ce cea niponă este deja modernizată. Dețin fortăreața Port-Arthur, în urma unei convenții încheiate cu chinezii în 1898, care le-au arendat orașul pe 25 de ani, și Vladivostokul, dar ele sunt prost

apărate. Și japonezii o știu la fel de bine.

La 8 februarie 1904, puțin înainte de miezul nopții, la Port-Arthur, în vreme ce ofițerii țarului se distrează la un bal dat de comandantul flotei, cuirasatele amiralului nipon Heihachiro Togo, căruia presa îi va spune de atunci „Nelson al Orientului”, pătrund în radă și atacă navele rusești. Un Pearl Harbour *avant la lettre*. În total, șapte nave rusești sunt trimise pe fundul mării. Războiul nu este oficial declarat decât două zile mai târziu, la 10 februarie. Va fi relativ scurt, dar sângeros. Forțele sunt inegale. Prost echipați, prost comandați, rușii se descurcă greu în această extremitate îndepărtată a imperiului, în operații decise undeva la 9.000 km distanță, de oameni care nu cunosc terenul.

In fața lor, japonezii, mânânați de vechiul lor spirit de samurai, sunt la largul lor. Ei știu că se bat pentru onoarea țării lor. Occidentul uită și că acești oameni au o profundă cunoaștere a lumii moderne: amiralul Togo a trăit șapte ani în Marea Britanie. Flota pe care o comandă, modernizată de inginerul naval francez Louis-Emile Bertin (1840 – 1924), se poate desfășura lejer într-un spațiu imens. Beneficiază de tunuri cu bătaie lungă, de radiotelegrafie, de telemetre. Poate conta, de asemenea, pe noi

Flota japoneză în dimineața zilei de 22 mai 1905

El exprimă, de fapt, o stare de spirit a populației nipone, într-un context exploziv, când toată Asia privea cu mefiență Occidentul colonizator. În Japonia sfârșitului de secol XIX, Rusia (și, la modul mai general, Occidentul și omul alb) este privită ca un dușman natural și periculos. În 1886, jurnalistul Tokutomi Soho scria: „Europenii fac abuz de violență și se bazează exclusiv pe forță. India, din păcate, a fost deja distrusă. Măine va fi rândul Birmaniei. Țările care rămân independente sunt independente doar cu numele. Ce perspective au Persia, China, Coreea, chiar și Japonia? Viitorul este sumbru, or, asta este de nesuportat”.

La început japonezii caută să negocieze amical zonele de influență în Orientul Îndepărtat cu rușii, un fel de „troc”: Japonia să recunoască interesele Rusiei în Manciuria, în schimbul recunoașterii de către Rusia a intereselor nipone în Coreea. Cercuri interesate din anturajul lui Nicolae al II-lea, și așa nefavorabil, îl conving să respingă orice ofertă niponă. În fața velleităților de cuceritori ale albilor,

PICTORUL VOREL, UN SUSȚINĂTOR AL KAISERULUI

Dr. MIHAELA-CRISTINA VERZEA

„Era distins, de o vădită sensibilitate, specifică unui introspectiv. Trăsăturile ovalului feței... ușor alungite, chiar hieratizate. Semn de complexă viață lăuntrică. Toate degajă o expresie melancolică, poate și ca efect al privirii blânde. Un om cu o existență discretă, prieten puțin zgomotos, dar loial, minat de incertitudini artistice, amestec de modestie și lipsă de încredere, disponibil pentru muzică și literatură, familiar textelor filosofice antice și moderne, interesat de sincronism în plan artistic, cu tot ceea ce înseamnă noul val în arta începutului de secol.“

Turnul Sfântul Ion din Piatra Neamț, în viziunea lui...

Așa a fost văzut pictorul Lascăr Vorel de criticul de artă Valentin Ciucă. Caracterizarea ne este confirmată în mod fericit de câteva epistole aflate în patrimoniul secției de istorie modernă și contemporană a Mu-

... Lascăr Vorel

zeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț. Ele reprezintă corespondența dintre Lascăr Vorel, stabilit în Germania, și fratele său, Constantin (Dan) Vorel, deținătorul Laboratoarelor Vorel din Piatra-Neamț. Formată din 22 de scrisori și patru telegrame, aceasta se încadrează cronologic în intervalul 1913 – 1916, perioadă care coincide cu declanșarea și desfășurarea primei conflagrații mondiale. Scrisorile conțin savuroase remarci despre oamenii politici dâmbovițeni, conservatori și liberali. Simpatizant și susținător al civilizației Imperiului German, Lascăr Vorel aduce adeseori în discuție poziția de neutralitate adoptată de clasa politică românească în urma Consiliului de Coroană din 3 august 1914.

Dar cine era și de unde venea Lascăr Vorel? La 29 august 1879, viitorul artist se naște la Iași, într-o familie de intelectuali. La scurt timp, părinții se mută la Piatra Neamț, acolo unde tatăl, farmacist de profesie, continuă o afacere de familie, inițiată încă de la începutul deceniului patru al secolului al XIX-lea de Anton Vorel. Originar din Boemia de Nord, bunicul pictorului Lascăr Vorel cumpărase în anul 1831, la Piatra Neamț, spițeria întemeiată de Iacob Borocinski, în baza hrisovului emis la 26 mai 1825 de domnitorul pământean Ioniță Sandu Sturza (1822 – 1828). A pus bazele unei afaceri care s-a dezvoltat pe parcursul a aproximativ un secol și jumătate (în anul 1883, farmacistul Lascăr Vorel, tatăl viitorului pictor, primea bre-

învață asiduu limba engleză și obiceiuri de viață europene. În 1872 Togo ajunge la Plymouth, ca aspirant, pe nava *HMS Worcester*, ce aparține școlii de antrenament naval de pe Tamisa. „Johnny Chinaman Chinezul”, cum îi spun lui Togo colegii britanici, care nu-i disting pe asiatici unii de alții, absolvă al doilea în promoția sa.

In timpul cursurilor face înconjurul globului, ca marinar, pe o navă-școală, *Hampshire*. Străbate 50.000 de km și rămâne 70 de zile pe mare, fără escală, înainte de a ajunge la Melbourne, mâncând numai carne sărată și biscuiți. La întoarcere o maladie stranie îi afectează vederea, dar un oftalmolog talentat îi dă de capăt. Îl salvează de la orbire. Studiază matematicile la Cambridge, urmează cursurile Academiei Regale Navale de la Portsmouth, apoi ale Colegiului Regal Naval de la Greenwich.

Marina imperială japoneză comandă în Anglia, pe timpul șederii lui Togo acolo, trei nave de război. Togo profită de ocazie, supervizându-le construcția. Se întoarce în țară, la 22 mai 1878, promovat deja locotenent, la bordul uneia dintre ele. În timpul războiului sino-japonez din 1894-1895, aflat la comanda cucisătorului *Naniwa*, scufundă o navă comercială britanică, *Kow-shing*, fiind gata-gata să pro-

voace un incident diplomatic între Japonia și Marea Britanie, încheiat însă în favoarea lui Togo, admirat și felicitat de comandanții lui.

La sfârșitul lui 1895, devine contraamiral, iar în 1903 este promovat de ministrul Apărării la comanda Marinei imperiale japoneze, ceea ce îl nedumerește și pe împărat, care vrea să afle motivul acestei înalte promovări. „Pentru că Togo este un om cu noroc”, îi răspunde ministrul. Bătălia Port-Arthurului din 1904 și distrugerea flotei baltice a lui Rojdenstvenski la Tsushima în 1905 sunt o probă că superiorul lui a avut fler. În 1906 regele Angliei Eduard al VII-lea îl decorează cu Ordinul de Merit. Apoi Togo va conduce înaltul comandament al marinei imperiale japoneze, va fi membru în Consiliul Suprem de Război, va primi titlul de conte (*hakushaku*), în 1913 titlul onorific de *gensui* (care echivalează cu cel de amiral), iar între 1914 - 1924 va răspunde de educația prințului Hirohito, viitorul împărat.

Își va exprima public lipsa de interes pentru viața politică. În 1926 va primi Marele Cordo al Ordinului Crizantemei,

Zinovii Rojdestvenski (în medalion) va fi judecat în 1906 (în fotografie, scenă din sala procesului), pentru că nu a ajuns la timp cu navele sale

deținut până atunci doar de doi prinți, unul dintre ei fiind Hirohito, și va fi ridicat la rangul de marchiz, în preajma morții, la 86 de ani. Va avea parte de funeralii naționale. Golful Tokyo va găzdui atunci o paradă militară în onoarea sa, cu participarea unor nave din Marea Britanie, S.U.A., Olanda, Italia, Franța, China.

Revenind la victoria japonezilor lui Togo în 1904 - 1905, ea este clară, totală, dar țara este epuizată. Nu poate exploata succesul. Rușii și japonezii acceptă medierea președintelui american Theodore Roosevelt. Prin Tratatul de la Portsmouth, semnat la 5 septembrie 1905, Rusia cedează Japoniei jumătatea sudică a insulei Sahalin, peninsula Liaodong cu Port-Arthur și calea ferată sud-manciuriană. Evacuează Manciuria și recunoaște protectoratul japonez asupra Coreei. Arhipelagul nipon câștigă pariul. Devine o mare putere pe eșichierul mondial, cu un apetit de cuceriri în Asia de Sud. Slăbiciunea aparatului militar țarist este evidentă.

La 2 septembrie 1945, Când Japonia va capitula, Stalin, care considera înfrângerea din 1905 o „pată neagră”, răsuflă ușurat. „Oamenii generației mele au așteptat 40 de ani această zi”, ar fi spus el. ■

Funeraliile naționale pentru amiralul Togo, mort la 86 de ani

condițiile vieții au rămas normale, prețurile ca în timp de pace, mecanismul vieții publice continuă să funcționeze admirabil de ordonat și de precis! Azi află că a și început blocada litoralului englez cu submarine și se prepară și alte lucruri mai fantastice! Poftim! Și la noi domnului cutare tot nu-i vine a crede, fiindcă are o mătușă în Anglia sau fiindcă e membru la Sorbona, sau de... ce să mai spun?*

Atent observator al presei germane, dar și al celei române (și-o procura cu ajutorul fratelui, care-i plătea abonamentele), pictorul aduce mereu în discuție atitudinea pro-antantistă a României: „Atitudinea țării noastre continuă să fie din cele mai dubioase. Judecând după unele știri din presa germană, opinia publică de la noi se apropie de o criză primejdioasă. Un domn colonel Toplicescu ar fi scris în *Epoca* [publicație fondată în 1892 de Nicolae Filipescu, om politic criticat la rândul său în epistolele lui Vorel, pentru că susținea Antanta] că armata Kaiserului e moft și că numai domnia sa i-ar veni de hac... Adevărat să fie? Tu ai citit articolul? Mie-mi suieră urechile, nu știu ce să spun. Cui arajul colonelului va fi stărnit oareșcare nedumerire veselă în Germania, tocmai acum când mareșalul Hindenburg anunță nimicirea completă a 11 divizii rusești și 100.000 de prizonieri... Ți-aș fi obligat să te informezi și să-mi scrii dacă numitul domn colonel e într-adevăr așa de cerbicos, în care caz s-ar cuveni să-l facem voievod de-a dreptul, ba chiar să-i încredințăm comandamentul suprem al

Galeria Golz

coaliției antigermane! Îți alăturez niște extrase de ziar spre luminarea proprie. Procedul submarinului german îți va aduce aminte de melancolicul căpitan Nemo al lui Jules Verne. Anglia e blocată de un roi numeros de pești metalici. În loc de icre, torpile pline cu dinamită, în loc de plămâni, acumulate, în loc de stomac, cabine confortabile, luminate electric. Peștii aceștia au primit de la Berlin ordinul clar de a spinteca toate vapoarele de marfă englezești și orice transport militar... Pot să-ți declar că toată lumea crede într-un sfârșit apropiat al războiului, tocmai prin intervenția submarinelor... Triumful final al Germaniei se apropie”.

Cu atât mai mult i se părea nejustificată poziția adoptată de regatul României: „În decrepitudinea suflăscă în care ne-am aflat și ne aflăm, ne lăsăm duși de nas și mistificați de aventurieri politici și de secături, în loc să trimitem dorobanții în Basarabia, fără vorbă, fără întârziere. Dar, ce vrei, Basarabia a fost odată Moldova... Chestia Basarabiei, o chestie moldovenească, o bu-

bă moldovenească. Nu doare la București... unde politica înaltă e monopol munteșesc!”.

Lascăr Vorel a crezut în victoria iminentă a Germaniei. Scrisorile pe care le reproducem în continuare exprimă clar această convingere.

München, 21 mai 1915

Dragă Dane,

Cred că ai primit ultima mea scrisoare recomandată și chitanța privitoare la întreaga sumă de lei 12.500. Mi-ar părea bine să aflu ceva de la tine, ca să-mi fac o idee de specificul actual al vieții tale și alor tăi. De patru ani, firește, multe s-au schimbat – nădăduiesc în bine... Gândurile mele te petrec cu o caldă și sinceră dorință de a te vedea realizând mândrele tale proiecte de viață. Ridică cât mai sus pedestalul. După război prevăd o enormă efervescență de vitalitate pe toate tărâmurile. Germania, mai ales, va emana un fluid uriaș de energie creatoare. Cortina trecutului cade [...] E oare de mirat că gunoiul și leșul trecutului nu se lasă măturat[c]

vetul de furnizor al Curtii Regale), ea fiind brusc întreruptă de naționalizarea din aprilie 1949. Tradiția a fost reluată în 1983, de Societatea Planta-vorel.

Lascăr Vorel nu a manifestat un interes deosebit pentru știința medicală și efectele tămăduitoare ale plantelor, spre deosebire de cei doi frați, Constantin și Theodor. În anul 1899, părăsește țara, stabilindu-se la München. În 1904 urmează cursurile Academiei de Artă, clasa lui Franz von Stuck. Începe să realizeze o serie de desene satirice și pictează cu predilecție portrete. În perioada 1912 – 1916, îl regăsim printre expozanții de la „Tinerimea artistică”. În anul 1916, alături de Erich Heckel, expune la galeria Golz din München.

Doi ani mai târziu, în februarie 1918, Lascăr Vorel moare la doar 39 de ani, din cauza agravării unei boli de rinichi. Anul acesta s-au împlinit 100 de ani de la moartea artistului. Urna a fost înhumată la cimitirul „Eternitatea” din Piatra Neamț.

Scrisori trimise din München constituie o dovadă certă a talentului literar al pictorului Vorel, confirmând afirmațiile criticului Petru Comarnescu: „era un pictor intelectual, cu preocupări filosofice, cu înclinații spre satiră, spre vițiuni care dezvăluie unele aspecte groțesti ale societății și un anumit sens tragic al existenței”.

Carte poștală expediată de Lascăr Vorel

Cu doar o zi înainte de intrarea Germaniei în război, la 31 iulie 1914, pictorul îi scria fratelui, prezentându-i starea de spirit din capitala bavareză: „În această clipă mobilizarea armatei germane e un fapt îndeplinit. Din ziare vei fi aflat care e situația în Europa. Izbucnirea unei conflagrații internaționale pare a fi iminentă. Nu este exclus ca peste puține zile, legăturile poștale cu țara să fie întrerupte [...] Sunt anumite împrejurări, riscăm cu toții să fim izolați de țară pe multă vreme! Chiar acum se împart telegrame despre proclamarea stării de asediu. În oraș e un tumult nespul. Automobilele trec în goană cu toboșari în ținută de campanie, oprindu-se scurt și citind proclamarea mobilizării și a stării de război și pornind iarăși în goană nebună. Un amic al meu acum încă la masa mea pleacă peste patru ceasuri la Metz. La bănci și la casele de economii e o panică teribilă în lumea care dă năvală. Se desfășoară un spectacol uriaș, despre care nu îmi dau încă seama, dar care mă cutremură...”

Începutul anului 1915 îl găsea pe Lascăr Vorel într-o dispoziție destul de pesimistă.

La 2 februarie, pictorul îi scria fratelui: „Tu și eu aparținem unei lumi adverse. Tu: reprezentantul tipic al omului de acțiune. Eu: un specimen monstruos, al omului datat contemplativ. Tu: respirând atmosfera timpului. Eu: pe cale de a mă asfixia... un infirm! Niciodată nu am simțit-o mai crass [sic!]

această infirmitate, ca acum când lumea se clatină și când peste noapte iadul se poate năruși în viața mea pitică [...] Ce înseamnă a fi artist acum? O curată clownerie!... Dacă aspectul vieții reale până nu demult mă umpluse de nedumerire, de durere, acum mă cutremură, ca un pânțec spin-tecat, ca ceva nespul de abject și de dement! Fericiți aceia care și acum își păstrează balansul lor sufletească și nu se tocesc văzând cu ochii, de atâta ticăloșie și bestialitate!”.

Lascăr Vorel rămâne însă bine ancorat în realitate, scriind un lung paragraf, care-i trăda puternicele sentimente germanofile: „De la Anul Nou încoace, presa germană e plină de știri și considerații pesimiste despre atitudinea viitoare a României. Câteodată mă trec fiori citind! Puțină lume la noi știe ce tare e în realitate Germania. Eu am prilejul de a mă convinge zilnic. Oricât de obiectiv aș fi, din cele ce văd cu ochii și aud, trebuie să admit și să-mi spun că poporul acesta e chemat și e pe cale de a lua conducerea lumii. Știi tu că, după o jumătate de an de la începutul războiului,

CREȘȚINII MEDIEVALI ȘTIAU CĂ PĂMÂNTUL ESTE ROTUND

GEORGE DAMIAN

Pământul este reprezentat ca fiind rotund și în acest triptic pictat de Hieronymus Bosch, „Grădina desfătărilor umane“

Au susținut într-adevăr autorii creștini că Pământul este plat? Una dintre acuzele aduse lumii medievale europene este aceea că a promovat ideea că Pământul ar fi plat, în contradicție cu progresul științific. O teză departe de mărturiile scrise: cu greu poate fi găsit un autor european medieval care să susțină și argumenteze teoria Pământului plat.

Texte polemice din secolul al XIX-lea au

Prima reprezentare a Pământului păstrată din Babilon, secolul al VI-lea î.H.

introdus ideea că până la mării navigatori (Vasco da Gama, Cristofor Columb și Fernando Magellan) europenii erau convingeți că Pământul era plat. Iar exploratorii amintiți a trebuit să înfrunte această idee și să îi dovedească falsitatea prin călătoriile lor. Un exemplu clasic de conflict între medievalitatea dogmatică și progresul îndrăzneț al epocii

moderne. Nimic mai fals: da Gama, Columb și Magellan știau la fel de bine ca și contemporanii lor educați că Pământul este rotund. Teza presupusei dispute medievale în jurul formei Pământului a rămas prezentă în spațiul public până în ziua de azi, deoarece servește unei dihotomii pretins evoluționiste: Antichitatea filosofilor greci îndepărtată de Evul Mediu întunecat, care a fost alungat de Secolul Luminilor.

Gânditorii greci au dezvoltat teoria Pământului rotund. Aristotel, Ptolemeu, Erathostene au folosit diverse raționamente logice pentru a argumenta sfericitatea planetei. La fel, majoritatea comentatorilor romani au susținut teoria aceasta pe tot parcursul existenței Imperiului Roman, de la Pliniu cel Bătrân la Pomponius Mela și Macrobius.

Orașul München, în vremea când se afla acolo pictorul

asa cu una cu două?! Cetit-ai ziarele lor? Ce putoare! Și fiindcă Muscalul piscuie a moarte, automat îi ia locul Italia! Firește, întreprinderea e compromisă de mai înainte [...] Dragă Dane, nu e oare fantastic că ne este dat să fim contemporani acestei groaznice încăierări de rase?

Te-am rugat mai ieri să achiți abonamentul pentru *Moldova*. Îmi închipui că ai făcut-o, căci primesc ziarul regulat. Îți mulțumesc. Mama îmi anunță că își strămută reședința la Odo-bești. Convinge-o te rog să nu renunțe la cura ei la Karlsbad. Tudor poate călători și singur la nevoie. Mă aflu aici în des contact cu dl. Socec (*Magazin istoric*, nr. 8/1998), editorul bucureștean. Mi-a vizitat atelierul cu soția, arătându-se foarte binevoitor [...]

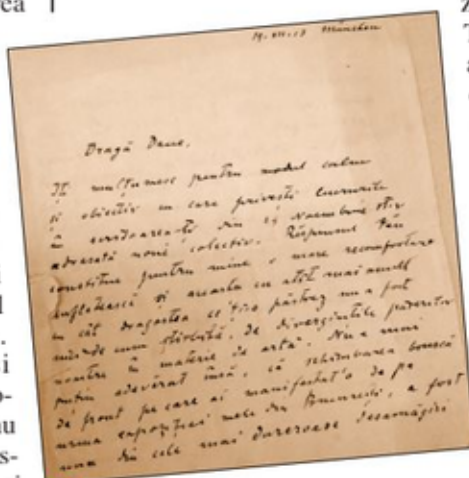
Scrie-mi și tu cum o duci și cum trec zilele pentru tine. Nu mai citi scrisorile mele la Club, căci fac „sânge rău” și m-oi pomeni într-o bună zi exhibit ca „agent” și „trădător” pocnit pe la spate.

Arată sărutări afectuoase Marthei și nepoatei mele Manon.

Pe tine te îmbrățișez cu dor și iubire.

Fratele tău,

Lascăr

Scrisoare trimisă din München

München, 28 iunie 1915

Dragă Dane,

Sunt puținel îngrijorat de lipsa absolută de știri de vreo trei săptămâni. O atribui însă comunicației poștale anormale. Sper că ai luat la timp măsurile necesare spre a-mi trimite lunarele depozitate după cum te-am rugat, pentru 1 iulie stil nou. Contez pe tine. După câte aflu din ziare starea spiritelor e îngrijorătoare în

țară și ne apropiem de ziua când mitocanii mahalalelor bucureștene își vor spune ultimul cuvânt. Eu, cum e în natura lucrurilor, nu am nici în clin nici în mână cu această dezgustătoare situație. De la o vreme evit chiar de a citi acele ziare românești, afară de biata *Moldova*, a marelui Carp, care zădarnic își hodoroagește mașinile ei tipografice, predicând în pustiu!

Surubăriile „teroriștilor” de la Acțiunea Națională ne-au păgubit enorm asta și-o pot spune. Urmările se vor arăta la masa verde a viitorului Congres de pace. Eu înghit zilnic 20 de ziare germane. Trăiesc împlântat în aerul aspru al acestui popor extraordinar și știu că [noi, românii] am sfcilit-o în opinia publică germană. Ce va însemna această „opinie”, în ziua răfuieiilor, asta o poate ști numai cine trăiește aici. Cine va plăti la noi „oalele sparte”?... Acci doi-trei domni avocați în joben și jachetă... Delavrancea? Goga?

Dar termin, dragă Dane, e prea trist. Scrie-mi ce crezi tu și dacă ești de părerea mea. Cu sănătatea o duc mai binișor, de când au dat căldurile. Sunt însă ținut la un regim alimentar strict și la un fel de viață sedentar. Lucrez acum la portretul doamnei Socec din București și cu noroc până acum!

Rugându-te încă o dată să nu mă uiți și să-mi scrii cum o duci și ce mai gândești.

Te sărut cu dor și iubire frățască,

Sărutări Marthei și nepoatei.

Lascăr ■

REGI ÎN „PIESE DETAȘATE“

Ludovic cel Sfânt pe patul de moarte

ANA DARIE

Cine nu-și aduce aminte de Regii blestemați, una dintre cărțile care ne-au marcat multora adolescența?! Maurice Druon reușește să ne poarte într-un Ev Mediu îndepărtat, întunecat, violent, dar, totuși, poate și pentru toate acestea, atât de fascinant.

„Mai mult decât prezența trupului mare, ca de ceară, golit de măruntaie și îmbrăcat în haine de gală, pentru Ludovic fusese de nesuportat vederea inimii tatălui său așezată lângă patul mortuar, într-o casetă din cristal și bronz aurit [...] inimă, cu arterele tăiate scurt, în spatele sticlei“. Este episodul în care tânărul Ludovic, de acum al X-lea (1289 – 1316), trecea prin copleșitorul ceremonial de preluare a îndatoririlor regale de la părintele decedat, Filip al IV-lea cel Frumos (1268 – 1314). Un corp atent îmbălsămat și, separat, organele vitale – tot ceea ce mai rămăsese din vechiul ocupant al tronului – față în față cu viitorul. Un ritual cu vechi rădăcini...

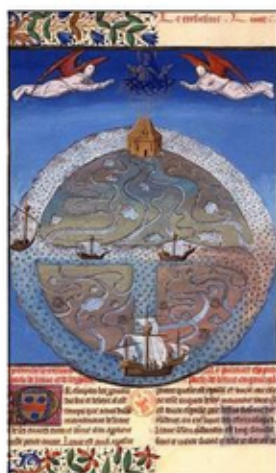
● Ritualuri izvorâte din nevoi practice ● Somnul de veci, în trei locuri ● Tehnici de îmbălsămare, cu amestecuri de plante aromate și sare, bășici din piele de bou sau straturi groase din ceară ● Nebănuite legături cu istoria artei ● Mirodenii pentru a scurta timpul petrecut în purgatoriu

Înainte de veacul al XII-lea, regii și mari seniori ai Franței fuseseră îngropați într-un singur loc. Tradiția spune însă că cel care a schimbat regula ar fi fost Ludovic al VIII-lea (1187 –

1226), cel care a devenit astfel primul al cărui corp a fost îngropat, cu mare fast, în Biserica Saint-Denis, iar inima, împreună cu celelalte măruntaie în Abația Saint-André-les-Clermont.

Relicvariul în care se păstrează inima lui Anne de Bretagne

Miniatură medievală
în care Pământul
apare tot rotund

Primii gânditori creștini, precum Augustin sau Ambrosius, au preluat în scrierile lor, în secolul al V-lea, modelul Pământului sferic de la autorii antici. În această perioadă există o singură excepție de autor creștin care se opune modelului – Lactantius –, însă acesta respingea în bloc toate învățăturile autorilor păgâni sub pretextul că îi

îndepărtează pe creștini de la mântuire.

Teoria Pământului rotund a rămas majoritară de-a lungul secolelor în scrierile creștine, încorporând mai ales argumentele lui Ptolemeu și Aristotel. Toma d'Aquino folosește argumentul lui Aristotel: constelațiile își schimbă poziția în funcție de locul unde se găsește observatorul pe planetă, ceea ce demonstrează limpede că Pământul trebuie să fie sferic. Roger Bacon afirmă la rândul său că Pământul este rotund, că la antipozii există oameni și că traseul Soarelui afectează clima din diverse părți ale planetei. Lista autorilor medievali care au afirmat sfericitatea Pământului

continuă cu Albertus Magnus, Michael Scot, Jean de Sacrobosco.

Pierre d'Ailly, episcop de Cambrai, a publicat în 1410 lucrarea *Imago Mundi*, în care și el afirmă fără putință de tăgadă sfericitatea Pământului (de altfel, aceasta a fost una dintre cărțile din biblioteca lui Cristofor Columb). Și nu doar scolasticii medievali au afirmat sfericitatea Pământului, ci și autorii populari: ideea se regăsește în scrierile lui Jean de Mandeville, Dante ori Chaucer.

În afară de Lactantius, singura scriere în care se susține că Pământul este plat îi aparține călugărului bizantin Cosmas Indicopleustes (secolul al VII-lea), care a propus un model cosmografic influențat de tradițiile iudaice și orientale; însă lucrarea sa a fost una obscură.

Biserica nu a avut o poziție oficială privind forma Pământului și nici nu au existat încercări de cenzură a acestei idei. Teoria sfericității Pământului a trecut în mod natural de la autorii antici la cei medievali, fără să existe o contestare majoră. Cristofor Columb nu a trebuit să se certe cu nimeni referitor la forma Pământului. Toți oamenii educați ai vremii erau convingeți că Pământul este sferic. Nici măcar marinarii lui Columb nu se temeau că vor ajunge la marginile unui Pământ plat și vor cădea. Jurnalul exploratorului arată că marinarii aveau două temeri: prima, că drumul durează prea mult și li se vor epuiza proviziile; a doua, că vântul ce bătea doar din est va face imposibilă călătoria de întoarcere. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 august 2018, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cine era pârcalabul Cetății Albe în anul 1443?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna mai 2018 este:

1401

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de doamna **Elena Secrieru**, din orașul Dolhasca, județul Suceava.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2019.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București

fost deschis și îmbălsămat, după același ritual fixat încă din Evul Mediu. În dimineața zilei de 2 septembrie 1715, în jurul orei 9.00, la Versailles s-au strâns cei mai importanți medici: Guy-Crescent Fagon (1638 – 1718), primul doctor al Curții, și Georges Marechal (1658 – 1736), primul chirurg. Alături, au fost prezenți, conform uzanțelor, și cinci mari nobili, dar și două personalități din administrația castelului. În procesul verbal al autopsiei, s-a specificat că întreaga parte stângă a corpului lui Ludovic era distrusă de cangrenă, de la laba piciorului și până la cap. Odată încheiată autopsia, trupul fostului rege a fost supus obișnuitei împărțiri: pe de o parte, corpul propriu-zis, apoi, măruntaiele și, la final, inima. Apoi, corpul a fost închis – prin cusături și un sistem complex de bandaje – și depus într-un sicriu de plumb, care, la rându-i, a fost pus într-un altul de lemn. Inima a fost îmbălsămată și ea și așezată în două cutii una într-alta, de plumb, respectiv de aur. Regele Soare, ca și părintele său, Ludovic al XIII-lea, încă din timpul vieții, își promisese inima comunității iezuite. În cadrul unei ceremonii restrânse, la care au participat doar șase persoane, recipientul a ajuns la Biserica Saint-Paul-Saint-Louis, din cartierul parizian Marais. Din păcate, doar 77 de ani a fost lăsată să se odihnească acolo – ironia sorții, dacă ne gândim că Ludovic s-a stins din viață la 1 septembrie 1715, cu doar patru zile înainte de a împlini 77 de ani!

Înmormântarea
lui Filip cel Frumos

În vremurile tulburi ale Revoluției, în august 1792, Convenția a autorizat topirea celor două relicvarii ce adăposteau inimile celor doi regi. Conform investigațiilor scriitorului și jurnalistului francez Jean Prasteau, sarcina i-a fost încredințată unui fost arhitect regal, Petit-Badel. Acesta se pare că și-a chemat doi prieteni, artiști, Alexandre Pau de Saint-Martin (aprox. 1769 – 1848) și Martin Drölling (1752 – 1817). De mulți ani, în lumea pictorilor pigmentul extras din mumii era extrem de căutat, acea tentă de brun aparte negăsindu-se în altă parte. Și, mai ales în vremea Revoluției, devenise din ce în

ce mai complicat să faci rost de orice fărâmbă de carne îmbălsămată. Inima regelui pica, acum, ca o adevărată minune! Și nu numai a lui, căci, dacă ar fi să dăm crezare măcar unei părți din poveștile care circulau în acele timpuri, Drölling, care a rămas în istoria artei cu inspiratele sale interioare din bucătării, ar mai fi intrat în posesia și altor relicve, din Biserica Val-de-Grâce: inimile Mariei Ana (1718 – 1744) și a Mariei Tereza a Austriei (1717 – 1780). Unii consideră chiar că Pau de Saint-Martin ar fi folosit pigmentul minune la realizarea tabloului „Vue de Caen” (Vedere din Caen, astăzi în muzeul din Pontoise).

I mică bucată a ajuns apoi în posesia lordului Harcourt, arhiepiscopul de York, renumit colecționar. Prin 1848, acesta ar fi primit vizita geologului și paleontologului William Buckland (1784 – 1856). La masa festivă, lordul le-ar fi prezentat relicva. Unii au vrut să o vadă, alții să o miroasă, iar alții, precum excentricul Buckland, să o... guste!

În anul 2000, o altă investigație avea să scoată în evidență noi detalii despre o altă inimă, conservată din 1795 într-o capelă din Biserica Saint-Denis: cea a ultimului rege, Ludovic al XVII-lea (1785 – 1795), copilul martir care și-a găsit sfârșitul în închisoare, la 8 iunie 1795. Inima a fost subtilizată de doctorul Philippe-Jean Pelletan (1747 – 1829), cel care a condus echipa de medici însărcinată cu autopsia cadavrului regal. Lafont d'Aussonne (1770 – 1849),

„Vedere din Caen”;
se spune că pentru a realiza
această tentă de brun aparte,
pictorul Alexandre Pau
de Saint-Martin ar fi folosit
pigment obținut din cele două
relicvarii ce adăposteau
inimile lui Ludovic al XIII-lea
și Ludovic al XIV-lea

Noul ritual s-a născut din motive practice: cum să reușești să transporti, în cele mai bune condiții, în vremurile complicate ale Evului Mediu, rămășițele cuiva care și-a găsit sfârșitul departe de casă?! Deplasarea necesita mult timp, iar temperaturile – schimbătoare – puteau afecta corpurile.

Istoria spațiilor britanice și germane consemnează că principii acelor locuri impuseseră ritualul deja, încă din secolul al XI-lea. Inima era prima prelevată, apoi restul corpului suferea un complicat proces de îmbălsămare. Se consideră că cel mai vechi caz cunoscut este cel al împăratului Carol al II-lea cel Pleșuv (823 – 877).

Era așa-numita practică teutonică (*mos teutonicum*), conform căreia cadavrul, după ce erau extrase inima, creierul și restul organelor (după caz), era împărțit în bucăți și fiert. Carnea ce se desprindea era, cel mai adesea, îngropată în locul unde murise, iar oasele erau transportate la locul oficial de înhumare.

Printre cele mai cunoscute cazuri s-au numărat Frederic I Barbarossa (1122 – 1190) și Ludovic al IX-lea. Trupul lui Frederic I al Sfântului Imperiu Roman, care a sfârșit înecat în râul Salef (Asia Mică) cel mai probabil în urma unui atac de cord, provocat de sperietura căderii de pe cal în apele învolburate și-a găsit adăpost în trei locuri: carnea în Biserica Sf. Petru (Antiohia); oasele în Catedrala din Tîr (Liban), iar

Carol al II-lea cel Pleșuv

inima, alături de celelalte organe în Tarsus (sudul Turciei).

În plină cruciadă (a opta, la Tunis), regele Ludovic al IX-lea, cel Sfânt (1226 – 1270) a fost răpus de epidemia ce făcuse ravagii în rândul oamenilor săi (dizenterie și tifos). Astăzi, mulți înclină spre ideea conform căreia regele ar fi fost victima scorbutului și schistosomiază – o boală provocată de larve parazitare ce atacă tractul urinar sau intestinul. Rămășițele i-au devenit parte a unui complicat joc politic între tânărul recent înscăunat rege Filip al III-lea (1245 – 1285) și influentul unchi Carol I al Neapolelui (sau de Anjou, 1226 – 1285), fiind împărțite în mai multe colțuri ale continentului: măruntaiele și carnea au fost depuse în Catedrala de la Monreale (Palermo), în timp ce oasele în bazilica regală de la Saint Denis.

Pentru a pregăti corpul pentru ultimul drum, marea majoritate a ritualurilor Evului Mediu occidental au implicat procedee de îmbălsămare. După ce erau îndepărtate măruntaiele (pe multe dintre sta-

tuile ce păzesc sarcofagele de la Saint Denis se pot observa ușor urme ale inciziilor făcute în acest sens, cel mai adesea în partea stângă a corpului, emblematice fiind cele reprezentându-i pe Ludovic al XIII-lea și Anna de Bretania), trupul decedatului era introdus într-o soluție specială. Mai multe tehnici sunt descrise în cronicile Evului Mediu, frecvent implicând amestecuri de plante aromate și sare, dar și păstrarea lui în bășici din piele de bou sau straturi groase din ceară.

Pentru lingviști, cuvântul *îmbălsămare* își are rădăcinile în balsamurile speciale folosite. După unele surse, ducele Normandiei, Henric I (1068 – 1135), cel de-al patrulea fiu al lui William Cuceritorul, ar fi fost îmbălsămat de un... măcelar care, după cum spun cronicile, „l-a pregătit cu ajutorul unui balsam”. Alte personaje au avut parte de tratamente mai aparte: pentru Carol al VIII-lea (1470 – 1498), mort atât de tânăr, pentru a i se prezerva suplețea corpului, s-a folosit mercur. În timp ce trupul lui Henric al V-lea, regele Angliei (1413 – 1422), a fost fiert într-un ceaun, în apă cu sare, resturile au fost așezate apoi într-un sicriu, alături de condimente și plante aromate, iar apa aruncată într-un cimitir din împrejurimile castelului de la Vincennes, unde s-a stins din viață, la 31 august 1422, aparent din cauza unei dizenterii.

La o zi după decesul lui Ludovic al XIV-lea (1638 – 1715), corpul suveranului a

Clio anunță

ÎN PRAGUL
UNEI ANIVERSĂRI

VASILE BUGA

La 17 mai 2018, Centrul Rus de Știință și Cultură din București a fost gazda conferinței științifice „140 de ani de la stabilirea relațiilor diplomatice dintre Rusia și România: istorie și perspective”. Organizată de Centrul Rus cu sprijinul Centrului de Studii Ruse și Sovietice „Florin Constantiniu”, din cadrul Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului al Academiei Române, manifestarea a oferit prilejul evocării unui moment deosebit de important în istoria comună a României și Rusiei: stabilirea relațiilor diplomatice dintre cele două state, odată cu înmânarea, la 15 octombrie 1878, de către baronul Dimitrie Feodorovici Stuart, agentul diplomatic al Rusiei la București, a scrisorilor de acreditare domnitorului român Carol I.

La lucrările conferinței au participat istorici și cercetători români, politologi, diplomați români și ruși, cadre didactice, doctoranzi, studenți, reprezentanți ai mass-media. Asistența a urmărit cu interes comunicările prezentate de prof.univ.dr. Radu Ștefan Vergatti, prof.univ.dr. Florin Rotaru, dr. Ion Constantin și dr. Constantin Corneanu. Expunerile acestora s-au referit la: începuturile relațiilor diplomatice româno-ruse; vecinătatea româno-rusă; aspecte ale problemei Bucovinei în raporturile româno-ruse; relațiile româno-ruse sub zodia trecutului și a geopoliticii secolului al XXI-lea.

La rândul său, doamna Natalia Mujenikova, directoarea Centrului Rus, a prezentat în rezumat comunicările istoricilor ruși – care nu au putut participa la reuniune – V.A. Zolotariov și Nikolai Ilievski, pe teme privind: realizări și nerealizări din perspectiva experienței istorice a relațiilor interstatuale ruso – române și, respectiv, alianța militară ruso – română în timpul războiului ruso – otoman din 1877 – 1878 și împrejurările proclamării independenței de stat a României.

Audierea referatelor raporturilor români și a rezumatelor comunicărilor istoricilor ruși a permis cunoașterea unor aspecte importante ale evoluției relațiilor româno – ruse, evidențiind, totodată, necesitatea intensificării contactelor științifice româno – ruse pentru clarificarea, pe baza documentelor de arhivă, a unor momente sensibile din istoria co-

mună a celor două țări, abordate de pe poziții diferite în publicațiile de specialitate din cele două țări. De exemplu, cele legate de: soarta tezaurului românesc evacuat la Moscova în anii Primului Război Mondial; istoria Basarabiei; relațiile bilaterale în perioada interbelică; participarea României la campania împotriva U.R.S.S., în Al Doilea Război Mondial; relațiile dintre cele două state în primul deceniu postbelic.

În partea a doua a conferinței au fost înmânate premii și diplome oferite de Centrul Rus de Știință și Cultură tinerilor participanți la un concurs de eseuri, pe tema unui episod din istoria relațiilor româno – ruse. Câștigătorii concursului au prezentat principalele idei ale eseurilor lor consacrate în principal unor personalități istorice române și ruse cu rol important în dezvoltarea raporturilor româno – ruse, precum și viziunea proprie asupra evoluției și perspectivelor raporturilor dintre România și Rusia.

Concluzia desprinsă din luările de cuvânt ale participanților la lucrările conferinței a pus în evidență nevoia cultivării dialogului multilateral româno – rus, în vederea depășirii neîncrederii, a stereotipurilor, ideilor preconcepute.

Ca și cu alte prilejuri, a fost evident că acest lucru nu se poate realiza decât în condițiile în care ambele părți sunt dispuse să se asculte reciproc și să facă efortul să înțeleagă și punctul de vedere al celuilalt. ■

autorul unei lucrări dedicate Mariei Antoaneta, nota, în 1836, că Pelletan i-ar fi arătat celebra inimă, alături de o şuviță din părul blond al micuțului rege, ambele păstrate cu sfințenie în propria casă.

După multe peripeții, relicvariul de cristal s-a aflat în mâinile prințesei Maria de las Nieves Massimo, proprietara castelului Frohsdorf (Austria), cel care a adăpostit familia Bourbonilor în exil. Mult mai târziu, în iunie 2004, a ajuns, cu onoruri speciale, în cripta regală din Biserica Saint-Denis, de lângă Paris.

Cu câțiva ani în urmă, în 2013, tot cercetătorii francezi au supus analizei o altă importantă relictă a Evului Mediu – inima lui Richard I al Angliei (Inimă de Leu, 1189 – 1199), păstrată încă de la moartea sa (survenită în 1199, datorită septicemiei in-

William Buckland

stolate în urma unei răni la umăr prost îngrijite), în nordul Franței, în Catedrala din Rouen, într-o cutie din plumb, cu inscripția: „Aici zace inima lui Richard, regele englezilor” (măruntaiele au fost înhumate la locul morții, la Châlus, iar restul trupului la picioarele tatălui, în Abația Fontevraud, în Anjou). S-a scos la iveală, astfel, că procedura de îmbalsamare a fost una complexă, cu rădăcini adânci, ce coboară chiar spre timpurile

biblice, implicând folosirea mercurului, dar și a multor mirodenii sau plante, precum mirt, mentă, margarete sau tămâie ultima reprezentând o legătură aparte cu Iisus Hristos.

Motivația alegerii acestor ingrediente pare a fi fost una specială, după cum a declarat cercetătorul Philippe Chartier. „Richard a fost criticat în timpul cruciadei, când s-a arătat destul de crud. Oamenii au început să vorbească despre asta atunci când a murit, așa că trupul lui și, în special inima, trebuia îngrijite cu atenție. Ierburile și mirodeniile nu au fost alese la întâmplare. Știm din surse istorice că acestea au fost folosite ca să scurteze timpul pe care Richard Inimă de Leu trebuia să-l petreacă în purgatoriu și ca să îi dea un fel de parfum de sfânt”. ■

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

(Urmare din p. 60)

Nu se poate concepe ca la adăpostul unei deciziuni a autorității administrative, dată fără nici un temei legal și în disprețul legilor și al echității, drepturile noastre să fie anulate și însemnate bunuri să fie scoase samavolnic din patrimoniul nostru.

Procedând în modul acesta, onor. minister și-a asumat o grea răspundere și se face pasibil de mari daune.

Pentru toate aceste considerațiuni expuse mai sus, avem onoarea a vă notifica că socotim deciziunea dvs. nr. 36.717, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 229/1947, ca ilegală, neconstituțională și cauzatoare pentru noi de imense pagube, pagube de care de pe acum vă notificăm că vă ținem răspunzători.

Vă rugăm încă o dată să reexaminați întreaga situațiune creată pe Valea Trotușului din vina exclusivă a au-

torităților de toate gradele și văzând enorma nedreptate a cărei victimă suntem, să dispuneți reîntrarea în legalitate, anulând sus-arătată dvs. deciziune și ordonând, dar făcând în același timp să se execute, repunerea noastră și a personalului nostru în toate drepturile, așa cum ne garantează legea.

Cu deosebită stimă,
[urmează iscăliturile proprietarilor] ■

FUNDAȚIA REGALĂ UNIVERSITARĂ

„CAROL I”

PRIMUL AN

Iată și partea a doua și ultima a scrisorii prin care Petre Sergescu (Magazin istoric, nr. 9/ 2011; 12/2013), director, și George Ciorănescu, secretar, îl informau pe Constantin Vișoianu, președintele Comitetului Național Român, aflat la Washington D.C., despre activitatea Fundației Regale Universitare „Carol I”, înființată la inițiativa regelui Mihai și a Comitetului Național Român la Paris, la 8 decembrie 1950. Mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a publica și acest document, păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, în fondul Constantin Vișoianu.

Asupra manifestațiunilor artistice [subliniat în original], organizate cu prilejul zilei de 10 Mai, cât și a manifestării patriotice de la 11 iunie a.c., ocazionată de trecerea prin Paris a MM.LL. regele Mihai I și regina Ana a României, am avut onoarea a vă referi în două rapoarte precedente.

Pășind la alcătuirea unei biblioteci [subliniat în original] de documentare românească, Fundația a reușit să achiziționeze până acum 200 de volume relative la problemele românești, printre care și primele 24 de volume din colecția de documente Eud. Hurmuzaki. Recent, Fundația a primit donația bibliotecii juridice a prof. D. Negulescu, a cărei remitere va avea loc în această toamnă.

Fundația a început să-și constituie o discotecă [subliniat în original] românească, a fotocopiat partiturile celor mai cunoscute cântece populare și imnuri patriotice și nu a pierdut nicio ocazie ca să marcheze o prezență românească ori de câte ori a fost vorba de o manifestațiune culturală care avea contingente cu țara noastră.

Fundația a achiziționat și distribuit la principalele biblioteci din Franța și din alte țări, din lucrările d-lui prof. Sever Pop și a[le] altor scriitori români.

Într-o corespondență susținută cu românii internați în lagărele din Italia, Fundația a căutat să însuflească încredere și speranțe celor ce străbat momente grele, ajutându-i și prin trimiterea de cărți utile și intervenții la autorități.

Până acum au fost constituite secțiunile [subliniat în original]: istorică, juridică, me-

dicală și științifică, celelalte fiind în curs de constituire.

În sfârșit, în ședința din 9 iulie a.c. a Consiliului Fundației, s-a luat hotărârea tipăririi a trei reviste ale Fundației: una în limba română, intitulată *Revista Fundației Regale Universitare Carol I*, care va fi consacrată cultivării limbii și literaturii române și va continua tradiția *Revistei Fundațiilor Regale* din țară. Cea de a doua revistă, intitulată *Revue des Etudes Roumaines*, va apare în limba franceză, fiind consacrată problemelor de filologie, istorie, filosofie, artă și drept. Un buletin științific publicat de asemeni în limba franceză va cuprinde comunicări și rezultatul cercetărilor din domeniul științelor abstracte. Ultimele două publicațiuni ale Fundației vor avea ca scop editarea lucrărilor originale ale cercetătorilor români sau ale cercetătorilor străini care se consacră problemelor românești.

Avem credința că în acest fel am servit, pe măsura puterilor noastre și în grelele condițiuni ale surghiunului, cultura română și sperăm că nu am dezis încrederea care a fost pusă în noi.

Profităm de această ocaziune spre a vă aduce la cunoștință că Comitetul de direcție a decis ca pe timpul vacanței universitare, de la 1 august la 15 septembrie, activitatea Fundației să fie suspendată, urmând ca lucrările sale să se reia cu mai mare spor, o sperăm, în anul ce vine.

Primiți, vă rugăm, domnule președinte încredințarea înaltei noastre considerațiuni.

Director
P. Sergescu

Secretar
G. Ciorănescu ■

Microarhiva Magazin istorie

EMILIAN POPENECIU COMBATANT ÎN 1916

Născut la 3 noiembrie 1900 în comuna Veneția de Jos, comitatul Făgăraș, ca al treilea copil dintre cei șapte ai familiei, Emilian Popeneciu a fost mobilizat în 1916, odată cu împlinirea vârstei de 16 ani în armata Monarhiei Austro-Ungare. Combatant în trupele de infanterie de sub comanda generalului Tisa Piștea, a apărut granițele sud-vestice ale fostei monarhii.

Spre sfârșitul războiului și iminenta înfrângere a Puterilor Centrale, generalul Tisa Piștea s-a sinucis. Militarii de sub comanda sa au ridicat steagul alb și s-au predat italienilor. Au fost internați într-un lagăr din Balcaria via Emilia.

Eliberat în 1918, Emilian Popeneciu a reușit să ajungă, călătorind pe mare, la Constanța. În 1922 efectua serviciul militar obligatoriu, de această dată în cadrul armatei României Mari. Se stabilește în București și mare parte din viața sa a lucrat în cadrul unor servicii de specialitate din cadrul Ministerului Sănătății.

În arhiva fiicei sale, doamna Maria Popeneciu, s-au păstrat aceste trei fotografii.

Raluca Nicoleta SPIRIDON

DIALOG CU CITITORII

POMENIREA EROILOR

La 17 mai am sărbătorit Înălțarea Domnului, fiind și ziua de pomenire a eroilor neamului. Momentul mi-a trezit un sentiment de nostalgie și m-a determinat să vă trimit aceste rânduri – **își începe scrisoarea domnul ALEXANDRU MIHAI, din București.** M-am născut în satul Buștenari, comuna Telega, din județul Prahova, la sfârșitul anilor '80. Pentru sat, Înălțarea Domnului era un moment special. Cea mai mare parte a locuitorilor se întâlneau în părculețul din fața grădiniței, fosta primărie de pe vremea când satul era comună separată, unde era ridicat un monument al Eroilor. Din păcate nu știu prea multe despre monument, nici măcar anul când a fost ridicat. Preotul satului ținea o mică slujbă de pomenire, care se termina cu citirea numelor celor căzuți sau dispăruți din localitate în cele două războaie mondiale. La final, urmașii lor, și nu numai ei, dădeau de pomană pachete.

După slujba de pomenire, profesorii și elevii de la școala din sat organizau „scenete”, cea mai importantă fiind o piesă cu versurile din *Scrisoarea III*, de Mihai Eminescu (câțiva ani la rând l-am interpretat pe Baiazid, ceea ce pentru mine era o onoare).

Noi, copiii, veneam cu toții de la școală (în ziua respectivă nu se făceau toate orele). Eram prea puțin conștienți de moment, pentru noi era ziua când primeam ceva, mai ales că în pachetele oferite erau și ouă roșii, fiind ultima ocazie când le mai vedeam, până la Paștele următor. De abia după ce am auzit numele bunicului tatălui meu, am început să îmi dau seama, puțin, de solemnitatea momentului și de ce însemnau acele nume pentru oamenii din sat. Tatăl meu mi-a povestit despre străbunic că a dispărut în timpul luptelor din 1916, când bunicul meu avea doar nouă ani. Ajuns la maturitate, la rândul lui veteran din cel de Al Doilea Război Mondial, încerca să se ducă mereu în concediu prin locurile unde au fost lupte sau erau men-

ționate nume ale celor uciși în Primul Război Mondial, în speranța că o să găsească locul unde a fost îngropat tatăl. Nu a reușit, iar acum tatăl meu a preluat ștafeta și, atunci când trece pe lângă un monument ridicat pentru cinstirea eroilor primului Război Mondial sau un cimitir unde sunt înhumați cei căzuți în luptă, se oprește și îi caută numele.

Am plecat de mulți ani din sat, nu mai știu dacă sărbătoarea se mai ține în acel părculeț. Școala a rămas doar pentru clasele I-IV, din cauza numărului redus de copii. Sper că se mai organizează, pentru că era un eveniment frumos, solemn, fiind o lecție de istorie la care nu ar trebui să renunțăm.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul AURELIAN POPOCĂ dorește să achiziționeze următoarele numere ale revistei Magazin istoric: 1 – 12/1968; 8/1996; 1, 2, 4/2003; 1, 2/2004; 3/2005; 2012 – 2017, integral. Cei care doresc să îl ajute îl pot contacta la numărul de telefon 0730.68.75.44.

Domnul DAVID SIMULA dorește să achiziționeze numerele: 2009, 2010, 2012, 2013, 2014 (integral); 1 – 11/2015, 1 – 12/2016, 1 – 10/2017. Cei care îl pot ajuta îl pot contacta la numărul de telefon 0729.32.20.96.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcineanu, nr. 1 – 3, etajul 3, camerele 11 – 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

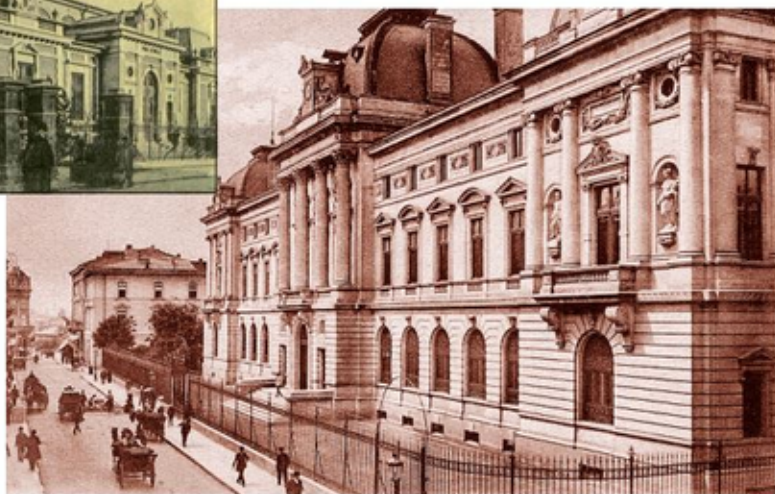
PROVINȚII ALE IMPERIULUI ROMAN ÎN ASIA ȘI AFRICA

17 d.H.	→	NOTA 6	↘	REFACERE ÎN IRAK CAPETE DE TUB!	↘		↘	DE DORMIT	↘	106 d.H.	↘
25 I.H.		FĂRĂ BISERICĂ						DINTE	↘	DÂNȘII	
	↘	↘	↘	↘			DE TORS	↘		↘	
							MEJDIE				
SALUT	→		63 I.H.	→			↘				
ÎNTEAPĂ			46 I.H.								
	↘		↘		ȚĂRM		PE TEREN	→		DIN STREII	
							30 I.H.				
MOMENT CU APĂ	→			↘		IMPLICAȚII	↘			↘	
ÎN PUCI											
	↘		URIAȘ	→			BIR!		SOARE PE NIL	→	
			63 I.H.						42 d.H.		
		↘				PE CÂNTAR	→	↘	↘		NOTA 2
	↘										
MINOR					64 I.H.	→				BIT!	↘
CIFRU	→										
NEPĂ- SĂTOR											
	↘					SLAB GOL!		LA COASĂ	→	↘	
								ORAS BIBLIC			
FIR	→				REGINA MARY (ÎN SCOTIA)	↘	↘				116 I.H.
ASTFEL					146 I.H.						
PEDEPSIT DE ZEUS											
↘		SCÂNTEIE RUSEASCA		VAPORI	↘				SERE!	COASE	↘
			DIN FIOLĂ!								
	↘	↘	↘			ÎNSCRIS		TIP	↘	↘	
								DE NEATINS			
		CEAS	→		↘	POPOR ANTIC	→				
		INDIVID									
BUN		↘									
ÎN ASIA MICĂ	→							CAPETE DE RÂND!		ÎNTREBARE	
ÎN BORNĂ											
	↘			CETE!	→		LA BARBĂ	→	↘	↘	
129 I.H.	→					6 d.H.	→				

Ioan SONEA, Bistrița

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI ÎN ANUL MARI UNIRI

O instituție centrală resimte toate dificultățile istoriei naționale. De cele mai multe ori, se situează chiar în mijlocul evenimentelor, așa cum s-a întâmplat și cu Banca Națională a României în anii 1916 – 1918.

La 1 decembrie 1918 Banca Națională a României revenea în Palatul din strada Lipscani, după ce din decembrie 1916 funcționase în sediul sucursalei din Iași (medalion)

Contemporan al acestor evenimente, pe care le-a trăit ca voluntar pe front, luptând la Mărășești, cunoscutul economist Victor Slăvescu scria la câțiva ani după terminarea războiului, referindu-se la anul 1918: „De când există România modernă, nu am avut de înregistrat încă un an, în care să se fi petrecut evenimente mai hotărâtoare, mai grozave și mai bogate în consecințe, trecând prin toată gama celor mai dureroase suferințe ce pot fi încercate de un popor, pentru a ajunge la o adevărată apoteoză politică și națională”.

Rămasă singură pe Frontul de Est, România fusese nevoită să încheie ostilitățile militare și să înceapă tratativele de pace încă de la sfârșitul anului 1917. Deși n-a mai fost an de război, 1918 a fost totuși „cel mai greu și cel mai dureros” an pentru români, căci începea „sub greutatea unor perspective din cele mai îngrijorătoare”, având în vedere că eram

„strămtorați geograficește și economicește, cu fruntariile în flăcări”, între „o revoluție fără asemănare” și „un dușman neînduplecat, gata a impune o pace de pedeapsă”.

Tezaurul. După anii 1916 și 1917, ani dificili de război petrecuți în refugiul de la Iași, 1918 a debutat abrupt cu noi greutăți pentru Banca Națională a României. Reamintesc că sediul central al Băncii se mutase în capitala Moldovei încă din 14/27 noiembrie 1916, iar tezaurul său de aur (91,48 t aur) fusese transferat în septembrie 1916 la Iași, pentru ca, în decembrie același an și apoi în iulie 1917, să fie mutat la Moscova.

La începutul anului 1918, tot dinspre Moscova au ajuns la Iași și primele știri extrem de tulburătoare, deși erau încă nesigure. Le găsim menționate în însemnările lui Gheorghe Gh. Mărzescu, ministru al Agriculturii și

SIMPOZIONUL ANUAL DE ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE BANCARĂ „CRISTIAN POPIȘTEANU” RECONFIGURĂRI STATALE ȘI INSTITUȚII FINANCIAR-BANCARE ÎN EUROPA ANULUI 1918

Marti, 24 aprilie 2018, în Sala „Mitiță Constantinescu” a Băncii Naționale a României, s-au desfășurat lucrările ediției a XXVI-a a Simpozionului organizat anual de Banca Națională a României și Fundația Culturală Magazin Istoric.

În anul Centenarului, comunicările prezentate au abordat marile momente ale anului 1918; unirea Basarabiei cu țara-mamă (27 martie), a Bucovinei (28 noiembrie) și a Transilvaniei (1 decembrie). S-a evidențiat contribuția Băncii Naționale a României la sprijinirea întregului efort de război al României, în condițiile în care instituția era în acele vremuri una particulară. Împrumuturile acordate statului de Banca Națională în perioada 1914 – 1918 au acoperit o treime din datoria publică a României. Două comunicări susținute de participanți din străinătate au înfățișat probleme cu care s-a confruntat România reîntregită în perioada interbelică pentru a-și apăra suveranitatea națională asupra teritoriului.

Un detașament din Brigada 30 Gardă „Mihai Viteazul” a oferit participanților un exercițiu demonstrativ de manevră a armelor.

În partea a doua a manifestării, s-au acordat premiile Fundației Culturale Magazin Istoric pentru cărți de istorie apărute în anul 2017.

ajunsesse la 1,3 miliarde lei, ceea ce oglindea „intensitatea efortării făcute de Bancă spre a da statului mijloace de a face față nevoilor sale“. Având însă în vedere faptul că, în urma acestor împrumuturi, „circulația noastră [...] a luat desvoltări excepționale, ajungând până la 1,96 miliarde lei la 31 decembrie 1917“, Consiliul de administrație al Băncii considera că trebuie pusă „întrebarea dacă nu ar fi timp a se recunoaște că Banca Națională a României a ajuns la limita extremă a efortărilor sale și că e în interesul general al țării de a se opri aici cu emisiunea“.

In cadrul dezbaterilor care au avut loc a luat cuvântul și „d-nul Luca Elefterescu“, acționar B.N.R., șeful conservatorilor din Prahova, unde îndeplinise de mai multe

În partea dreaptă a imaginii: generalul Constantin Prezan, un personaj necunoscut, Alexandru Marghiloman (cu eșarfă pe piept) și Gheorghe Gh. Mărzescu

ori și funcția de prefect, fiind primul proprietar al casei unde funcționează azi Muzeul Ceașurilor din Ploiești. Potrivit procesului-verbal întocmit atunci, el a arătat mai întâi că „s-a făcut bine că primul gând din raport s-a îndreptat către armată, căreia îi datorim toată admirațiunea și recunoștința noastră“, după care a adăugat: „Recunoaștem, de asemenea, că Banca Națională a României și-a făcut mai mult decât datoria. Nimeni nu s-a îndoit de puterea Băncii, dar e o minune că în împrejurările prin care am trecut, ea să poată pune la dispoziția statului 1.300 de milioane lei“.

La scurtă vreme după reunirea acționarilor B.N.R., a avut loc o nouă schimbare de guvern.

La trei zile de la instaurarea noului guvern, prim-ministrul Alexandru Marghiloman consemna: „Examinat situația financiară. Șeful contabilității, Angelescu, mi-o rezumă astfel: venituri, pe lună 8.000.000 (opt milioane); cheltuieli pe zi, opt milioane“. Deși lapidară, această notă de jurnal este sugestivă pentru situația dramatică a României în prima parte a anului 1918. În același timp, Marghiloman se gândea la „un nou împrumut la Bancă“, oferind drept acoperire tratele (bonuri de tezaur emise de guvernele francez, englez și american) care fuseseră cedate guvernului român. Așadar, din start, singura soluție era un nou împrumut la Banca Națională.

Concretizarea intențiilor lui Alexandru Marghiloman este surprinsă în procesul-verbal al ședinței din 3 mai 1918 a Consiliului general al B.N.R., după cum urmează: „Domnul guvernator roagă Consiliul să-l scuze pentru întârzierea deschiderii ședinței pentru că abia acum a putut sfârși lunga conversațiune ce a avut cu domnul prim-ministru și domnul ministru de Finanțe. Dând amănunte asupra acestei conversațiuni, domnul guvernator spune că s-a cerut Băncii un nou împrumut de 300 milioane și că domnia sa a crezut că poate asigura pe guvern că Banca nu-i va refuza concursul său în marginea puținței în care guvernul o va pune prin acoperirea ce-i va da.“ După plecarea prim-ministrului Marghiloman, ministrul Mihai Seulescu a stabilit cu guvernatorul Bibicescu detaliile tehnice ale împrumutului, ajungând la următoarea înțelegere: guvernul oferea tratele, în valoare de 50 milioane lei, pe care Banca le trecea în contul guvernului și le considera rezervă de acoperire, iar Banca Națională acorda un împrumut de 150 de milioane.

Această sumă era însă insuficientă pentru nevoile guvernului. În urma insistențelor transmise prin intermediul ministrului de Finanțe, la 16 mai 1918, Banca Națională a acordat un nou împrumut în valoare de 300 milioane lei. Deoarece acoperirea depusă de guvern era insuficientă, la 27 septembrie 1918, Banca a luat asupra sa obligația de a vărsa din disponibilul ei 54.000.000 lei, rămânând ca guvernul să achite atunci când va realiza un împrumut extern sau în alt mod.

Doi miniștri de Finanțe:
Emil Costinescu...

Domeniilor în guvernul condus de Ionel Brătianu. Astfel, după ce, mai întâi, a consemnat arestarea lui Constantin Diamandi, ministrul român la Petrograd, la 16 ianuarie 1918, Gheorghe Mârzescu aflase că „maximaliștii din Petrograd nu mai primesc pe reprezen-

tanții României și declară intangibil pentru oligarhie tezaurul Băncii Naționale a României de la Moscova, pe care-l vor pune numai la dispoziția poporului român“. Desigur, recunoaștem aici declarația Sovietului Comisarilor Poporului al R.S.F.S. Ruse din 13 ianuarie 1918, prin care se confisca nu numai tezaurul din aur (91,48 t), ci și: tipografia Băncii, care fusese cumpărată la Moscova cu 225.000 ruble, stocul de bilete, în valoare de 40 milioane lei, și disponibilitățile Băncii Naționale în conturile deschise la agențiile Creditului Lyonnais din Petrograd, Odessa și Moscova (2.498.525 ruble). Astfel, problema tezaurului a fost una dintre marile griji ale Băncii Naționale de-a lungul întregului an 1918 și un secol de-atunci încolo.

Împrumuturile. O altă problemă a fost aceea a împrumuturilor pe care Banca Națională a României le-a acordat statului român și care au finanțat efortul de război al României.

Încă din 1914, guvernul a solicitat sprijinul financiar, imposibil de găsit în altă parte „în afară de Bancă“, potrivit declarației ministrului de Finanțe, Emil Costinescu. Prin urmare, sprijinul acordat statului român de Banca Națională a început în august 1914 și a fost reglementat în decembrie același an, când s-a încheiat o convențiune prin care s-a stabilit ca statul să furnizeze Băncii acoperirea în aur necesară emisiunii de bilete pentru acordarea împrumuturilor.

Înțelegerea dintre Bancă și guvern avea ca temei articolul 12 din Legea Băncii, care pre-

vedea că Banca trebuia să aibă „un stoc metalic de aur de cel puțin 40% din suma biletelor emise de dânsa“, dar „în împrejurări excepționale și pentru timp determinat“, așa cum erau împrejurările războiului, acest stoc putea să coboare la 33%.

... și C.C. Arion

Astfel, practic, B.N.R. emitea 100 milioane lei, pe care-i punea în contul guvernului, iar guvernul furniza aur Băncii Naționale, contra cost, în valoare de 33 milioane lei. Până la intrarea României în război, ambele părți și-au respectat angajamentele: Banca Națională a împrumutat guvernul cu 400 milioane lei, iar guvernul a alimentat tezaurul Băncii cu aurul obținut din taxa în aur, instituită pentru exportul de cereale și plătită de importator. România a exportat cereale timp de doi ani ambelor tabere, atât Puterilor Centrale, cât și Angliei.

După intrarea țării în război, deși emisiunea luase un tempo mai rapid, „posibilitatea statului de a furniza acoperirea necesară, conform convențiilor, era aproape nulă“. De aceea, în 1917, a intervenit o nouă înțelegere, prin care guvernul român se obliga să depună la Londra, la Trezoreria statului englez sau la Banca Angliei, la dispoziția Băncii Naționale a României, obligațiuni de stat englezești în valoare de 4 milioane lire sterline. Potrivit corespondenței între guvernatorul Ioan G. Bibicescu și ministrul de Finanțe, Nicolae Titulescu, din intervalul decembrie 1917 – ianuarie 1918, guvernul român n-a reușit să îndeplinească acest angajament. În aceste condiții, problema împrumuturilor a fost discutată în cadrul Adunării generale a acționarilor B.N.R. din 22 februarie 1918.

Potrivit „Raportului Consiliului de administrație al B.N.R.“, prezentat cu acest prilej, în decembrie 1917, datoria statului la Bancă

oricând de a nu răspunde, când răspundea faptul că Banca aducea statului, în timp din cei mai grei ce-au fost vreodată, servicii atât de însemnate, încât cei mai optimiști chiar nu se așteptau ca Banca să fie în stare de-a le face cel puțin întinderea ce-au luat. N-am răspuns noi, dar a răspuns publicul detentor de acțiuni, nevoind să le vândă și nedând amenințărilor nicio însemnătate."

Unirea Basarabiei și a Bucovinei. În această „besnă a păcii”, după expresia reginei Maria, consemnată de ambasadorul francez, contele de Saint-Aulaire, a existat totuși o lumină. Această lumină a fost reprezentată de Unirea Basarabiei cu România.

După Armată, una dintre primele instituții naționale care au fost chemate să acționeze în Basarabia a fost Banca Națională a României. Astfel, încă din 24 martie/6 aprilie 1918, guvernatorul Ioan G. Bibicescu informa Consiliul general al B.N.R. despre „telegrama d-lui ministru de Finanțe al Basarabiei”, prin care se cerea Băncii Naționale deschiderea unui ghișeu la Chișinău. În urma discuției avute cu Mihai Seulescu, ministru de Finanțe în guvernul condus de Alexandru Marghiloman, s-a decis „a se studia cestiunea circulațiunei monetare în Basarabia”. Aproape o lună mai târziu, la 21 aprilie/4 mai 1918, Corneliu Cioranu, director în Consiliul de administrație al Băncii Naționale a României, se întorcea din capitala Basarabiei și prezenta Consiliului general al B.N.R. concluziile vizitei sale, referitoare la „situația foarte dificilă” în care se găseau sucursalele marilor bănci de la Chișinău, precum și Sucursala Băncii Imperiului Rus. Între timp, la 17/30 aprilie 1918, fusese publicat în *Monitorul Oficial* decretul regal prin care leul era introdus ca unitate monetară în Basarabia.

Al doilea moment luminos din anul 1918 l-a reprezentat unirea Bucovinei cu România. Și de această dată, Banca Națională a României a reacționat înaintea declarării unirii propriu-

*Guvernatorul B.N.R.
Ioan G. Bibicescu*

zise. Astfel, la 7 noiembrie 1918, guvernatorul Bibicescu prezenta Consiliului general al B.N.R. telegrama primită de la Nicu Flondor, secretar de Stat pentru afacerile financiare ale Bucovinei, care solicita ca un delegat al B.N.R. să studieze la fața locului problema înființării unei sucursale a B.N.R. la Cernăuți, precum și alte probleme financiare privitoare la Bucovina. Având în vedere experiența pe care directorul Corneliu Cioranu o dobândise deja în cazul Basarabiei, Consiliul general l-a desemnat tot pe el pentru a merge și la Cernăuți.

La 19 noiembrie 1918, Corneliu Cioranu se întorsese de la Cernăuți, unde închiriasse deja o casă în vederea înființării cât mai curând posibil a unei sucursale B.N.R.

Revenirea la București. Între timp, avusesse loc și Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, iar familia regală și instituțiile statului român aveau să revină în curând la București. România devenise rotundă și prin eforturile de netăgăduit ale Băncii Naționale a României.

La 1 decembrie 1918, conducerea Băncii ținea prima ședință acasă, în palatul din strada Lipscani nr. 25.

Sintetizând rolul instituției noastre în timpul Războiului de Reîntregire, „Raportul Consiliului de administrație al B.N.R. din februarie 1919” insera: „În condițiuni din cele mai grele, am continuat în Iași munca noastră, dovadă pentru toți cât bine a putut face instituțiunea Băncii Naționale acum, în timpuri extraordinare și mai ales în aceste împrejurări excepționale”.

Având în vedere toate acestea, credem că astăzi putem spune că în acei ani grei de jertfe și suferințe, de renaștere și miracole, Banca Națională a României și-a îndeplinit misiunea pentru care fusese creată, identificându-se cu destinul național, ceea ce face și în prezent și va face și în viitor.

**Academician Mugur ISĂRESCU,
Guvernatorul Băncii Naționale a României**

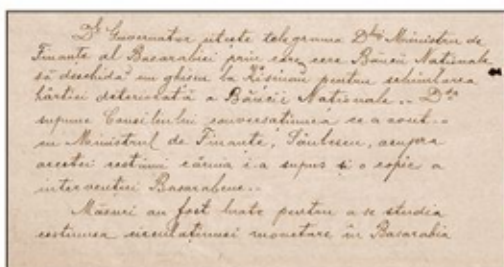
Adunând toate împrumuturile acordate statului de Banca Națională în perioada 1914 – 1918, rezultă un total de 1,654 miliarde lei, adică, potrivit calculelor lui Gh. Dobrovici, o treime din datoria publică a României.

Tratatul de pace de la București și situația B.N.R. Concomitent cu eforturile de asigurare a mijloacelor financiare necesare statului, Banca Națională a României era însă profund preocupată de negocierile care aveau loc la Bufta și care s-au concretizat în Tratatul de la București, semnat la 24 aprilie 1918 (stil vechi). Mai multe prevederi ale Tratatului loveau în Banca Națională a României. Astfel, în articolul 42 se menționa: „toate măsurile luate în timpul administrației forțate trebuie respectate, neputând fi vorba de vreo pretenție de despăgubiri”. În felul acesta, Germania urmărea: să depoziteze B.N.R. de depozitele în aur și în mărci, pe care aceasta le strânsese la Reichsbank din cerealele vândute Germaniei în perioada 1915 – 1916, și să impună guvernului român să-și asume rolul de mediator între Banca Națională a României și Germania, care, prin Administrația de ocupație și măsurile luate de aceasta, încălcaseră Convenția de la Haga referitoare la dreptul la proprietate al particularilor în condiții de război. Articolul 17 al Tratatului juridic și politic prevedea implicarea Comandamentului german în regularizarea circulației numerarului și a plăților și, în particular, în gestiunea Băncii Naționale a României. Detaliile privind îndeplinirea obligațiilor financiare ale României au fost convenite în cadrul Conferinței financiare de la Berlin din iunie – iulie 1918.

Proiectul de modificare a Statutului B.N.R. Susținut de o intensă campanie de presă, guvernul conservator, prin ministrul de Finanțe, a depus un proiect de lege care viza modificarea Statutului B.N.R. Potrivit memoriilor lui Constantin Argetoianu, tocmai acest proiect de lege a determinat plecarea lui Mihai Seulescu din guvern și preluarea Finanțelor de C.C. Arion.

Așa cum preciza guvernatorul Ioan G. Bibicescu în februarie 1919, primind acest proiect, conducerea Băncii a comunicat

guvernului că era vorba de „schimbarea bazei constitutive a Băncei, care e identică cu a tuturor băncilor de emisiune. Prin această organizare, ca și prin administrațiunea vigilentă a Băncei noastre, am intrat în rândul băncilor de emisiune, dobândind considerațiunea și prestigiul ce merităm. Când însă, în timpul acesta de dificultăți, niciuna din băncile de emisiune n-a procedat la vreo schimbare în modul de acoperire, credem că ar fi imprudent de a începe noi, o bancă din cele mai noi și cele mai mici, la o modificare atât de esențială, care poate nu va fi admisă nicăieri și deci, în acest caz, vom expune a ieși din familia

Pasaj din procesul-verbal al ședinței Consiliului general al B.N.R. în care se vorbește despre „telegrama d-lui ministru de Finanțe al Basarabiei”

băncilor de emisiune și poate a vedea prestigiul, autoritatea și chiar creditul nostru atins. Cu alte cuvinte, ar fi a pierde rezultatele dobândite printr-o muncă conștientă de 35 de ani, ceia ce niciun român nu poate dori”.

Cu același prilej, citind „Raportul Consiliului de administrație al B.N.R. către Adunarea generală a acționarilor din februarie 1919”, guvernatorul Ioan G. Bibicescu reamintea „neîncrederea și pornirea” ce se manifestaseră „în cercurile oficiale de atunci în contra instituțiilor financiare existente și care dovediseră, prin munca lor, că sunt în stare să aducă servicii publicului și statului. Între acestea, Banca Națională nu era cruțată, ba din contră, cea mai atacată și amenințată era ea. Pe de o parte, i se cereau ajutoare pe care ea le da, pe când pe de altă parte se uneltea contra ei [...] N-am răspuns nimic, urmând în această privință tradiția invariabilă a Băncei de-a nu intra în polemice, ci lăsând faptele să vorbească de la sine. Ne-a fost mai ușor decât

Basarabia, Bucovina (ambele părți ale Moldovei istorice) și, mai ales, Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș a intensificat lupta de emancipare națională și de unire a acestor provincii cu România. România a intrat în Primul Război Mondial cu scopul realizării statului național unitar. Decizia a fost însă foarte dificilă (fiind, de aceea, precedată de doi ani de neutralitate, între 1914 și 1916), deoarece o parte dintre teritoriile istorice românești se aflau sub dominația Rusiei (membră a Triplei Înțelegeri sau Antantei), iar altă parte (cea mai mare) sub stăpânirea Austro-Ungariei (membră a Triplei

Semnarea păcii cu Austria, la Saint-Germain

Alianțe sau Puterilor Centrale). Cu alte cuvinte, indiferent de tabăra aleasă și de rezultatul războiului, România nu putea, cel puțin la nivelul calculelor teoretice, să-și atingă integral idealul național.

In august 1916, România a declarat război Austro-Ungariei, alăturându-se Angliei, Franței, Rusiei și Italiei, după ce a primit din partea acestei grupări de state (Antanta) garanții scrise privind recunoașterea după victorie, ca părți componente ale României, a Bucovinei, Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului. Până la urmă însă, lucrurile s-au complicat mult, iar popoarele nu au mai așteptat ca marile puteri să decidă soarta lor. Revoluția bolșevică din Rusia (începută în 1917) a favorizat destrămarea Imperiului Rus și desprinderea din acesta a țărilor și popoarelor cucerite de țari. Astfel, Basarabia a fost proclamată Republica Moldovenească Independentă, care, prin decizia Sfatului Țării – organul cu rol de parlament ales al populației dintre Prut și

Nistru, întrunit la Chișinău –, s-a unit la 27 martie/9 aprilie 1918 cu România.

Imperiul Austro-Ungar (creat la 1867) a mai supraviețuit câteva luni, până la finele anului 1918, pe ruinele sale formându-se noi țări sau întregindu-se altele (Austria, Ungaria, Cehoslovacia, Croația, Polonia, România, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor etc.). În acel context, la 15/28 noiembrie 1918, Bucovina (parte a Moldovei ocupată de Habsburgi în 1775), prin decizia Congresului General al provinciei, a devenit parte integrantă a României. Peste câteva zile, la 18 noiembrie/1 decembrie 1918, același lucru s-a întâmplat în sud-estul Austro-Ungariei: Marea Adunare Națională de la Alba Iulia (circa 100.000 de oameni), prin votul celor 1.228 de delegați aleși, care-i reprezentau practic pe toți românii din sate, orașe, partide, organizații, fundații, asociații etc., a decis unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu Regatul României.

Toate aceste acte de voință națională românească au fost ratificate în același an prin decrete-legi ale regelui Ferdinand I al României: unirea Basarabiei la 9/22 aprilie 1918, unirea Transilvaniei la 11/24 decembrie 1918, iar unirea Bucovinei la 18/31 decembrie 1918. Teritoriul și populația României creșteau în 1918 de peste două ori față de situația din 1914: de la o suprafață de 137.000 de km² se ajungea la 296.000 de km² și de la peste șapte milioane la aproape 15 milioane de locuitori.

Conferința de Pace de la Paris, din 1919 – 1920, în urma unor dificile tratative, nu a făcut decât să valideze deciziile luate de români în 1918, adică să aprobe pe plan internațional unirea Basarabiei, a Bucovinei și a Transilvaniei cu România. Pe acest teritoriu destul de vast aproape trei sferturi dintre locuitori erau etnici români, circa 8% maghiari, circa 4% germani, cam tot atâția evrei, restul fiind slavi (ruși, ucraineni, sârbi, bulgari), rromi, greci, armeni, albanezi etc. Față de situația anterioară – de exemplu față de proporțiile etnice din jumătatea de est a Imperiului Austro-Ungar (numită Transleithania), unde minoritățile, formând 52%, alcătuiau, de fapt,

CUM S-A FĂURIT ROMÂNIA?

Astăzi, la împlinirea unui secol de la sfârșitul Primului Război Mondial, reconstituirea și interpretările istoricilor în privința acestui moment al trecutului sunt – și este firesc, până la un punct, să fie astfel – diferite. Chiar și atrocitățile săvârșite în Marele Război, cum i-a rămas numele până acum, tind să se estompeze în ochii generațiilor mai recente, obișnuite cu sângeroasele conflicte ulterioare, cu crime în masă, cu genociduri, cu teribile atentate sinucigașe etc. Totuși, o mare parte a istoricilor și a opiniei publice a acceptat ideea prăbușirii marilor imperii ale Europei Centrale, de Est și de Sud-Est (German, Austro-Ungar, Rus, Otoman) și a constituirii (întregirii) statelor naționale – sub forme variate de guvernare – ale polonezilor, românilor, cehilor, slovacilor, sârbilor, croaților, slovenilor, lituanienilor, letonilor, estonienilor, ungarilor, austrieților etc. Este drept că, în locul Imperiului Rus, s-a format un alt colos multinațional, o dictatură comunistă aspră (U.R.S.S.), care și-a subordonat, în forme noi, popoarele și națiunile, pentru vreo șapte decenii ce aveau să vină.

România nu s-a format efectiv în 1918, fiindcă o entitate politico-teritorială europeană cu numele de Țara Românească exista încă din Evul Mediu. Nici măcar România modernă nu există doar de atunci, ci din vremea domniei principelui Alexandru Ioan Cuza (1859 – 1866). România modernă s-a format pe parcursul unui secol (circa 1821 – 1918/1920), prin eliberarea de sub dominație străină și unirea celor trei mari provincii istorice („țări”) în care românii dețineau majoritatea numerică absolută. Cam în același timp s-au desfășurat și mișcările de emancipare și/sau de unificare ale altor popoare europene, precum italienii, germanii, polonezii, grecii, bulgarii, sârbii etc. Programul formării României moderne a fost elaborat și aprobat prin Revoluția de la 1848 – 1849 din cele trei mari țări (provincii) în care românii aveau majoritatea absolută a populației: Valahia, Moldova și Transilvania.

Primele rezultate concrete ale acestui proces de coagulare a românilor într-un singur stat unitar modern se văd abia la 1859, când, conform hotărârii marilor puteri reunite în Conferința de la Paris, din 1858, urma să se creeze o uniune numită „Principatele Unite ale Moldovei și Țării

Românești”, cu doi domni, două guverne, două adunări, două capitale etc. Atunci, la 24 ianuarie 1859, la București, Adunarea Electivă a Țării Românești l-a ales domn pe Alexandru Ioan Cuza, cel care, la 5 ianuarie 1859, fusese ales domn în cealaltă țară românească, în Moldova, la Iași. Astfel, prin alegerea aceleiași persoane drept principe al celor două țări, procesul de unificare a lor a intrat în etapa decisivă.

La scurt timp, după o serie de măsuri de unificare deplină și după câteva radicale reforme democratice, țara și-a luat oficial numele de România, înscris și în noua Constituție din 1866. Domnia principelui (1866 – 1881) și apoi regelui (1881 – 1914) Carol I de Hohenzollern a marcat noi etape în procesul de formare a României moderne: la 1877, a fost proclamată independența României în raport cu Imperiul Otoman, după care a urmat războiul ruso – român – otoman; la 1878, prin pacea de la Berlin, nordul și centrul Dobrogei au fost scoase din Imperiul Otoman și atribuite României; la 1881, țara și-a luat numele de Regatul României.

În urma unor asemenea evoluții, elita românilor din

Alexandru Ioan Cuza,
litografie color de C. Lanzedelli

până la punctul unde este tăiat de vechiul hotar dintre Bucovina și Basarabia, și acest hotar“. O singură țară semnatară, Japonia, nu l-a ratificat și Tratatul nu a mai intrat în vigoare.

România este astăzi membră a Uniunii Europene, exprimă și apără tradiția istorică a bătrânului continent, veghează asupra prezentului și pregătește viitorul generațiilor tinere. Românii nu sunt azi o națiune de succes, cu o prosperitate-model și cu încredere nelimitată în propriile instituții și în cele europene. Dar acești români, ai căror strămoși au făurit România, se simt capabili să contribuie la coagularea continentului, la reducerea și eliminarea faliilor, la instaurarea climatului de dialog. Premisele

istorice sunt în favoarea lor: prin nume, origine, limbă și aspirații, românii sunt occidentali, pe când prin credința bizantină, cultura medievală slavonă, alfabetul chirilic (folosit până în secolul al XIX-lea), prin legăturile cu popoarele balcanice, sunt răsăriteni. Dar continentul este format și din vestici și din estici, și din nordici și din meridionali și ar fi de dorit să aibă – în momentele esențiale – o voce simfonă și sincronă, capabilă să exprime toate valorile perene, verificate, necesare. În ciuda unor evoluții contradictorii de azi, viitorul continentului european trebuie să se prefigureze ca unul bazat pe dialog, într-un concert al națiunilor libere și unite.

**Academician Ioan-Aurel POP,
Președintele Academiei Române**

LA CENTENARUL ÎNCEPUTULUI ÎNTREGIRII ROMÂNIEI (27 MARTIE / 9 APRILIE 1918)

În atmosfera efervescentă a anului 1917, Partidul Național Moldovenesc a formulat un amplu program social și național, ale cărui puncte principale vizau declararea autonomiei Basarabiei, constituirea unei Diete provinciale, soluționarea problemei agrare, instruirea în limba maternă, întoarcerea Bisericii cu fața spre cei de jos ș.a. Larga adăziune populară la programul Partidului Național Moldovenesc, susținut în congresele clerului, pedagogilor, țăranilor și militarilor basarabeni, era o confirmare a trezirii Basarabiei.

Curentul românesc, favorabil refacerii unității naționale, a fost o constantă în viața Basarabiei, când mai vizibil – ca în primii ani după unirea Principatelor Române și formarea României moderne sau ca în anii primei revoluții ruse, când C. Stere, asistat de un grup de tineri entuziaști, fonda la Chișinău primul ziar românesc, *Basarabia* –, când mai retras și latent – ca în anii de reacțiune țaristă. Poposirea unor intelectuali ardeleni, bucovineni și din Vechiul Regat la Chișinău în vreme de război

s-a dovedit a fi în acele condiții de după colapsul autocrației un element catalizator al redeșteptării naționale între Prut și Nistru. Subțierea pătură cultă basarabească, preoți, învățători, ziariști, oameni din straturile înstărite, militari, atât cât s-a adunat cu multă greutate în cei peste 100 de ani de dominație străină, avea deci conștiința propriei identități, dar și conștiința de neam și de țară, ceea ce a determinat ca problema unirii cu România să fie pusă în discuție, între altele, și la Congresul Militar Moldovenesc, din 20 – 27 oc-

majoritatea – era categoric un pas înainte în vederea asigurării stabilității zonei. După Primul Război Mondial, pentru prima oară în istorie, majoritatea slavilor de sud trăiau în Bulgaria și în Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor (adică în țări slave), majoritatea polonezilor în Polonia, majoritatea cehilor și slovacilor în Cehoslovacia, a austrieților în Austria, a ungarilor în Ungaria, a lituanienilor în Lituania, a letonilor în Letonia, a estonilor în Estonia etc. Acest fapt însemna împlinirea idealului național, pentru care luptaseră, în secolele al XVIII-lea și, mai ales, al XIX-lea, aproape toate popoarele enumerate. Experiența imperiilor multinaționale își trăise din plin falimentul.

Astăzi, din perspectiva secolului trecut între timp, lucrurile nu li se mai par tuturor așa de simple. De aceea, în reconstituirea proceselor istorice de atunci, unii istorici scot în lumină voința popoarelor conduse de elitele lor conștiente și responsabile, iar alții, dimpotrivă, accentuează rolul marilor puteri care și-ar fi impus voința și interesele. Pe acest fond, este destul de evidentă în unele medii și școli istoriografice și nostalgia după „calma și așezata monarhie dunăreană”, în care toate popoarele și naționalitățile s-ar fi bucurat de respect, de viață națională proprie, de ocrotire și de pace. Mai există și cumpăna dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea, adică anii 1900, numiți – mai ales din perspectiva conflagrației care a urmat – *La Belle Époque*. Până la urmă, în trecut, ca și în viață (trecutul înseamnă, la urma urmei, viață), se pot găsi argumente pentru orice, mai ales dacă se selectează faptele și dacă se face abstracție de factorii incoezi, neconcordanți sau opuși propriilor idei.

Această constatare este evidentă și la finele Primului Război Mondial. Mai întâi, se cuvine constatat că în toate marile provincii care s-au unit cu România în 1918, românii reprezentau majoritatea populației, în Basarabia și în Transilvania (cu Banatul, Crișana și Maramureșul) fiind vorba despre majoritatea absolută, iar în Bucovina despre o majoritate relativă. Cu alte cuvinte, în acord cu practicile etnice-demografice curente, moderne și general acceptate,

România era îndreptățită să dețină aceste teritorii.

În al doilea rând, unirea acestor provincii cu România nu s-a făcut prin forță, ci prin votul democratic al unor adunări reprezentative ale populației dintre Prut și Nistru (la Chișinău), din Bucovina (la Cernăuți) și din Transilvania (la Alba Iulia).

In al treilea rând, decizia de unire cu România a populației majoritare a acestor provincii a fost validată în plan internațional prin Conferința de Pace de la Paris, din anii 1919 – 1920. În mod concret, Tratatul de la Saint Germain (1919), încheiat de puterile aliate și asociate cu Austria, a consfințit apartenența Bucovinei la România, iar Tratatul de pace de la Trianon (1920), încheiat cu Ungaria, a validat unirea Transil-

1 decembrie 1918, la Alba Iulia

vaniei cu România. Conferința de Pace de la Paris din 1920 a recunoscut și legitimitatea unirii Basarabiei cu România. La 28 octombrie 1920 România a semnat Tratatul de la Paris cu Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia, care se referea la chestiunea în speță. Se considera că, din punct de vedere geografic, etnografic, istoric și economic, unirea Basarabiei cu România este pe deplin justificată și că temeiurile acestei uniri se bazează și pe faptul că populația Basarabiei a manifestat dorința de a vedea regiunea Moldovei dintre Prut și Nistru unită cu România. În consecință, pomenitele părți contractante recunoșteau „suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei, cuprins între frontiera actuală a României, Marea Neagră, cursul Nistrului de la gura sa

și basarabene“, din care să facă parte reprezentanții organizațiilor locale revoluționare, care se situau pe platforma puterii sovietelor; 2) să fie delegați de urgență din cadrul comisiei, pentru a realiza cât mai rapid sarcina contracarării „contrarevoluției române“, Rakovski, Bujor, Brașevan, Spiro, Voronski, Kul (Poliarnîi), Jelezniakov, fiecare din ei având următorul mandat: „Deținătorul acestuia, tov. ..., este numit de Consiliul Comisarilor Poporului în calitate de comisar-organizator cu relațiile ruso-române în sudul Rusiei“; 3) să se aloce la dispoziția Colegiului suprem în aceste scopuri cinci milioane de ruble din mijloacele Guvernului; 4) pentru transpunerea în viață a hotărârilor comisarilor, în același timp cu ei să se deplaseze un detașament de matrozi și soldați revoluționari, sub comanda comisarului Jelezniakov [cel care a împrăștiat Adunarea Constituantă a întregii Rusii – n.a.]. Detașamentul lui Jelezniakov trebuia să transporte în unul dintre punctele sigure din sud mijloacele financiare necesare armatelor ruse de pe Frontul Român, Flotei Mării Negre și Colegiului suprem. Comisia cerea Guvernului să ia o decizie în regim de urgență. Toate propunerile „Colegiului suprem rus-român pentru afacerile române și basarabene“ au fost aprobate.

Așadar, pentru realizarea planului unirii Basarabiei cu România într-o singură republică socialistă „româno – basarabească“, aliată a guvernului bolșevic, s-au alocat resurse financiare considerabile, inclusiv din tezaurul românesc sechestrat la Moscova, s-au format structuri de conducere și armate revoluționare gata să treacă și Nistrul, și Prutul.

Cum apare astăzi, la depărtare de 100 de ani, acel moment astral al neamului românesc dintre Prut și Nistru? Părerile rămân și astăzi împărțite. Neadevărul este împrăștiat la Chișinău de la cele mai înalte niveluri. Și cu toate acestea, în anul Centenarului unirii noastre, Unirea Basarabiei cu țara-mamă, România, apare ca o dovadă a trecerii noastre

cu demnitate prin istorie, ca una dintre paginile cele mai luminoase din trecutul nostru, ca un punct culminant al mișcării de autodeterminare națională și ca o confirmare admirabilă a unității noastre de spirit, credință și ființă cu toată suflarea românească. Ajunși la acest ceas aniversar, aducem un omagiu profund înaintașilor noștri de la 1918 – lui Ion Inculeț, Ion Pelivan, Daniel Ciugureanu, Constantin Stere, Pan Halippa, Pantelimon Erhan, Ion Buzdugan, Ștefan Ciobanu, ca și lui Alexandru Marghiloman sau lui Ion I.C. Brătianu, regelui Ferdinand, tuturor militanților și făuritorilor Unirii, care rămân un exemplu al devota-

Alexandru Marghiloman (cu papion) și Ion Inculeț (cu cravată, în centrul imaginii) la Chișinău, după votarea Unirii

mentului față de idealul național, față de neam și țară.

Conceptul de „țară-mamă“ nu este un termen aleatoriu, el este chintesența Declarației de Unire a Sfatului Țării. Nu știm cu certitudine cine este autorul lui. Știm însă că prima mențiune a acestui concept se regăsește în adresa din 3 martie 1918 a unui grup de consilieri către adunarea Zemstvei județului Bălți, prin care se cere „în numele ținutului Bălți să ne unim din nou cu scumpa noastră țară-mamă: România“, „în care ne punem nădejdea că [ea], ca bună mamă, ne va garanta frăție deplină și drepturile căpătate de norod prin revoluția din 1917“. Putem presupune că acest concept s-a născut în sânul Blocului Moldovenesc, el fiind sintetizat anterior de C. Stere, cel care a redactat textul Declarației de Unire înainte de a o supune votului. Cei care au trudit asupra do-

tombrie, care a proclamat autonomia ținutului și a decis formarea Sfatului Țării.

Manifestări ale conștiinței de neam au fost destule, nu putem exclude și anumite scripuri de vizionarism, tricolorul era purtat cu mândrie pe străzile Chișinăului, în școală începea să se scrie românește, *Hora Unirii* se cânta cu voce tare, firele istoriei păreau că se reînnoadă... Cu certitudine a existat o clasă politică pregătită și hotărâtă să asume integral idealul unității naționale și să-l slujească cum înțelegea ea mai bine, exact în momentul oportun al istoriei. Conștient de misiunea sa istorică, ca și de identitatea sa românească, Blocul Moldovenesc a știut să navigheze printre capcanele epocii, dând sens,

Membrii Blocului Moldovenesc din Sfatul Țării

orientare și finalitate precisă procesului complicat de autodeterminare și rămânând drept model de servire a cauzei supreme naționale.

În acea epocă tulbură, tentații și pretenții în privința Basarabiei erau multe. Pentru străini, pentru unii dintre aceștia, ea era o monedă de schimb; pentru alții, o zonă strategică sau un cap de pod ori un teritoriu ce putea fi lesne acaparat sau tăiat în bucăți. Cât ar suna de paradoxal, dar primul plan de unire a Basarabiei cu România, la care s-a lucrat realmente la începutul anului 1918, a fost cel al guvernului bolșevic al lui Lenin, la sugestia și cu participarea directă a lui Cr. Rakovski, fostul lider socialist al Balcanilor, care trecuse în serviciul Sovietelor. Primele discuții ale lui Rakovski cu Lenin în chestiunea României au avut loc în cabinetul acestuia de la Palatul Smolnîi, din Petrograd, în ajunul deschiderii

Adunării Constituante a întregii Rusii, la 5 ianuarie 1918, într-un moment în care, după arestarea la 31 decembrie 1917 a ministrului plenipotențiar și extraordinar al României la Petrograd, C. Diamandi, relațiile ruso-române au fost grav afectate, până la ruptura deplină nerămânând decât un singur pas. „Noi discutăm că dacă Basarabia își va manifesta dorința, își amintea ulterior Rakovski, bineînțeles că ea va putea fi alipită la viitoarea Republică Sovietică Socialistă Română și dacă ar fi în România Puterea Sovietică, acum rezolvarea acestei probleme nu ar întâmpina nicio dificultate.“

În consecință, la 9 ianuarie Consiliul Comisarilor Poporului a stopat tipărirea și remiterea obligațiilor de stat românești către guvernul României. La 11 ianuarie, în lipsa lui Lenin, ședința Consiliului fiind prezidată de L. Troțki, a fost audiat raportul acestuia „despre situația din România“. A urmat o consfătuire cu Rakovski și cu „alți tovarăși“, al căror nume nu se precizează. Tot atunci, a fost formată „Comisia pentru afacerile cu România“. Celor două partide de la guvernare, bolșevicilor și socialiștilor-revoluționari, li s-a propus ca, după ce vor lua cunoștință de componența Comisiei, s-o completeze cu membri din partea lor.

La 13/26 ianuarie, când trupele române, invitate de Sfatul Țării, își făceau apariția la Chișinău, guvernul lui Lenin rupe unilateral relațiile cu România și sechestrează tezaurul românesc evacuat la Moscova.

In aceste noi împrejurări, la 15 ianuarie, sub președinția lui Lenin, în fața Consiliului Comisarilor a fost prezentat raportul „Comisiei pentru lichidarea contrarevoluției române“. Comisia luase în discuție situația din Moldova din dreapta Prutului și din Basarabia, ajungând la concluzia că trebuia luate cele mai ferme măsuri pentru a înăbuși „contrarevoluția română“. Pentru coordonarea generală a acțiunilor în acest sens în Moldova românească și Basarabia, comisia propunea: 1) să fie format la Chișinău „Colegiul autonom suprem ruso-român pentru afacerile române

prosperității economice a Bucovinei în noile sale hotare. Accepta că teritoriul Bucovinei, situat la nord de râul Prut, va fi pierdut, dar susținea că restul provinciei, în special teritoriul dintre Prut și Siret, trebuia „să fie considerat ca o parte integrală a revendicărilor noastre“.

Iancu Flondor admitea în memoriul său și faptul că partea de vest a Bucovinei era locuită de o populație compactă rutenă și constata că „ar fi cu mult mai favorabil de a renunța la «munții ruteni» decât la teritoriul conțențios dintre Prut și Siret“. Demonstra cu exemple concrete că recensământul austriac din 1910 nu reflecta corect naționalitatea populației Bucovinei, remarcând că principiul etnic era mult mai corect reflectat în listele alegătorilor, întocmite în toamna anului 1910. Potrivit calculelor sale, în 48 de localități din teritoriul respectiv (inclusiv orașul Cernăuți) locuiau 183.390 de persoane, dintre care 64.643 de români, 46.044 ruteni și 72.703 locuitori de alte naționalități. Acest teritoriu avea o suprafață de 109.743 ha, dintre care 50.413 ha aparțineau marilor proprietari, marea majoritate de naționalitate română. Așadar, încă la începutul anului 1915, Iancu Flondor menționa în memoriul său că, în cazul în care nu se va putea obține întreaga Bucovină, în niciun caz să nu se cedeze teritoriul dintre Prut și Siret, cu orașul Cernăuți. El rezuma cele arătate în memoriul său în câteva cuvinte tranșante: „fără Prutul ca frontieră, nicio învoire“.

Incercând să atragă România în război de partea lor, atât Rusia cât și Austria promiteau importante concesii teritoriale, inclusiv în Bucovina, în favoarea României. Diplomația austriacă promitea drept recompensă Basarabia, dar lua în calcul și cedarea unei părți din Bucovina către România. În iunie 1915, la Ministerul de Externe de la Viena au avut loc convorbiri privind Bucovina. S-au luat în calcul trei variante ce vizau trasarea viitoarei frontiere de-a lungul unor râuri. Conform primei variante, României i-ar fi fost cedate districtele Suceava, Gura Humorului și Solca, precum și partea distric-

tului Rădăuți așezată la sud de râul Suceava. A doua variantă prevedea cedarea adițională a districtelor judecătorești Stulpicani, Câmpulung și Vatra Dornei (fără comuna Cârlibaba), situate în sud-vestul Bucovinei. A treia variantă, cea mai radicală, prevedea ca aproape jumătate din suprafața Bucovinei, respectiv districtele judecătorești Câmpulung, Gura Humorului, Rădăuți, Solca, Stulpicani, Suceava și Vatra Dornei (fără satul Cârlibaba), precum și părțile din districtele Ciudei, Siret și Storojineț, situate pe malul drept al râului Siret, să fie cedate României. Experții austrieci considerau că varianta a treia se apropia cel

Iancu Flondor și generalul Iacob Zadik anunță la Cernăuți „unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României“

mai mult de o departajare a Bucovinei după criteriul naționalităților. Constatau totuși că restul Bucovinei rămasese la Austria ar fi suportat imense consecințe economice, politice și culturale și cu greu și-ar mai fi păstrat un statut de autonomie.

In toate aceste cazuri nu se ținea cont de specificul așezării localităților românești pe cursul superior al râurilor Suceava și Siret, unde mai multe sate se întindeau pe ambele maluri ale râurilor respective. Dacă ar fi fost aplicată în practică prima sau a doua variantă, atunci satele de pe malul drept al Sucevei ar fi revenit României, iar cele de pe malul stâng ar fi rămas în continuare în componența Austriei. În cazul aplicării celei de a treia variante, noua frontieră ar fi dezmembrat mai multe sate românești, precum

cumentului Unirii, la începutul și la sfârșitul lui, vorbesc despre Basarabia, fiica, și mama sa România.

La primirea delegației de la Chișinău, care aducea actul Unirii Basarabiei la Iași, la 30 martie, regele Ferdinand îi adresa alese cuvinte, consacrand astfel semnificațiile adânci ale relației materne cu provincia dintre Prut și Nistru: „Vă salut azi pe voi frați de dincolo de Prut. Sărbătorim astăzi înfăptuirea unui vis, care de mult zăcea în inimile tuturor Românilor de dincolo și de dincoace de apele Prutului. Din graniță ați făcut punte, unindu-vă cu țara mamă și de aceea vă zic: «Bine ați venit între noi!». V-ați alipit în timpuri grele pentru țara mamă ca copil tânăr, însă cu o inimă adevărat românească”. Îi răspundea în aceeași cheie Ion Inuleț, în calitatea sa de președinte al Sfatului Țării de la Chișinău: „Sunt foarte fericit că eu, în calitate de reprezentant al poporului român

de peste Prut, am căderea să aduc Majestăților Voastre vestea Unirii poporului basarabean cu țara noastră mamă”.

Acum 100 de ani, prim-ministrul Alexandru Marghiloman sosea la Chișinău în Republica Democratică Moldovenească independentă și pleca din Basarabia alipită la corpul țării. „Să ne închinăm înaintea conducătorilor acestei țări – spunea la 27 martie 1918 prim-ministrul Alexandru Marghiloman în fața membrilor Sfatului Țării –, care fără gând de mărire din conducători [ai Republicii Democratice Moldovenești – *n.a.*] s-au făcut slujitori modești ai neamului lor”. O perspectivă care, nici după 100 de ani, nu pare să-și fi pierdut rostul.

Dr. Gheorghe COJOCARU,
Directorul Institutului de Istorie
al Academiei de Științe a Moldovei

CONTEXTUL INTERN ȘI EXTERN AL UNIRII BUCOVINEI CU ROMÂNIA

În timpul Primului Război Mondial, Bucovina a prezentat un mare interes pentru statele din zonă. Monarhia Austro-Ungară dorea păstrarea și chiar extinderea provinciei cu teritorii din nordul Basarabiei și nordul Moldovei. Rusia, mizând pe elementul slav din Bucovina și pe interese geostrategice, pretindea întreaga provincie sau cel puțin partea de nord a acesteia. Guvernul de la București, apelând la dreptul istoric și criteriul etno-demografic, dorea integrarea ținutului la România. Mișcarea națională ucraineană din Galiția și Bucovina revendica ca teritoriul locuit de ruteni din Austria (estul Galiției și o parte importantă din Bucovina) să formeze o provincie distinctă, cu o largă autonomie administrativă și legislativă. Ucrainenii revendicau mai mult de jumătate din teritoriul Bucovinei, până la râul Siret, inclusiv orașele Cernăuți, Siret și Storozhineț. În Galiția și Bucovina exista și o mișcare panrusă, care revendica teritorii din Austro-Ungaria, între care și un teritoriu important din Bucovina, până la orașul Siret, pentru unirea acestora la Imperiul Rus.

La începutul războiului, după ce orașul Cernăuți și o parte importantă din nordul Bucovinei au fost ocupate de armata rusă, în capitala provinciei s-a constituit un comitet ruten, care sprijinea revendicările Rusiei, inclusiv asupra Bucovinei dintre râurile Prut și Siret. Pentru a combate aceste pretenții, fruntașul român Iancu Flondor a întocmit, în februarie 1915, un text, intitulat

„Memoriu privitor la fruntariile Bucovinei”, în care demonstra, din punct de vedere istoric, etnografic, economic și cultural, drepturile românilor asupra teritoriului Bucovinei dintre Prut și Siret. El constata că trei premise mai importante vor determina stabilirea noilor hotare ale Bucovinei: a) principiul naționalităților; b) chestia apărării, pentru viitor, a principiului menționat; c) asigurarea

scop în deplină solidaritate cu românii din Transilvania și Ungaria. În aceeași zi au fost aleși 50 de membri în Consiliul Național Român și a fost creat un comitet executiv, președinte fiind ales Iancu Flondor. La 11 noiembrie 1918, armata română a intrat în Cernăuți, iar în zilele următoare a luat sub control tot teritoriul Bucovinei. În ședința Consiliului Național Român din 12 noiembrie 1918 s-a votat legea fundamentală provizorie privind puterile în Țara Bucovinei. În aceeași zi s-a constituit guvernul Bucovinei în frunte cu Iancu Flondor (președinte). În ziua de 25 noiembrie au fost cooptați 50 de noi membri

în Consiliul Național Român, inclusiv 12 refugiați bucovineni. La 28 noiembrie 1918 s-a întrunit Congresul General al Bucovinei, care a decis „unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României“. După aproape un an de negocieri în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, era recunoscută oficial unirea Bucovinei cu România.

Dr. Constantin UNGUREANU,
Institutul de Istorie
al Academiei de Științe a Moldovei

MAREA UNIRE

DIN 1 DECEMBRIE 1918

DEZBATERI ȘI PROIECTE

Banca Națională a României se numără printre puținele instituții care acordă atenția ce se cuvine marcării Centenarului Marii Uniri. Este o dovadă a respectului pentru trecutul nostru și a responsabilității instituționale.

La 11 noiembrie 1918, la ora 10.45, tunarul american Harry Truman trăgea ultima lovitură de artilerie, după care a încetat Marele Război. În ziua de 11 noiembrie, britanicii, cu o floare de mac pe piept, semnul cinstirii celor care au murit în Marele Război, în vreme ce timp de două minute răsună Big Benul, se opresc pe stradă și își ridică pălăria în memoria celor care au căzut în Marele Război. Fără să fie decretată zi națională, fără să fie cârnați și fasole la dispoziția poporului. Este o dovadă a respectului față de trecut, față de momentele cruciale ale istoriei.

În cele ce urmează, am să mă refer la toamna românilor, la finalizarea unui proiect politic.

Cum arăta Ardealul în toamna anului 1918? Din 16 octombrie Imperiul Austro-Ungar nu mai exista. Existau Austria și Ungaria. O parte dintre românii îmbrăcați în uniformă militară a fostei armate austro-ungare se găseau pe teritoriul fostului imperiu, se opreau în Viena, de unde Iuliu Maniu și alții se chinuiau să îi ajute să ajungă acasă.

Ei au salvat Viena de revolta bolșevică. Atunci când vizitați palatele Vienei, să știți că au fost apărate de regimentele românești, de cei

aproape 40.000 de soldați români care făceau poliția Vienei. Alți 20.000 făceau poliția Pragăi, ferind-o de bolșevici și de bandele care apar în momentele de haos, când se instalează vidul de putere.

11 noiembrie în Marea Britanie

Ropcea, Iordănești, Carapciu, Prisăcăreni, Camenca, dar și orașul Storojineț.

Mersul evenimentelor din timpul războiului au zădărnicit speranțele autorităților austriece de a atrage România în război de partea lor, iar discuțiile privind eventualele cedări teritoriale în Bucovina nu au mai fost puse în practică. Totuși, însuși faptul elaborării acestor variante secrete de cedări teritoriale denotă că, și după 140 de ani de stăpânire austriacă, autoritățile de la Viena recunoșteau caracterul românesc al Bucovinei și dreptul României de a obține cel puțin o parte din această provincie, populată compact de români.

In timpul războiului au fost elaborate și câteva proiecte rusești de anexare a Bucovinei la Imperiul Rus. Primul proiect propunea încorporarea Bucovinei întregi la Rusia și a fost propus la mijlocul lunii ianuarie 1915 de generalul-locotenent F. Vebel. El considera că ar fi fost foarte dificil să se traseze hotarul pentru o împărțire în două a Bucovinei, întrucât în sudul provinciei exista „un amestec de etnii“. Al doilea proiect a fost propus de D.N. Vergun, unul dintre experții principali la Ministerul Afacerilor Externe a Rusiei în chestiunea Bucovinei și Galiției. Documentul a fost elaborat după semnarea tratatului secret de la București, din august 1916, tratat prin care țările Antantei recunoșteau dreptul României asupra Bucovinei până la râul Prut. Autorul proiectului insista ca Cernăuți și o parte a Bucovinei să rămână în posesia Rusiei. La sfârșitul anului 1916, A. Gherovski, ucrainean filorus, și arhiepiscopul Harkovului, Antoniu, au elaborat un proiect ce viza anexarea Bucovinei întregi la Rusia. După părerea autorilor proiectului, teritoriul bucovinean care ar fi trebuit să intre în componența României conform tratatului din august 1916 era cel mai bogat, iar Fondul Bisericesc avea cele mai întinse terenuri de pădure în sudul Bucovinei. Cele trei proiecte rusești, elaborate în anii 1915 – 1916, demonstrează că Rusia ar fi anexat cea mai mare parte a Bucovinei și orașul Cernăuți, neținând cont de înțelegerile stabilite cu România.

După declanșarea războiului, în vara anului 1914, România a reușit timp de doi ani să-și păstreze neutralitatea, dar autoritățile de la București au negociat cu reprezentanții țărilor beligerante condițiile de intrare în război, în speranța de a recupera cel puțin o parte dintre teritoriile locuite de români din Monarhia Austro-Ungară sau din Rusia Țaristă. În urma unor tratative îndelungate, la 4/17 august 1916, a fost semnat la București un tratat secret între România și țările Antantei, prin care Franța, Anglia și Rusia recunoșteau drepturile României asupra teritoriilor

Monumentul Unirii din Cernăuți

românești din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina. Acest tratat secret prevedea, la articolul IV, că „linia de hotar va începe de la Prut, de la un punct al frontierelor actuale între Rusia și România, aproape de Novosulița, și va urca râul până la granița Galiției, la întâlnirea Prutului cu Ceremușul. De aici va urma frontiera dintre Galiția și Ungaria până la punctul Steag, cota 1655“. Astfel, Rusia își moderase pretențiile asupra acestei provincii și, prin respectivul tratat, acceptase ca, în cazul unui război victorios, să obțină doar Bucovina dintre Prut și Nistru, restul teritoriului, inclusiv orașul Cernăuți, urmând să se unească cu România.

In contextul agitativului an 1918, la 27 octombrie 1918 a avut loc la Cernăuți o adunare a reprezentanților românilor bucovineni, care s-a proclamat Constituantă. La această adunare s-a decis „unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești într-un stat național independent“ și purcederea spre acest

public: noi nu vrem să ne rupem de Ungaria. Cu cine să negociez atunci? Românii le-au spus-o clar, după întâlnirea de la Arad, din 13 – 15 noiembrie: noi nu mai negociem cu voi. Apoi s-a luat decizia convocării Adunării Naționale.

S-a mai spus că a fost timpul prea scurt. Așa se întâmplă în vreme de revoluție. Au sesizat cursul istoriei. Un popor care nu simte, nu se urcă în barca istoriei, pierde, dispăre. Ei au făcut-o prin puterile lor. Și nu a

Delegația care a adus la București hotărârea de Unire: (de la stânga la dreapta) Vasile Goldiș, Miron Cristea, Iuliu Hossu, Alexandru Vaida-Voevod și Caius Brediceanu

fost simplu deloc. C.N.R.C. era format din șase reprezentanți ai social-democrației și șase ai Partidului Național Român. Relațiile dintre ei nu au fost un vals vienez interminabil. Au fost discuții foarte dure, un scandal permanent, astfel încât transilvănenii începuseră să fie îngrijorați. Social-democrații spuneau: da, sprijinim Unirea, dar cu o condiție, ne unim cu o Republică, nu cu un Regat, deci apăruse o problemă care părea insurmontabilă. A urmat o presiune extraordinară în interiorul Transilvaniei. S-au mobilizat studenții, organizațiile de femei. În 30 noiembrie, în preziua Marii Adunări a avut loc o confruntare foarte serioasă. Au intervenit studenții și doamnele conduse de soția lui Ștefan Cicio Pop. Bănățenii s-au întrunit și ei, în aceea seară, în hotelul „Hungaria“, din Alba Iulia. Dimineața ei trebuia să vină cu o decizie în

privința unirii. Ea se regăsește în textul adoptat a doua zi la Alba Iulia.

Adunarea de la 1 Decembrie 1918 a fost semi-constituțională, pentru că scopul ei a fost unul singur: să proclame Unirea Transilvaniei cu România. A fost și o dezbateră extraordinară legată de celelalte puncte și înființarea Consiliului Dirigent, care trebuia să conducă Transilvania până la întrunirea Constituantei întregii Românii. Transilvănenii au spus că decizia nu trebuie să fie numai a ardelenilor, trebuie să fie a tuturor românilor, pentru ca

Unirea să fie legală și recunoscută în plan internațional. Iuliu Maniu a reușit să îi convingă. El a spus un adevăr excepțional: „Gândiți-vă că ne unim români din fostul Imperiu Austro-Ungar, români din fostul Imperiu Țarist, români de pe alte meleaguri. Avem nevoie de timp să ne armonizăm, să nu provocăm o revoluție, să nu provocăm un conflict care ar dărâma totul“. Au acceptat formula aceasta a Consiliului Dirigent. Când a aflat, Ionel Brătianu a avut un exces de furie. În 3 decembrie, în Gara de Nord, când prima delegație de ardeleni a ajuns la București după 48 de ore, cât a durat drumul de la Sibiu la București, l-a întrebat pe Caius Brediceanu: „De ce au înființat Consiliul Dirigent?“.

Toate celelalte delegații din Europa Centrală și de Răsărit participante la Conferința de Pace de la Paris au spus că a fost cea mai înțeleaptă decizie luată de vreuna dintre naționalitățile din zonă. Principiul numărul unu predicat de președintele american Woodrow Wilson suna așa: democrația împotriva autocrației! Am studiat toate ședințele de constituire a consiliilor naționale din Ardeal. Nu îl pomenesc pe Lenin nicăieri, cu principiul enunțat de el al autodeterminării, nu îl pomenesc pe premierul Franței, Georges Clemenceau, nu îl pomenesc pe cel britanic, Lloyd George, dar pe Wilson îl pomenesc, din localitate în localitate.

Mai există un element peste care nu se poate trece și care este prezent în toamna anului

La 3 noiembrie s-a semnat armistițiul între Austro-Ungaria și Antanta la Villa Giusti, în Italia, prin care Austro-Ungaria a capitulat și a ieșit din război. În 13 noiembrie s-a semnat la Belgrad un armistițiu cu Ungaria. Mulți istorici uită că s-a semnat un asemenea armistițiu, prin care Ardealul era împărțit în două. Granița era pe linia Mureșului. Banatul era ocupat de armata sârbă. Armata de ocupație s-a purtat mizerabil cu românii. Dintre cei aproape 800 de delegați aleși de comunitățile românești din Banat ca să participe la Alba Iulia, mulți au fost reținuți de sârbi. Unii au trecut prin România ca să ajungă la Alba Iulia.

În Estul Transilvaniei intrase armata română, 1.500 de soldați, care s-au stabilit într-o zonă cu centrul la Borsec. Alba Iulia era apărată de 1.700 de soldați români din fosta armată austro-ungară. Armele le luaseră de la cei 160.000 de soldați germani, comandați de Mackensen, care se retrăgeau spre casele lor. Mackensen s-a oprit la Oarda, în timpul Adunării din 1 Decembrie, ca nu cumva să se creeze stări conflictuale și să se compromită momentul 1 Decembrie. Deci, armata română era cvasi-absentă și era explicabil, pentru că o parte dintre trupele române erau folosite în Basarabia și Bucovina, să protejeze zona aceea de inamicul nostru dintotdeauna.

Administrația Transilvaniei se schimba din mers, grație unei decizii românești. La 6 octombrie se lansase apelul lui Theodor Mihali și Alexandru Vaida-Voevod, scrisoarea trimisă lui Gheorghe Pop de Băsești și lui Ștefan Cicio Pop, pentru a se convoca o întrunire la Oradea, unde să se facă cunoscută poziția românilor față de evenimentele care aveau loc. Întrunirea de la Oradea a avut loc la data stabilită, 12 octombrie, care este momentul crucial al evoluției care va duce la 1 Decembrie 1918. Atunci românii au decis să rupă legăturile cu Ungaria. Mesajul avea să îl transmită în Parlamentul Ungariei Alexandru Vaida-Voevod. Studenții și

ofițerii români care mai erau prin Budapesta păzeau intrările Parlamentului, ca nu cumva să îl omoare sau să pățească ceva Vaida-Voevod.

In discursul ținut la 18 octombrie, Alexandru Vaida-Voevod îl pomeneste pe președintele american Wilson de 12 ori. A fost cel mai scurt discurs pe care l-a ținut Vaida-Voevod în 12 ani, ca parlamentar la Budapesta. Când și-a terminat discursul, parlamentarii unguri au început să strige: „Fugiți!”.

Delegația românilor care au negociat cu ungurii la Arad; în primul rând: dr. T. Mihail, G. Pop de Băsești, V. Lucaciu; în rândul doi: V. Braniște, I. Maniu, Al. Vaida-Voevod, V. Goldiș, O. Goga, Ștefan Cicio Pop

Li s-a răspuns: „Nu fugim, ci ținem să nu vă deranjăm, să puteți discuta în familie”.

De ce a fost nevoie de această declarație? Pentru că Statele Unite nu recunoșteau oficial declarațiile diasporei românești din Paris, Roma sau din alte părți. Voiau o decizie a românilor de la fața locului. Conta și ce spunea diaspora, dar decizia trebuia să vină din partea unei instituții aleasă democratic. Și atunci românii din Transilvania au înființat Consiliul Național Român Central (C.N.R.C.). Au trecut la organizarea întregii Transilvanii, la preluarea puterii. Nu era un lucru simplu. Era o preluare a puterii care trebuia făcută respectându-i pe ceilalți. S-a spus că pregătirea și ținerea Marii Adunări de la Alba Iulia nu sunt legitime dacă nu au fost întrebări ungurii și sașii. Asta este o ineptie. În Transilvania exista un Consiliu Național Maghiar, care a afirmat

ACȚIUNILE ROMÂNIEI PENTRU LIMITAREA DREPTURILOR ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE CARE ACTIVAU PE DUNĂRE DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Internaționalizarea Dunării și numirea comisiei fluviale care controla navigația au avut loc pe baza Tratatului de pace din 30 martie 1856, care a pus capăt Războiului Crimeii. Principatele Române erau pe atunci vasale ale Turciei, așadar, toate deciziile referitoare la reglementarea navigației se luau fără a se ține seama de opinia lor. Atunci când independența României a fost recunoscută la Congresul de la Berlin din 1878, reglementarea navigației dunărene avea deja baze juridice solide.

In anii 1918 – 1920 pe Dunăre domnea un haos complet. Controlul asupra navigației pe fluviu a fost preluat de puterile Antantei. De la Porțile de Fier la Ulm, controlul navigației era exercitat de britanici, iar în aval de Porțile de Fier de francezi. La 21 iunie 1919 a luat naștere Comisia Interaliată a Dunării. Din ea făceau parte delegați din Marea Britanie, Franța, S.U.A., România, Serbia și Cehoslovacia (a funcționat până la 17 iunie 1920). Schimburile comerciale au fost paralizate. Statele învingătoare au preluat flota Puterilor Centrale. Întreprinderile de navigație fluvială și-au încetat activitatea în așteptarea rezoluțiilor Conferinței de Pace.

În timpul Conferinței de Pace de la Paris, delegatul României, Nicolae Ștefănescu, a insistat fără succes pentru desființarea Comisiei Europene a Dunării. S-a

împotrivit planurilor de lărgire a acesteia prin includerea Cehoslovaciei, a Greciei și a Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, contestând jurisdicția ei până la Brăila. În cele din urmă, delegații români au fost nevoiți să accepte un compromis. Comisia Europeană a Dunării a fost menținută cu toate împuternicirile sale, dar din ea făceau parte numai patru state: România, Marea Britanie, Franța și Italia. Pe tronsonul navigabil al Dunării urma să acționeze Comisia Internațională a Dunării. La Paris nu s-a stabilit raza teritorială de acțiune a celor două

comisii. Comisia Internațională urma să acționeze până în locul în care se încheia jurisdicția Comisiei Europene. Detaliile amenajării fluviului trebuia să fie elaborate de Conferința Dunării, care a avut loc la Paris între 2 august și 16 noiembrie 1920,

Conferința Dunării de la Paris

1918, cu o frecvență extraordinară, este acest stereotip istoric al Revoluției de la 1848. Stereotipul istoric face mai mult decât orice bibliotecă de zeci de mii de volume. În momentul în care el este receptat și intrat în conștiința oamenilor, ei se referă la el. Episcopii își încep cuvântările La Alba Iulia invocând 1848. Goldiș invocă 1848. Însuși ideea de Adunare vine tot de la 1848. La Alba Iulia a fost o adunare cu o putere semi-constituțională: s-a creat un guvern (Consiliul Dirigent) și un Parlament (Marele Sfat Național). Îmbinarea dintre cele două a fost cheia succesului. Proiectul politic pe care îl gândeau la vremea respectivă ardelenii era rezumat astfel de Vaida-Voevod într-o scrisoare adresată lui Iuliu Maniu: „Dragă Iuliu, de acum ne așteaptă greul, să facem dintr-un popor de iobagi, popor de stăpâni“.

Băncile românești din Transilvania au sprijinit cât a fost posibil. S-a apelat la populație. Oamenii au donat bani. Trimiși ai băncilor mergeau în lagărele unde erau internați români și le duceau bani în 1917 – 1918. Raiffeisen Bank era o prezență în tot Ardealul. Singurul stenograf al ședinței din 30 noiembrie a fost stenograful Băncii Generale de Asigurări, îl chema Vasile Vlaicu. El a înregistrat ce a spus Vaida-Voevod, ce a spus Maniu, ce au spus socialiștii, ce au strigat studenții și femeile în timpul ședinței respective.

In 21 octombrie s-a petrecut un lucru extraordinar în Transilvania. Episcopul Caransebeșului, viitorul patriarh al României, Miron Cristea, trimite o circulară parohiilor, în care scrie: „De duminică să nu vă mai rugați pentru împărat, de duminică vă rugați pentru înalta națiune română“. Exemplul lui l-au urmat episcopul Aradului, episcopul greco-catolic al Lugojului și episcopul Gherlei. Era sfârșitul loialismului dinastic. Preoții au fost cei care au militat consecvent împotriva

radicalizării de tip bolșevic în comunitățile românești. Obiectivul românilor era cu totul altul. Era Unirea, nu era bolșevismul sau ideile lui Lenin. În Banat funcționa o republică bănățeană a lui Roth, pe care nu au recunoscut-o românii, care se va stinge singură în scurtă vreme.

Atmosfera a fost una extraordinară. Când locotenentul Niculescu și căpitanul Precup au aterizat prima oară la Blaj (*Magazin istoric*, nr. 12/2001), le-au spus

Consiliul Dirigent care a administrat Transilvania imediat după Unire

românilor care au trecut prin Târnava înghețată ca să-i întâmpine și au sărutat cocarda tricoloră de pe avion: „Venim să vedem ce se întâmplă aici, ca să putem informa Comandamentul de la Bacău și, dacă puteți, să pregătiți depozite cu alimente, că armata nu are ce să mănânce“. Li s-a răspuns: „Numai să vină, că îi hrănim noi, să apară odată aici“.

Cineva a spus că a fost un eveniment astral. S-a tras, au fost morți, au fost confruntări violente. Și cu toate acestea, nimeni nu poate acuza că a fost o cucerire făcută de armata română. Chiar și armata germană care se retrăgea a înțeles acest lucru. Vidul de putere a fost repede înlocuit prin voința românilor înainte de 1 Decembrie 1918, dată ce consfințește finalul unui proces îndelungat.

Prof. univ. dr. Liviu MAIOR

s-a angajat să numească tribunale de navigație pentru examinarea litigiilor de pe fluviu și un tribunal al navigației ca instanță de apel.

Curând s-a constatat că România nu are mijloace pentru numirea tribunalelor de navigație și, în conformitate cu Constituția ei, funcția de apel putea fi îndeplinită numai de Curtea de Apel de la București și de Tribunalul Constituțional. Drept urmare, la 25 iulie 1933, în orașul austriac Semmering s-a ajuns la un alt compromis. România a fost de acord să accepte competențele judecătorești ale Co-

Versailles și a Turciei în chestiunea Strămtorilor Mării Negre au facilitat îngrădirea în continuare de către România a prerogativelor Comisiei Europene a Dunării. Turcia a reușit să obțină semnarea unei noi convenții în chestiunea Strămtorilor la 20 iulie 1936, la Montreux. Germania a denunțat clauzele fluviale ale Tratatului de la Versailles la 16 noiembrie 1936 și și-a retras delegații din Comisia Internațională a Dunării, ceea ce a dus la completa paralizare a acesteia. Germania a avansat și alte propuneri.

Propunerile germane au oferit României pretextul de a propune celorlalți membri ai Comisiei Europene revizuirea prerogativelor dobândite, cum afirma Conțescu, pe nedrept în detrimentul suveranității României și al aplicării unor practici înjositoare pentru România. Conferința pe această temă a avut loc la Sinaia, între 8 și 18 septembrie 1938. În urma ei, Comisia a pierdut controlul asupra inspecției navigației și căpităniei portului Sulina în favoarea României, guvernul român a dobândit dreptul de a iniția schimbări în regulamentul de navigație, Sulina a încetat să mai fie un port

Sediul Comisiei Europene a Dunării, Sulina

misiei de la vărsarea Dunării până la Brăila, iar Comisia a fost de acord să nu-și exercite funcțiile juridice între Galați și Brăila.

Ințelegerea de la Semmering a fost considerată de România drept o soluție temporară. Intenția ei era să anuleze total prerogativele juridice ale Comisiei. A abolit în mod unilateral statutul internațional al orașului Sulina, a introdus în mod unilateral taxa pentru accident în porturile controlate de Comisie, a cerut plata arieratelor pentru proprietățile imobiliare și a sprijinit tacit protestele salariale ale lucrătorilor Comisiei. A efectuat sondaje în problema posibilităților de lichidare a Comisiei, dobândind sprijinul Miciei Antante și al Germaniei.

Politica revizionistă a Germaniei în problema clauzelor fluviale ale Tratatului de la

internațional, România a preluat controlul asupra serviciului piloților, a dobândit dreptul de numire a Consiliului Maritim al Dunării, care urma să efectueze lucrări pe fluviu în tronsonul inferior, percepând taxe în acest scop și dispunând apoi de mijloacele câștigate. Ca verigă de legătură între Consiliu și Comisie a fost numit Comitetul Consultativ al Inginerilor. Comisia a predat României inventarul imobiliar, cu excepția hotelurilor din Galați și din Sulina. Comisia a renunțat la prerogativele ei judiciare. România s-a angajat să asigure o procedură juridică simplă, rapidă și gratuită.

Înțelegerea adoptată în cele din urmă la 18 septembrie 1938 a rămas moartă, deoarece lipsea semnătura delegatului italian. Italia a pus drept condiție a semnării extinderea Comisiei Europene cu un delegat al Ger-

apoi din 5 aprilie până în 22 iulie 1921. Conferința a elaborat Convenția care constituia statutul final al Dunării, semnată la 23 iulie 1921. În conformitate cu aceasta, controlul navigației era exercitat de două comisii: Comisia

Portul Brăila

Internațională de la Ulm la Brăila și Comisia Europeană de la granița jurisdicției Comisiei Internaționale până la vărsare. Comisia Europeană își păstra toate prerogativele obținute. În ambele comisii erau state care nu aveau acces la fluviu: Marea Britanie, Italia și Franța. Comisia Internațională avea prerogative ceva mai restrânse decât Comisia Europeană. Litigiile juridice erau rezolvate în fața tribunalelor țărilor riverane, care își păstrau de asemenea o mai mare libertate în problema efectuării lucrărilor de amenajare fluvială și în perceperea taxelor pentru finanțarea acestora. Ca urmare a acestor decizii, România a devenit membră în ambele comisii dunărene, precum și în Consiliul Porților de Fier, împreună cu Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, ulterior Iugoslavia.

Totuși, deciziile luate nu mulțumeau guvernul român, care dorea să scoată de sub jurisdicția Comisiei Europene tronsonul dintre Galați și Brăila și să preia drepturile de a rosti sentințe judecătorești și de a numi lucrătorii portuari. Lupta pentru realizarea acestor obiective a fost dusă în perioada interbelică de delegatul român din ambele comisii, Constantin Coteșcu.

Chestiunea cea mai arzătoare era delimitarea prerogativelor României și ale Comisiei Europene în tronsonul Galați – Brăila, din cauza nenumăratelor divergențe dintre autoritățile române și Comisie. La 6 septembrie 1924, Marea Britanie, Franța și Italia au adresat în această chestiune o întrebare

către Liga Națiunilor. O comisie specială a acestora a stabilit în raportul său că în tronsonul dintre Brăila și Galați Comisia Europeană a Dunării îndeplinește funcții judecătorești în virtutea unei practici aplicate ani

la rând, și nu a împuternicirilor decurgând din Tratatul din 1883. După părerea experților de la Liga Națiunilor, împărțirea competențelor trebuie să aibă caracter funcțional, și nu teritorial.

România a primit cu nemulțumire această hotărâre și a rămas pe poziția conform căreia Comisia Europeană a Dunării își exercită prerogativele juridice între Galați și Brăila pe baza permisiunii ei tacite. Hotărârea Ligii Națiunilor nu a mulțumit nici celelalte state, care la 9 decembrie 1926 s-au adresat Tribunalului Internațional Permanent de la Haga.

Decizia Tribunalului din 8 decembrie 1927 nu a fost așa cum se aștepta România: Comisia avea aceleași drepturi și în amonte și în aval de Galați, inclusiv în portul Brăila. Tribunalul a decis că nu se pot scoate de sub controlul ei zone teritoriale considerate portuare. Prerogativele României și ale Comisiei trebuie să fie delimitate în funcție de interesul navigației. România își putea exercita competențele în măsura în care acestea nu erau în contradicție cu competențele Comisiei.

România nu a acceptat această sentință, astfel că a urmat o rezolvare politică a conflictului. Aceasta s-a realizat în etape prin încheierea de așa-numite compromisuri. Primul, cel din 1929, împărțea foarte detaliat competențele Comisiei și ale României în domeniul controlului asupra poliției fluviale și asupra unităților navigante. Guvernul român

**Semion Ivanovici
Aralov**

serviciilor de informații sovietice, din cauza celor întâmplate la sfârșitul primului Război Mondial. Sovieticii au identificat România și Polonia ca amenințări principale pentru succesul revoluției bolșevice în zonă. România, de altfel, a și reușit să înfrângă revoluția bolșevică în Ungaria.

Lenin a gândit foarte bine războiul de lăgherillă și mecanismele pentru instituirea teroarei de masă. A descris foarte bine cum trebuie pusă în practică o astfel de politică, prin lichidarea liderilor comunităților și aruncarea vinii asupra adversarilor pentru astfel de crime, încât aceștia să piardă sprijinul opiniei publice interne și externe. Astfel de tactici au fost folosite pentru a încerca exportul revoluției bolșevice. Într-o discuție purtată în 1924, Buharin, mâna dreaptă a lui Stalin în lupta cu Troțki, explica cum a fost utilizată atășarea naționalităților pentru a asigura succesul revoluției. El s-a referit la elementele naționaliste din Finlanda, spunând că aceeași politică trebuia aplicată în statele naționaliste din Balcani. El afirma că revoluția putea fi pornită în Basarabia oricând pentru că acolo existau mai multe minorități naționale (ruși, ucraineni, etc.).

Era o schimbare în politica de expansiune teritorială a Moscovei, care punea accentul pe tacticile clandestine. Se urmăreau subminarea autorității administrative, împiedicarea consolidării statale, provocarea și exacerbară nesiguranței populației, prezentând țara țintă drept una ocupată temporar. Ideea era să

**Ian Karlovici
Berzin**

provoci violențe care să atragă represiunea autorităților și prin aceasta să dovedești natura abuzivă a regimului de ocupație. Iar după ce autoritățile sovietice au ocupat Basarabia, au urmat aceeași politică de eliminare a liderilor politici și religioși, pentru a facilita politica de asimilare.

În România, această tactică a fost folosită pe larg. Între 1920 – 1926 s-au produs peste 2.000 de atacuri teroriste în Basarabia. Unele au fost foarte grave. La Bolgrad, în 1921, a fost atacată o clădire a Ministerului de Interne și au fost omorâți 100 de oameni. Informația a ajuns chiar în *New York Times*. Cei care au organizat atacul au fost aceiași care au creat prima echipă de tip *speznaz*: Mihail Frunze, Semion Ivanovici Aralov, primul șef al informațiilor militare sovietice, și Ian Karlovici Berzin, care i-a urmat.

Infrângerea revoluției bolșevice din Ungaria de către armata română nu a putut fi iertată de conducerea comunistă de la Moscova. De aceea s-a dat ordin ca toate partidele comuniste din Comintern să acționeze pentru destrămarea României; să taie Basarabia și Transilvania și Dobrogea de la România.

În 1924, după operațiunea din Tatar Bunar, Moscova a schimbat această politică teritorială cu acțiuni teroriste pe față. Ideea era că Tatar Bunar va fi scânteia care va declanșa revoluția în Basarabia, dar planul nu a reușit. S-a format Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, din teritoriu ucrain-

maniei. În final, la 1 martie 1939, a fost semnat la București un protocol referitor la primirea în Comisie a Germaniei și la aderarea Germaniei și Italiei la înțelegerea de la Sinaia.

România a văzut în înțelegerea de la Sinaia un succes. Limitarea prerogativelor Comisiei Europene era în conformitate cu concepția de atunci referitoare la suveranitatea României și a rațiunilor ei de stat. Al Doilea Război Mondial a pus aceste valori sub semnul întrebării. Statele mici,

lipsite de aliați și de apărare, s-au dovedit neputincioase în fața dictatului Germaniei și al U.R.S.S. Teama de a nu fi dominată de U.R.S.S. a determinat România în 1940 să convingă Germania să respingă propunerea sovietică de dizolvare a Comisiei Europene și de înlocuire a ei cu un consiliu sovieto-român al gurilor Dunării.

Prof.univ.dr. Agnieszka KASTORY,
Universitatea Jagiellonă din Cracovia
În românește de Anca Irina IONESCU

PROBLEME TERITORIALE ALE ROMÂNIEI DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Utilizarea problemelor teritoriale ale altui stat poate fi făcută cu mai multe scopuri. Unul e expansiunea teritorială în sine, de tip imperial, din dorința de a obține noi teritorii sau anumite poziții importante. Și se poate viza un teritoriu care nu este chiar atât de dorit în acel moment, dar e mai ușor de obținut, cu gândul că el poate fi schimbat la un moment dat cu altul, mai greu de cucerit. Sau scopul poate să fie să influențeze comportamentul sau politica unui stat.

In 1849, Friedrich Engels, în articolele pe care le-a scris despre revoluția din Europa, stabilea care au fost popoarele revoluționare și care au fost cele contra-revoluționare. Potrivit lui Engels, polonezii, ungurii și germanii au fost popoare revoluționare, în vreme ce românii și aproape toate popoarele slave din sud au fost considerate popoare fără istorie, care trebuie distruse de această furtună revoluționară mondială, pentru că se manifestă ca popoare contrarevoluțio-

nare și așa vor rămâne până când vor fi eliminate sau li se va șterge caracterul național. Ideea a fost preluată de Lenin în teoria sa privind naționalitățile, apoi de Stalin. Astfel se explică descrierea României, în ianuarie 1918, în termeni foarte duri, ca fiind centru al

contrarevoluției în sud, după ce armata română a dezarmat și alungat trupele bolșevice.

In perioada interbelică, România și Polonia au fost țintele strategice majore ale planurilor militare și ale acțiunilor

„Revoluționari” arestați la Tatar Bunar

ani. O justificare asemănătoare au folosit și pentru Bucovina, adăugând că partea de nord a Bucovinei reprezenta reparațiile cuvenite pentru daunele provocate de stăpânirea românească în Basarabia.

In 1940, România a pierdut Basarabia, luată de U.R.S.S., o parte a Transilvaniei, luată de Ungaria, și Cadrilaterul, în favoarea Bulgariei. Dar Stalin a comis atunci o mare greșală. În iunie 1940 el a refuzat o negociere reală cu România, gândind că pactul Ribbentrop – Molotov îi dădea dreptul să ia un teritoriu mai mare. În octombrie 1940, România a întrerupt negocierile privind delimitarea noii granițe sovieto-române, imediat după ce trupele sovietice au anexat câteva insule românești de pe Dunăre aflate în dispută. În noiembrie, când Moscova a sperat să obțină din nou acordul Germaniei pentru a anexa noi teritorii, nemții au blocat demersurile sovietice. În aprilie 1941, când devenise clară perspectiva unei ciocniri germano-sovietice, într-un gest care se voia de bunăvoință Stalin a declarat că era gata să reia negocierile cu România privind granița comună. România a respins „oferta generoasă”. Mai semnificativ, România a refuzat să dea orice fel de ștampilă legală ultimatumului sovietic, care a rămas doar un act de forță. Pentru Stalin era foarte important să poată face referință la un document oficial. El făcuse cu Finlanda un tratat după războiul din 1939 – 1940, prin care Finlanda transfera teritoriul său către U.R.S.S. sub legea internațională, înainte de deschiderea Frontului de Est. La fel a procedat și cu Țările Baltice, înainte de anexarea lor. Cu Polonia nu a fost cazul, pentru că statul polon practic nu mai exista. Doar în cazul României nu a

reușit să aibă această acoperire printr-un act internațional.

După atacarea U.R.S.S. de Germania, în iunie 1941, Marea Britanie a relansat negocierile pentru colaborarea cu sovieticii. Două condiții puse de Stalin au blocat multă vreme aceste negocieri. Una dintre condiții era recunoașterea granițelor U.R.S.S. din momentul când fusese atacată de Germania, incluzând deci toate achizițiile teritoriale făcute până atunci, în cooperare cu Hitler. Englezii erau dispuși să recunoască această pretenție, ceea ce a creat prima criză în relațiile anglo-americane în timpul războiului, căci americanii

Averell Harriman, la Moscova, între Winston Churchill și Stalin

nu erau de acord. Într-o discuție cu ministrul de Externe britanic Anthony Eden, Stalin a insistat pe recunoașterea acestor granițe din Finlanda, Țările Baltice și România și pe ideea că vor instala baze militare în România. Secretarul de Stat american Cordell Hull l-a informat pe președintele Roosevelt despre această discuție și i-a spus că probabil Stalin dorește să folosească o asemenea recunoaștere ca pe o dovadă a dreptului de a invada și anexa acele teritorii.

Până la intrarea României în război, Basarabia, potrivit dreptului internațional, a fost încă teritoriu românesc. Din momentul când România a acceptat să

nean și Transnistria de astăzi, cap de pod pentru lansarea unei revoluții bolșevice în România. Și în același an 1924 s-au creat primele societăți basarabene, care aveau misiunea de a promova în lume ideea că Basarabia are dreptul să se desprindă de statul român, pentru că a fost alipită cu forța. Astfel de societăți au fost create în mai multe orașe din Statele Unite – Saint Louis, Philadelphia, New York, Chicago, San Francisco – și și-au desfășurat activitatea până în 1940. Au editat ziare, broșuri prin care își promovau ideile. Evident, punctul de vedere al guvernului român lipsea, căci România nu a considerat necesar să contracareze o asemenea activitate pe plan internațional. Scopul acestor societăți basarabene era să convingă opinia publică americană că orice intervenție militară sovietică care s-ar fi produs în Basarabia ar fi în urma unei cereri exprese a populației din provincie și făcută în scop umanitar.

Moscova s-a străduit să convingă opinia publică mondială că România a avut un comportament abuziv față de populația basarabeană, provocând în regiune foamete, iar o intervenție externă era absolut necesară pentru a înlătura jugul represiv românesc. Tot în Statele Unite s-a desfășurat o campanie de strângere de fonduri pentru eliberarea populației basarabene. În aceeași perioadă era foarte activă în Statele Unite mișcarea de eliberare a irlandezilor, care a reușit să strângă fonduri însemnate.

S-a recurs mai puțin la abordarea faptelor și datelor care puteau fi verificate independent. Nici nu contau realitățile etnice din teren, ci numai susținerea continuă că existau acolo entități et-

nice mai mari decât românii, care fuseseră anexate cu forța. Deci, Basarabia a fost populată în majoritate de etnici ucraineni și ruși și etnicii maghiari reprezentau o majoritate în Transilvania. Eficiența unei asemenea propagande s-a dovedit și în a doua parte a anilor '80 și începutul anilor '90 ai secolului trecut, când emisarii Buda-pestei repetau aceste afirmații în discuțiile cu membrii Administrației americane, în vreme ce, din nou, punctul de vedere al României nu era susținut de reprezentanți ai Bucureștiului.

Moscova a susținut constant în perioada interbelică – o face și astăzi – că România a fost o țară agresivă, gata să o atace, cu scopul de a ocupa și alte teritorii. Orice alianță sau cooperare militară capătă imediat această etichetă, de mișcare agresivă la adresa Uniunii Sovietice.

Sovieticii au folosit astfel de justificări pentru prima dată în ultimatumul dat României la 26 iunie 1940. Sovieticii afirmau nu numai că Basarabia a fost populată în majoritate de ucraineni, dar și că unificarea cu România a rupt o unitate eternă a Basarabiei cu Republica Sovietică Ucraina, care exista doar de câțiva

Reîntoarcerea la București a delegației care a participat la Cluj (martie 1945) la manifestările prilejuite de revenirea la România a părții din Transilvania răpită prin Dictatul de la Viena (Fototeca online a comunismului românesc, cota 117/1945)

CONTENTS (Romanian History) ● **G. Călinescu** An imaginary letter of an American traveler through Romania ● **M. Cazacu** The enigma of the True Cross reliquary, which belonged to Stephen the Great ● **G. Bowd** Emmanuel de Martonne and the birth of Greater Romania ● **M. Stavinschi** The Contribution of Constantin Banu to the Great Union ● **C. Sircuța** Camil Petrescu in the turmoil of the Great War ● **Șt. Ciochinaru** 100 years of Romanian-American relations: a possible account ● **Șt. Lemny** The voice of Nicolae Iorga preserved in Gallica ● **P. Pandrea, A. Șiperco** A letter about the fate of a book, *Helvetizarea României* ● **M. Vasileanu** Father Haralambie Vasilache and the Burning Bush ● **G. Filitti** An early complaint against the abuses of the communist regime in the forestry ● **P. Opreș** Measures to protect King Carol II at a manifestation on the stadium ● **M.-C. Verzea** Painter Lascar Vorel, a supporter of the Germany ruled by Wilhelm II ● **V. Buga** Anniversary at Russian Centre of Science and Culture from Bucharest ● **R.N. Spiridon** Emilian Popenciu, a soldier during the First World War ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXLVIII) ● The 26th Symposium of banking history and civilization „Cristian Popișteanu”: State reconfigurations and financial-banking institutions in 1918's Europe.

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) ● **Дж. Кэлинеску** Воображаемое письмо американца, путешествующего по Румынии ● **М. Казаку** Загадка креста-реликвии, якобы принадлежащего Штефану Великому ● **Дж. Боуд** Эмманюэль де Мартонн и рождение Великой Румынии ● **М. Ставински** Участие Константина Бану в Великом объединении 1918 г. ● **К. Сиркуца** Камил Петреску в разгаре Великой Войны ● **Шт. Чокинару** 100-летие румынско-американских отношений: возможные итоги ● **Шт. Лемни** Голос Николае Йорги, сохранённый в *gallica.bnf.fr* ● **П. Пандря, А. Шиперко** Письмо о судьбе книги, *Швейцаризация Румынии* ● **М. Василяну** Отец Хараламбие Василяке и Горящий Куст ● **Дж. Филитти** Ранняя жалоба против произволов в лесной отрасли ● **П. Оприш** Меры по охране короля Карола II во время празднования на стадионе ● **М.-К. Верзя** Живописец Ласкар Ворел, сторонник Германии императора Вильгельма II ● **В. Буга** Конференция в Российском Центре Науки и Культуры в Бухаресте ● **Р.Н. Спиридон** Эмилиян Попенчу, борец в Первой мировой войне ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXLVIII) ● XXVI-ой ежегодный Симпозиум по истории банковской цивилизации имени „Кристиана Попиштэну”: Государственные изменения и банковско-финансовые учреждения в Европе 1918 г.

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80R-NCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de

75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

recunoască teritoriul ca fiind sovietic înainte de iunie 1940, din stat agresat devine agresor, iar U.R.S.S. stat agresat. Importanța practică a acestei schimbări este mult mai mare decât apare la prima vedere. În afară de ocupația pernicioasă și reparații de război ruinătoare țara plătind cam de cinci ori mai mult decât era stipulat în tratat, România a fost supusă și la o izolare drastică, nefiind primită în Organizația Națiunilor Unite până la sfârșitul lui 1956 și neputând stabili contacte externe decât sub controlul Moscovei. Dar cea mai mare lovitură dată de această schimbare a fost împotriva identității și istoriei țării întregi a poporului. Există o prezumție despre statele agresoare că nu respectă dreptul internațional. Atrocitățile și crimele comise în timpul războiului sunt acceptate ca fiind consecințele aceluiași politici și intenții agresive. Nu sunt considerate necesare anchete suplimentare pentru a determina responsabilitatea mai precis. O victimă a agresiunii nu e judecată deloc în același fel. Nu există nicio prezumție de vinovăție a statului agresat pentru evenimentele nepotrivite din timpul războiului, care sunt investigate serios pentru a determina culpabilități. Paradigma folosită este aceea a unui stat și popor care se comportă, în general, în conformitate cu legile și principiile internaționale.

Moscova s-a folosit de problemele teritoriale ale României în patru moduri diferite la sfârșitul războiului. În primul rând, Transilvania a fost folosită ca ostatic. Românii li s-a spus că trebuie să accepte că Basarabia era teritoriu sovietic chiar înainte de invazia sovietică, altfel vor pierde și Transilvania. Statele Unite au dorit să lase rezolvarea problemelor teritoriale ale României până la Conferința de Pace, dar sovieticii au insistat ca achizițiile lor teritoriale să fie recunoscute în Armistițiul între U.R.S.S. și

România, pe care delegația română a fost forțată să îl semneze. În condițiile acceptării de către români, Departamentul de Stat îl instruia pe ambasadorul american la Moscova, Averell Harriman, să nu mai ridice chestiunea. Apoi, problema teritoriului transilvănean pierdut în 1940 a fost folosită ca mijloc de presiune pentru a obliga România să continue războiul după 23 august 1944. S-a adăugat și presiunea cu amenințarea ocupării Maramureșului (*Magazin istoric*, nr. 9/2006; 5 – 7/2007). Pârghia aceasta a fost folosită și ca un control asupra politicii interne și externe a României, de exemplu, pentru impunerea guvernului condus de Petru Groza. În sfârșit,

Imre Nagy și Matias Rakosi

Moscova a folosit-o ca o amenințare permanentă asupra integrității teritoriale a statului român, fie direct, fie prin încurajarea Budapestei, care avea propriul motiv să facă agitație în problema Transilvaniei. Dar politica aceasta a fost o sabie cu două tăișuri. Și oricând Kremlinul a ridicat problema Transilvaniei, direct sau prin interpuși, România a ridicat problema Basarabiei, punând accentul pe identitatea, limba și cultura comună și legăturile existente între populația majoritară a Republicii Sovietice Moldova și România.

Dr. Larry WATTS,
cercetător asociat al Academiei Române

magazin istoric

